

ISSN 2617-6319(Print)
ISSN 2791-3368 (online)
Индекс 10532

**Қазақстан Республикасы Қорғаныс министрлігінің
«Сағадат Нұрмағамбетов атындағы Құрлық әскерлерінің
Әскери институты» республикалық мемлекеттік мекемесі**

**«Сағадат Нұрмағамбетов атындағы Құрлық әскерлері
Әскери институтының хабаршысы» ғылыми-ақпараттық журналы**

**Научно-информационный журнал «Вестник Военного института
Сухопутных войск имени Сагадата Нурмагамбетова»**

**Scientific and informational journal «Bulletin of the Sagadat
Nurmagambetov Military Institute of Land Forces»**

№ 3(55) 2023

Алматы 2023

Бас редакторы: Б.Ш. Ибатулин

Редакция алқасы

- В.Войчик** техника ғылымдарының докторы, профессор, Люблин технологиялық университеті (Польша), **H=23**
- А.Разак** техника ғылымдарының докторы, профессор, Нью-Йорк технология институты (АҚШ), **H=16**
- І. Топсакал** PhD, профессор, Стамбул университеті (Түркия), **H=6**
- А.Н. Рыспаев** PhD, қауымдастырылған профессор, әскери ғылымдар академиясының корреспондент мүшесі, «Әскери-стратегиялық зерттеулер орталығы» АҚ Президенті, запастағы генерал-майор (Қазақстан)
- Г.Ф. Дубовцев** әскери ғылымдар кандидаты, доцент, РФ әскери академиясының корреспондент мүшесі, ҚР АӘФ корреспондент мүшесі (Қазақстан)
- Е.Н. Амиргалиев** техника ғылымдарының докторы, профессор, ҚР Ұлттық инженерлер академиясының академигі (Қазақстан), **H=12**
- Б.К. Кенжеалиев** техника ғылымдарының докторы, профессор, Металлургия және кен байыту институты(Қазақстан), **H=17**
- А.С. Самекин** PhD, қауымдастырылған профессор, М.С. Нарықбаев атындағы ҚазМЗУ (Қазақстан), **H=11**
- Ж.Сакенов Шнайдер** PhD, қауымдастырылған профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті (Қазақстан), **H=8**
- Е.А. Дайнеко** PhD, қауымдастырылған профессор, Халықаралық ақпараттық технологиялар университеті (Қазақстан), **H=7**
- К.К. Елемесов** техника ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Қ.И. Сатпаев атындағы Қазақ ұлттық техникалық зерттеу университеті (Қазақстан), **H=6**
- Ж.Н. Бисенбаева** PhD, қауымдастырылған профессор, Сағадат Нұрмағамбетов атындағы Құрлық әскерлері Әскери институты (Қазақстан), **H=2**

*ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрлігінде тіркелген
қайта есепке қою туралы куәлігі № KZ46VPY00052454
алғашқы есепке алу уақыты мен нөмірі 07.12.2009, № 10532-Ж
ISSN Халықаралық орталығында тіркелген №1999-5911 (Париж)
Журналдың шығу мерзімділігі – жылына 4 рет
Басылымның тілдері: қазақ, орыс, ағылшын*

*Редакцияның мекен-жайы: 050053, Қазақстан, Алматы қ., Красногорская к-сі, 4.
Тел: 290-13-20, факс: 290-17-48. <https://journal-visv.kz>
Жауапты редактор: К.Ш. Нурмухаметова
Техникалық редактор: А.А. Маликова*

Главный редактор: Б.Ш. Ибатулин

Редакционная коллегия

- В.Войчик** доктор технических наук, профессор, Люблинский технологический университет (Польша), **H=23**
- А.Разак** доктор технических наук, профессор, Нью-Йоркский технологический институт (США), **H=16**
- І. Топсакал** PhD, профессор, Стамбульский университет (Турция), **H=6**
- А.Н. Рыспаев** PhD, ассоциированный профессор, член-корреспондент Академии военных наук, Президент АО «Центр Военно-стратегических исследований», генерал-майор запаса (Казахстан)
- Г.Ф. Дубовцев** кандидат военных наук, доцент, член-корреспондент Академии военных наук РФ, член-корреспондент АВН РК, (Казахстан)
- Е.Н. Амиргалиев** доктор технических наук, профессор, академик Национальной инженерной академии РК (Казахстан), **H=12**
- Б.К. Кенжеалиев** доктор технических наук, профессор, институт Metallургии и обогащения (Казахстан), **H=17**
- А.С. Самекин** PhD, ассоциированный профессор, КазГЮУ имени М.С. Нарыкбаева (Казахстан), **H=11**
- Ж. Сакенов Шнайдер** PhD, ассоциированный профессор, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева (Казахстан), **H=8**
- Е.А. Дайнеко** PhD, ассоциированный профессор, Международный университет информационных технологий (Казахстан), **H=7**
- К.К. Елемесов** кандидат технических наук, ассоциированный профессор, Казахский национальный исследовательский технический университет имени К.И. Сатпаева (Казахстан), **H=6**
- Ж.Н. Бисенбаева** PhD, ассоциированный профессор, Военный институт Сухопутных войск имени Сагадата Нурмагамбетова (Казахстан), **H=2**

Зарегистрирован в Министерстве информации и общественного развития РК

Свидетельство о постановке на переучет №KZ46VPY00052454

Время и номер первичной постановки на учёт 07.12.2009, № 10532-Ж

Зарегистрирован в Международном центре ISSN №1999-5911 (Париж)

Периодичность издания журнала – 4 номера

Языки издания: казахский, русский, английский

Адрес редакции: 050053, Казахстан, г. Алматы, ул. Красногорская, 4.

Тел: 290-13-20, факс: 290-17-48. <https://journal-visv.kz>

Ответственный редактор: К.Ш. Нурмухаметова

Технический редактор: А.А. Маликова

MainEditor: B.Sh. Ibatulin

Editorial board

- W. Woicik** doctor of technical sciences, professor of the Lublin University of Technology (Poland), **H=23**
- A. Razaque** doctor of technical sciences, professor of the New York Institute of Technology (USA), **H=16**
- I. Topsakal** PhD, professor of the Istanbul University (Turkey), **H=6**
- A.N. Ryspayev** PhD, associate professor, President of JSG «Center for military-strategic research», general major of the reserve (Kazakhstan)
- G.F. Dubovcev** candidate of military sciences, associate professor, Corresponding Member of the Academy of Military Sciences of the RF, Corresponding member of the ABN RK (Kazakhstan)
- E.N. Amirgaliev** doctor of technical sciences, professor, Academician of NAS RK (Kazakhstan), **H=12**
- B.K. Kenzhealiyev** doctor of technical sciences, professor, Institute of Metallurgy and Ore Beneficiation (Kazakhstan), **H=17**
- A. Samekin** Phd, associate professor, M.S. Narikbayev KazGUU (Kazakhstan), **H=11**
- Zh. Sakenov Shnaider** PhD, associate professor, Eurasian national university named after L.N. Gumilyov (Kazakhstan), **H=8**
- A. Daineko** PhD, associate professor of the International University of Information Technology (Kazakhstan), **H=7**
- K.K. Elemesov** candidate of technical sciences, associate professor, Kazakh national research technical university named after K.I. Satpayev (Kazakhstan), **H=6**
- Zh.N. Bissenbayeva** PhD, associate professor, Military Institute of Land Forces named after Sagadat Nurmagambetov (Kazakhstan), **H=2**

Registered by the Ministry of Information and Social Development of the Republic of Kazakhstan

Registration Certificate № KZ46VPY00052454

Registered at the ISSN International Center №1999-5911 (Paris)

Time and number of initial registration: 07.12.2009, № 10532-Ж

Periodicity is 4 issues per year

Publication languages are Kazakh, Russian and English

Editorial office address: 050053, Kazakhstan, Almaty, ул. Krasnogorskaya, 4.

Tel: 290-13-20, fax: 290-17-48. <https://journal-visv.kz>

Responsible editor: K.Sh. Nurmukhametova

Technical editor: A.A. Malikova

МАЗМҰНЫ

ҚАРУ-ЖАРАҚ ЖӘНЕ ӘСКЕРИ ТЕХНИКА

<i>Ф. Алакбаров</i> - Қазіргі соғыстағы арнайы операцияларды жоспарлаудың дамып келе жатқан өнері.....	8
<i>А.С. Танысбаева, К.К. Елемесов</i> - Ыстық илектелген жолақтарды ораудың инновациялық әдісін әзірлей отырып, металлургиялық жабдықты жаңғырту.....	17

ӘСКЕРИ ОҚЫТУ ЖӘНЕ ТӘРБИЕЛЕУ

<i>Ж.Ж. Бейсенова, Қ.Ш. Нурмухаметова, М.Е. Әжібай</i> - Әскери қызметкерлердің кәсіби психологиялық шындалуы.....	29
<i>Б.С. Тусупбекова</i> - Қоғамдағы еркектік және әйелдік мәдениет: жастардың қалауы.....	45
<i>Д.М. Жанбулатов, Т.Д. Қалдыбаев</i> - Байланыс тораптарын енгізу және қолдану перспективалары шет елдердің тәжірибесі бойынша модульдік типтегі.....	59
<i>К.Д. Ақгушаков</i> - Курсанттар бөлімшелерімен жауынгерлік атыспен батареялық тактикалық жаттығуын дайындау және өткізу әдістемесі.....	70

ШЕТ ЕЛ ӘСКЕРЛЕРІНДЕ

<i>Ли Шуин, Се Сицян</i> - Азия-Тынық мұхиты аймағында берік әлем құру үшін қауіпсіздікті қамтамасыз ету жөніндегі жаһандық бастама тұжырымдамасын іске асыру практикасы...	80
<i>Е.А. Аширметов</i> - САҚҰ-ның Біріккен Қарулы Күштерін тылдағы қамтамасыз ету.....	87
АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР.....	96

СОДЕРЖАНИЕ

ВООРУЖЕНИЕ И ВОЕННАЯ ТЕХНИКА

<i>Алакбаров Ф.</i> - Развивающееся искусство планирования специальных операций в современной войне.....	8
<i>Танысбаева А.С., Елемесов К.К.</i> - Инновации в металлургическом оборудовании за счет разработки инновационных методов смотки горячекатаной ленты.....	17

ВОИНСКОЕ ОБУЧЕНИЕ И ВОСПИТАНИЕ

<i>Бейсенова Ж.Ж., - Нурмухаметова К.Ш., Ажибай М.Е.</i> - Профессиональное психологическое закаливание военнослужащих.....	29
<i>Тусупбекова Б.С.</i> - Маскулинная и фемининная культура социума: предпочтения молодежи.....	45
<i>Жанбулатов Д.М., Қалдыбаев Т.Д.</i> - Перспективы внедрения и применения узлов связи модульного типа по опыту зарубежных стран.....	59
<i>Акгушаков К.Д.</i> - Методика подготовки и проведения тактического учения батареи с боевой стрельбой курсантского подразделения.....	70

В ИНОСТРАННЫХ АРМИЯХ

<i>Ли Шуин, Се Сицян</i> - Практика концепции Инициативы по глобальной безопасности для построения прочного мира в Азиатско-Тихоокеанском регионе.....	80
<i>Аширметов Е.А.</i> - Тыловое обеспечение стран НАТО.....	87
СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ.....	96

CONTENT

WEAPONS AND MILITARY EQUIPMENT

<i>F. Alakbarov</i> - The evolving art of planning special operations in modern warfare.....	8
<i>A.S. Tanysbayeva, K.K. Yelemesov</i> - Innovation of metallurgical equipment by developing innovative winding method for hot rolled strip.....	17

MILITARY TRAINING AND EDUCATION

<i>Zh.Zh. Beisenova, K.Sh. Nurmukhametova, M.E. Azhibay</i> - Professional psychological hardening of military personnel.....	29
<i>B.S. Tusupbekova</i> - Masculine and feminine culture of society: youth preferences.....	45
<i>D.M. Zhanbulatov, T.D. Kaldybayev</i> - Prospects for the introduction and application of modular type communication nodes based on the experience of foreign countries.....	59
<i>K.D. Akgushakov</i> - Methodology for preparing and conducting a tactical teaching battery with combat shooting of the cadet unit.....	70

IN FOREIGN ARMIES

<i>Li Shuyin, Xie Siqiang</i> - Practicing global security initiative to build lasting peace in the asia-pacific region.....	80
<i>E.A. Ashirmetov</i> - Logistic support of NATO countries.....	87
INFORMATION ABOUT AUTHORS.....	96

F. Alakbarov¹

*¹National defence university of Azerbaijan republic, Baku
(e-mail: fuat78@ gmail.com)*

The evolving art of planning special operations in modern warfare

In modern warfare, the art of planning special operations has undergone a transformative evolution. With the dynamic landscape of conflicts, intricate coordination has become paramount. This abstract delves into this evolution, exploring the fusion of intelligence, technological advancements, and interagency collaboration. Special operations planning now encompasses cross-domain synergy, adaptive strategies, and real-time adjustments. Asymmetric threats demand innovative approaches, and risk assessment is at the forefront. The modern planner navigates a labyrinth of variables, crafting agile and multidimensional operations. The evolving art of special operations planning stands as a testament to military agility, transcending conventional boundaries for decisive success.

Key words: modern warfare, planning, special operations, conflicts, peace

Introduction

In the ever-changing landscape of contemporary warfare, the concept of special operations has transcended its traditional role to become a pivotal instrument in military strategies. In a world where conflicts have grown increasingly complex and multifaceted, the planning of special operations has emerged as a paramount undertaking that demands a harmonious fusion of intellect, technology, and strategic acumen. These operations, designed for precision and efficacy, necessitate a meticulous planning process that navigates intricate intelligence webs, harnesses cutting-edge technologies, and orchestrates interdisciplinary collaboration. As we delve into the depths of planning special operations in modern warfare, it becomes evident that this process is not only a testament to military prowess but also a reflection of the intricate balance between adaptation and strategy in the face of an ever-shifting battlefield. This article embarks on a journey to explore the multifaceted dimensions of planning special operations, shedding light on the critical components that converge to shape the success of these high-stakes missions.

Methodological basis

In the process of research, we used scientific methods and techniques such as analysis and synthesis, grouping method, comparative analysis. At the same time the study required the implementation of empirical methods – analysis of laws, resolutions, directives and programs.

Main part

Intelligence Gathering: The Foundation of Planning

In the complex tapestry of modern warfare, the maxim "knowledge is power" holds truer than ever, and at its core lies the indispensable practice of intelligence gathering. This process, often likened to fitting together a puzzle of shifting geopolitical landscapes and clandestine intentions, serves as the bedrock upon which the planning of special operations rests [1].

a). Timely Insights for Strategic Precision

In the intricate ballet of conflict, the ability to make informed decisions swiftly is often the dividing line between success and failure. Intelligence gathering furnishes commanders and planners with the critical insights required to understand the adversary's moves before they materialize. The accuracy and timeliness of this information serve as crucial factors in shaping the outcome of a special operation.

b). Beyond the Obvious: Unveiling Hidden Realities

Beyond the visible frontlines and overt gestures of hostility, intelligence gathering delves into the covert nuances that define modern warfare. It reveals the covert movements, encrypted communications, and concealed alliances that might otherwise remain shrouded in secrecy. By tapping into a spectrum of sources, from open-source information to classified intercepts, military strategists acquire the ability to pierce the veils of deception and ascertain the true intentions of their opponents.

c). Technological Confluence: Enabling Precision and Scope

The synergy of modern technology with intelligence gathering has ushered in an era of unprecedented precision and scope. The advent of satellite imagery has transcended geographical boundaries, offering a bird's-eye view of enemy installations, troop movements, and even terrain alterations. Drones, with their stealthy reconnaissance capabilities, navigate the skies as silent sentinels, relaying real-time data without endangering human lives.

d). The Human Element: Insights from the Shadows

While technological advancements have revolutionized intelligence gathering, the human element remains irreplaceable. Human intelligence (HUMINT) sources, often operating in the shadows, provide invaluable insights that transcend the realm of data. Their ability to decode the unsaid, interpret body language, and assess the underlying sentiments within closed circles complements the technological prowess of satellite and signal interception.

e). Strategic Jigsaw: Piecing Together the Puzzle

In essence, intelligence gathering is akin to assembling a jigsaw puzzle, where each piece represents a fragment of information. The skill lies in not only deciphering the individual pieces but also interlocking them to construct a coherent and actionable picture. This composite image becomes the foundation upon which the edifice of a special operation is built.

So, intelligence gathering, in the modern context, transcends mere information collection; it is an intricate dance of technology and human expertise

that culminates in a comprehensive understanding of the adversary. Its role in planning special operations cannot be overstated, as it serves as the guiding light, illuminating the path towards achieving mission objectives with precision, effectiveness, and the upper hand on the ever-evolving battlefield.

Objective Clarity and Mission Customization

In the realm of modern warfare, where the stakes are high and the variables are numerous, the adage "knowing your destination" takes on profound significance. Objective clarity stands as a foundational pillar in the planning of special operations, underpinning the meticulous orchestration that follows [2]. This clarity goes beyond a mere directive; it involves a multi-dimensional understanding of the mission's purpose, potential ramifications, and the adaptability required to navigate the intricate chessboard of conflict.

✓ **The North Star of Purpose.** Before embarking on the intricate journey of a special operation, mission planners must first gaze upon the North Star of purpose. Clarity in objectives means defining not just what needs to be achieved, but why it needs to be achieved. Whether it's neutralizing a high-value target, disrupting enemy communication, or safeguarding a vital asset, understanding the underlying strategic purpose enables planners to craft a cohesive roadmap to success.

✓ **Feasibility: The Bridge Between Ambition and Reality.** The realm of special operations is a delicate balance between ambition and reality. As such, mission planners are tasked with evaluating the feasibility of their objectives. Can the desired outcomes be realistically achieved with the available resources, manpower, and time? This assessment serves as a litmus test for the viability of the operation, ensuring that aspirations are grounded in practicality.

✓ **Beyond Tactical Triumph: Considering Broader Impacts.**

✓ The repercussions of a special operation transcend the immediate tactical victory. These ripples extend to the broader geopolitical canvas, touching upon political alliances, economic stability, and social equilibrium. Successful mission planning necessitates an acute awareness of the potential consequences, both positive and negative, and a proactive strategy to mitigate any adverse fallout.

✓ **Customization: The Art of Tailored Planning.** Special operations are anything but standardized endeavours. Each mission unfolds within a unique tapestry of variables, from the rugged topography to the unpredictable weather patterns. Mission customization becomes the guiding principle, dictating that no two plans will be identical. The blend of terrain, climate, enemy capabilities, and even cultural dynamics defines the contours of the operation.

✓ **Flexibility in the Face of Flux.** In the theatre of modern warfare, where the only constant is change, flexibility becomes an irreplaceable asset. Mission planners must be prepared to pivot at a moment's notice, adapting their plans to unforeseen shifts in circumstances. This adaptability is not a sign of weakness but a testament to strategic foresight, allowing planners to exploit emerging opportunities and overcome sudden obstacles.

✓ **The Multifaceted Mosaic: Crafting Multiple Courses of Action.** Planning for the unpredictable is an art, not a science. Acknowledging the fluid nature of conflict, experienced planners develop multiple courses of action, akin to threads

woven into a multifaceted mosaic. These alternative plans serve as a safety net, ready to be deployed should the situation veer from the expected course.

So, in the realm of special operations, clarity of objectives serves as the guiding beacon that steers planners toward success. Yet, the journey is far from linear; it demands a nuanced understanding of the broader impact, a tailored approach that aligns with the mission's unique parameters, and the flexibility to adapt in the face of uncertainty. As technology and tactics continue to evolve, the essence of objective clarity and customized planning remains a timeless cornerstone in the architecture of modern warfare.

Technology Integration and Cyber Dimension: Shaping the Modern Battlefield

The battlefield of the 21st century stands as a testament to human ingenuity and technological prowess, where the clash of arms is no longer confined to conventional weapons alone. Special operations planning, in the contemporary landscape, is a symphony of cutting-edge technologies seamlessly interwoven with traditional strategies, giving rise to a new paradigm of warfare where bits and bytes are as influential as bullets and bombs.

✓ **Technological Arsenal: Beyond Conventional Tools.** The arsenal of modern warfare extends far beyond the conventional weaponry that history has witnessed. It encompasses a diverse array of advanced tools that can be wielded with surgical precision. From state-of-the-art surveillance equipment capable of tracking movements across vast expanses, to real-time communication systems that bridge continents, the integration of these technologies amplifies the effectiveness of special operations.

✓ **Enter the Cyber Arena: A New Dimension.** Among the most transformative additions to the arsenal is the cyber dimension. Cyber operations have transcended their role as mere support mechanisms to become formidable tools of disruption and dominance. Special operations planners now harness the power of the digital realm, wielding codes and algorithms as deftly as traditional arms. Cyberattacks can disable enemy communication networks, cripple critical infrastructure, and sow chaos within the adversary's ranks, all with minimal physical collateral damage.

✓ **The Stealth of Virtual Conflict: Covert Information Warfare.** In an era where information is a weapon in its own right, the battleground has extended into the virtual realm. The cyber dimension enables planners to engage in covert information warfare, influencing public sentiment, disseminating disinformation, and shaping perceptions without firing a single shot. Special operations can now extend beyond the physical theatre and into the minds of the masses, where psychological victories are just as potent as territorial gains.

✓ **Precision and Impact: The Fusion of Real and Virtual.** Integrating these technological marvels into the planning process isn't a mere luxury; it's a necessity that magnifies the precision and impact of special operations. The ability to monitor enemy movements in real-time, anticipate their responses, and exploit vulnerabilities as they emerge offers an unprecedented advantage. It's the convergence of the tangible and the virtual that paints a comprehensive picture of

the battlefield, enabling planners to adjust strategies on the fly and seize fleeting opportunities.

✓ **Ethical and Moral Considerations: The New Frontier.** With this power, however, comes an ethical and moral responsibility. The integration of cyber capabilities raises questions about proportionality, civilian safety, and the broader implications of waging war in the digital age. Striking the balance between harnessing the potential of technology and abiding by international norms remains a complex challenge that planners must navigate.

So, in the intricate choreography of modern warfare, technology integration and the cyber dimension have emerged as central players, redefining the way special operations are planned and executed [3]. This fusion of advanced weaponry, communication systems, and digital warfare capabilities represents the evolution of warfare itself. As planners navigate this new frontier, the precision, impact, and ethical considerations of these technologies will shape not only the outcome of individual operations but the very fabric of global conflict in the 21st century.

Coordinated Collaboration and Joint Operations

Planning and executing special operations consistently prove to be intricate endeavors that necessitate seamless collaboration not only among diverse branches of a nation's military but also among international partners. These joint operations amalgamate the distinct strengths and specialized expertise of various military units, thereby significantly elevating the prospects of achieving resounding success in the assigned missions. This approach not only maximizes the utilization of available resources but also enhances the overall operational efficiency.

The essence of joint operations lies in the harmonious synergy between multifaceted units, each contributing a unique set of skills to the collective effort. This amalgamation transcends organizational boundaries and unites individuals under a common objective, fostering a level of cohesion that is indispensable for undertaking complex and high-stakes missions.

Interdisciplinary collaboration emerges as the cornerstone of these joint endeavors, ensuring that every facet of the operation is meticulously synchronized. The involvement of diverse specialists, ranging from intelligence analysts adept at deciphering complex information to logistical virtuosos skilled in orchestrating the seamless movement of personnel and resources, guarantees that the operation unfolds with precision and effectiveness.

In the realm of intelligence analysis, cross-unit collaboration ensures that information is not only gathered comprehensively but also interpreted with a holistic perspective. This fusion of insights hailing from different backgrounds can often unveil hidden connections and patterns that might have otherwise remained obscured, empowering decision-makers with a comprehensive grasp of the situation at hand.

Logistical support, often an unsung hero in the success of any operation, thrives in the joint operations framework. The prowess of various logistical teams, coming together with a shared objective, orchestrates the intricate ballet of supply chains, transportation, and resource allocation. This synchronized logistical effort

becomes the backbone of an operation, enabling the front-line operatives to focus entirely on their missions without being encumbered by concerns about sustenance or equipment availability.

Moreover, the international aspect of joint operations introduces an additional layer of complexity and richness. The collaboration between nations not only underscores the interconnectedness of global security concerns but also emphasizes the immense potential that arises when diverse cultures, strategies, and experiences converge. It is in these multinational collaborations that innovation often flourishes, as differing perspectives spawn new and ingenious approaches to tackling challenges.

In this way, the orchestration of joint operations signifies a pinnacle of military coordination and cooperation. By melding the strengths of diverse military units and international partners, these endeavors encapsulate the true essence of synergy [4]. The amalgamation of intelligence, logistics, and collective expertise not only enhances the likelihood of mission success but also underscores the undeniable fact that in an interconnected world, achievements are magnified when efforts are unified.

Risk Assessment and Mitigation.

Within the intricate tapestry of special operations, the presence of inherent risks is an undeniable reality that demands the utmost attention and strategic foresight. As military leaders embark on the meticulous journey of planning, their foremost responsibility encompasses a comprehensive and meticulous risk assessment. This process is not a mere formality; rather, it is an intellectual expedition that involves probing the intricate contours of potential threats, vulnerabilities, and the labyrinthine ramifications that failure could entail.

The canvas upon which these risk assessments are conducted is as dynamic as the modern landscape of warfare itself. A myriad of factors interplay to shape the risk profile of an operation, ranging from the terrain and weather conditions to the capabilities and intentions of adversaries. Each of these elements represents a layer of complexity that requires careful examination and consideration.

The crux of risk assessment lies in its ability to predict the future in a realm characterized by uncertainty. While it might be impossible to foresee every conceivable scenario, the astute analysis of historical data, intelligence inputs, and pattern recognition empowers military leaders to craft a mosaic of potential threats. By doing so, they don't merely gauge the likelihood of various risks but also appraise the potential impact these risks could have on the mission's success [5].

Yet, risk assessment doesn't conclude with the enumeration of potential pitfalls; it inherently advances into the realm of mitigation strategies. These strategies, akin to the threads of a safety net, are meticulously woven to intercept and neutralize risks before they can transform into tangible challenges [6]. The art of mitigation involves a delicate balance between preparedness and adaptability, between sticking to the original plan and making real-time adjustments based on evolving circumstances.

The toolkit of mitigation strategies is as diverse as the spectrum of risks themselves. Temporal considerations often come into play, allowing military

leaders to manipulate the operation's timeline to capitalize on moments of minimized risk exposure. Altering routes, in a sense, becomes a strategic dance that avoids the predictable and embraces the unexpected, confounding adversaries and enhancing operational security [7].

Refining tactics stands as a testament to the military's agility and innovation. The ability to swiftly adapt based on new intelligence or unforeseen developments underscores the dynamic nature of modern warfare. This process, far from being reactionary, is a testament to the meticulous preparation that precedes every operation. The refinement of tactics signifies a readiness to embrace novelty while upholding the core principles of the mission [8].

So, the symphony of risk assessment and mitigation represents the cerebral prelude to every special operation [9]. Military leaders navigate a complex web of uncertainties, utilizing their expertise to dissect potential threats and vulnerabilities. The process extends beyond analysis, flowing seamlessly into the realm of mitigation, where strategies are sculpted to temper the flames of risk. It is within this nexus of anticipation and adaptability that the true essence of military prowess is unveiled – the art of turning uncertainty into calculated triumph.

Real-time Adaptation and Decision-making

The fluid nature of modern warfare necessitates the ability to adapt plans in real-time. Commanders and planners must possess the agility to adjust strategies as situations evolve on the ground. This adaptability relies on constant communication, effective information sharing, and a clear chain of command.

Conclusion

Planning special operations in modern warfare is a complex and dynamic process that combines intelligence analysis, technological innovation, strategic thinking, and interdisciplinary collaboration. The success of these operations hinges on meticulous preparation, flexibility, and the ability to adapt in the face of evolving challenges. As technology continues to advance and the nature of conflict changes, the art of planning special operations will remain a critical component of military strategies worldwide.

References:

1. Azam, M. (2019). Wars of 21st Century and the Future of Operational Art and Design // Army Journal, 65th Issue, June. – P 5-7.
2. Bērziņš J. (2014). Russia's New Generation Warfare in Ukraine: Implications for Latvian Defense Policy. // National Defence Academy of Latvia Center for Security and Strategic Research. [Electronic resource]. URL: <http://www.sldinfo.com/wp-content/uploads/2014/05/New-Generation-Warfare.pdf>. (in Engl.).
3. Murray, W., Mansoor, P. R. (2012). Hybrid Warfare: Fighting Complex Opponents from the Ancient World to the Present. – Cambridge: Cambridge University Press. – P 15-17.
4. Celeski, J. (2011). «A theory of SOF» Briefing at the Joint Special Operations University SOF-Power Workshop, MacDill AFB, Florida. – P 47-48.

5. Nissen, T.E. (ed.). (2015). The Weaponization Of Social Media. // Characteristics _of_ Contemporary Conflicts. Royal Danish Defence College.
6. Gyllensporre, D. (2015). On the Future of Conventional Warfare- From Closed Minds to Open Systems. // The Royal Swedish Academy of War Sciences Proceedings and Journal. no 4. – P. 136-147.
7. Kiras, James D. (2006). Special Operations and Strategy: From World War II to the War on Terrorism. – New York: Routledge. – P. 19-23.
8. Madden D., Hoffman D., Johnson M. and others. (2016). Toward Operational Art in Special Warfare. – Rand Arroyo Center: Library of Congress Cataloging-in-Publication Data // [Electronic resource]. URL: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR779.html (in Engl.).
9. Patterson, John. (2010). A Long-Term Counterinsurgency Strategy. // Parameters, 40(3): 1.

Ф. Алакбаров

Қазіргі соғыстағы арнайы операцияларды жоспарлаудың дамып келе жатқан өнері

Қазіргі заманауи соғыста арнайы операцияларды жоспарлау өнері түбегейлі эволюцияға ұшырады. Жанжалдардың қарқынды дамуы аясында кешенді үйлестіру маңызды болды. Автор бұл мақалада интеллект, технологиялық жетістіктер мен ведомствоаралық ынтымақтастықтың бірігуін және әскери эволюцияны зерттеуге бағытталған. Арнайы операцияларды жоспарлау енді ведомствоаралық өзара әрекеттесуді, бейімделу стратегияларын және нақты уақыттағы түзетулерді қамтиды. Асимметриялық қауіптер инновациялық тәсілдерді қажет етеді және қауіпті сейілтіп, тәуекелге бел буып қадам басу керек. Заманауи жоспарлаушы икемді және көп өлшемді операцияларды дамыта отырып, айнымалылар лабиринтіне назар аударады. Әскери істегі арнайы операцияларды жоспарлауда шешуші табысқа жетуі қабылданған мүмкіндік шекарасынан асып түсуі әскери икемділіктің дәлелі болып табылады.

Кілт сөздер: қазіргі заманғы соғыс, жоспарлау, арнайы операциялар, қақтығыстар, бейбітшілік.

Алакбаров Ф.

Развивающееся искусство планирования специальных операций в современной войне

В современной войне искусство планирования специальных операций претерпело коренную эволюцию. В условиях динамичного развития конфликтов сложная координация приобрела первостепенное значение. Этот реферат посвящен этой эволюции, исследуя слияние интеллекта, технологических достижений и межведомственного сотрудничества. Планирование специальных операций теперь включает в себя межведомственную синергию, адаптивные стратегии и корректировки в режиме реального времени. Асимметричные угрозы требуют инновационных подходов, и оценка рисков находится на переднем крае. Современный планировщик ориентируется в лабиринте переменных, разрабатывая гибкие и многомерные операции. Развивающееся военное искусство планирования специальных операций является свидетельством военной гибкости, выходящей за рамки общепринятых границ для достижения решающего успеха.

Ключевые слова: современная война, планирование, специальные операции, конфликты, мир.

Алакбаров Фуат	полковник, Әзірбайжан Республикасының Ұлттық қорғаныс университеті, Баку, Әзірбайжан
Алакбаров Фуат	полковник, Национальный университет обороны Азербайджанской Республики, Баку, Азербайджан
Alakbarov Fuat	colonel, National defense university of Azerbaijan republic, Baku, Azerbaijan

А.С. Танысбаева¹, К.К. Елемесов¹

¹Қ.И. Сәтбаев атындағы Қазақ ұлттық зерттеу техникалық университеті,
КЕАҚ, Алматы, Қазақстан
(E-mail: mts260778@mail.ru)*

Ыстық илектелген жолақтарды ораудың инновациялық әдісін әзірлей отырып, металлургиялық жабдықты жаңғырту

Автор зерттеуді жүргізу кезінде кешенді әдістеме пайдаланылды, оның ішінде әдеби дереккөздерге аналитикалық шолу, пайдалану тәжірибесіне шолу және Қазақстандағы және шет елдердегі өнеркәсіптік кәсіпорындардың катушкалары бар жолақты орау кезіндегі жақсы өнім шығымы, есеп беру және статистикалық деректерден, орауыштардың жаңа конструкциясының техникалық параметрлерін теориялық зерттеу, орамдау әдістерін тәжірибелік зерттеуі қарастырылады.

Бұл деректер бізге ыстық илек жолағын орау үшін инновациялық және жұмысқа қабілетті жүйені құруға мүмкіндік беретін негізгі әсер етуші факторларды бағалауға және анықтауға мүмкіндік береді. «ДУО-100» зертханалық прокат станына сілтеме жасай отырып, орауыштардың жаңа конструкциясы бойынша тәжірибелік зерттеулер жүргізіліп, олардың нәтижелері стандартты әдістер бойынша математикалық статистика әдістерімен өңделді. Орамдардың біріккен түзілуімен орауыш үлгісінің зертханалық зерттеулерін жүргізу процесінде барабанның бетіне немесе орамды жолаққа су мен ауа ағынынан түсетін күш негізгі параметрлердің бірі болды.

Кілт сөздер: катушкалар, ыстықтай илектелген жолақтар, барабан беті, су ағындары, ауа.

Kipicne

Болат табақ өндірісі шойын-болат өнеркәсібінің негізі болып табылады. Металлургиялық зауыттарда балқытылатын болаттың 80%-дан астамы прокат өндіруге жұмсалады: қалың және жұқа қаңылтырлар, әр түрлі диаметрдегі құбырлар, прокаттан орамды профильдер және т.б. [1]. Болат таспаға арналған кең жолақты ыстық илемдеу стандарты прокаттың әлемдік өндірісінде кеңінен қолданылады. Бұған штамптау, майыстыру профильдері, әртүрлі секциялар мен мақсаттағы дәнекерленген құбырларды алу сияқты қаңылтыр материалынан дайын өнімді алу технологияларының дамуы себеп болды.

Қ.И.Сәтбаев атындағы Қазақ ұлттық ғылыми-зерттеу техникалық университетінде (Сәтбаев университеті) инновациялық орау жүйесін зерттеу мақсатында авторлар ыстықтай илектелген жолақтарды ораудың аралас әдісі бойынша зертханалық қондырғыны жасау үшін арнайы зерттеулер жүргізді.

Сонымен бірге келесі міндеттер шешілді:

- аралас жолақты орау жүйесі бар орауыштың зертханалық жобасын жасау;

- жолақтың алдыңғы ұшының қысымын есептеу әдістемесін әзірлеу;
 - су мен ауаның шығынын, қысымын есептеу;
- Бұл зерттеулердің нәтижелері осы есепте берілген.

Зерттеу әдістері

Зерттеу барысында кешенді әдістеме пайдаланылды, оның ішінде әдеби дереккөздерге аналитикалық шолу, пайдалану тәжірибесіне шолу және жолақты Қазақстандағы және шет елдердегі өнеркәсіптік кәсіпорындардың катушкаларымен орау кезіндегі жақсы өнім шығымы, есептілік пен статистикалық мәліметтерден. , катушкалардың жаңа конструкциясының техникалық параметрлерін теориялық зерттеу, орау әдістері бойынша тәжірибелік зерттеулер.

Бұл деректер бізге ыстық илек жолағын орау үшін инновациялық және жұмысқа қабілетті жүйені құруға мүмкіндік беретін негізгі әсер етуші факторларды бағалауға және анықтауға мүмкіндік береді. «ДУО-100» зертханалық прокат станына сілтеме жасай отырып, орауыштардың жаңа конструкциясы бойынша тәжірибелік зерттеулер жүргізіліп, олардың нәтижелері стандартты әдістер бойынша математикалық статистика әдістерімен өңделді.

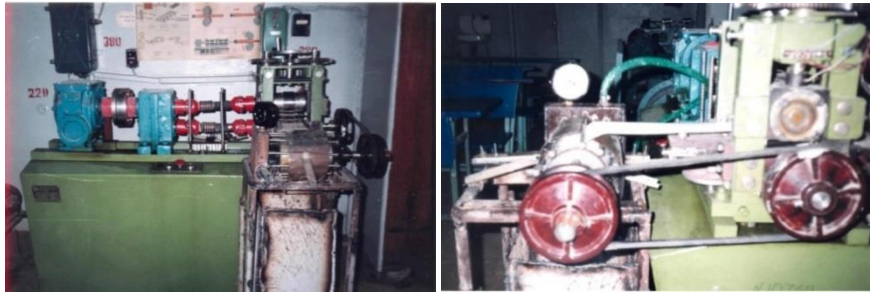
Негізгі бөлім

Жолақтың алдыңғы ұшын сығылған ауа ағынымен барабанға басу арқылы жұқа металл жолақтарды (фольга) орауға арналған құрылғыны ұсынады. Ауа беру коллекторы орауыш барабанына оралады және жолақты ұстағаннан кейін орап жатқан катушканың бетінен алуға болады. Сығылған ауаны жұмыс сұйықтығы ретінде пайдалану бұл құрылғының мүмкіндіктерін шектейді, өйткені ағынның бүйірінен түсетін күш оның көлденең қимасымен, жұмыс сұйықтығының (ауаның) шығу жылдамдығымен және жұмыс сұйықтығының меншікті салмағымен анықталады.

Орауыш үлгісінің дизайны.

Орамның моделі үлгілік материалдар бойынша орау параметрлерін зерттеуге, орамды қалыптастырудың әртүрлі режимдерін, шарттарын өңдеуге арналған. Цехтағы орауыштардың жұмысын имитациялайтын ақпаратты алу үшін орауыштың моделі оның параметрлері бойынша «ДУО - 100» илемдеу станының қолданыстағы зертханалық үлгісіне құрылымдық байланыстырылды (1, 2-сурет).

Орамның негізгі қондырғысы құбырдан жасалған диаметрі 300 мм барабан болып табылады. Барабанның ұзындығы 200 мм, бұл прокат станының орам бөшкесінің ұзындығына сәйкес келеді. Барабан түйреуіштер арқылы роликті мойынтіректерде орнатылған жетекші білікке қосылады. Жоғарыда келтірілген есептеулерде қорғасын жолағын орамасының ең қиын жағдайы үшін электр қозғалтқышының қажетті қуаты анықталды.

Сурет 1 ж 2. Орам үлгісімен «Дуо - 100» зертханалық прокат станының схемасы

Дегенмен, конструкцияны жеңілдету және сонымен бірге диірмен мен барабанның жұмыс орамдарының салыстырмалы жылдамдықтарын реттеу мүмкіндіктерін кеңейту үшін V-таспалы беріліс қолданылды. Шкивтер қолданылды - конустар арасындағы қашықтықты өзгерту арқылы олардың радиусын өзгертуге мүмкіндік беретін вариаторлар. Жетекші шкив диірменнің төменгі орамымен коаксиалды түрде бекітіледі, ал жетекті шығыр орағыш барабанының осіне бекітіледі.

Гидравликалық қалыптау құрылғысы барабаннан тәуелсіз, жетексіз жағында орнатылады (2-сурет). Оның негізі - сыйымдылығы 0,002 м³ литр болатын тығыздалған болат резервуар. Оның сумен қамтамасыз ету және манометрді орнату үшін екі фитингтері бар. Резервуардың бүйір қабырғасында барабан осіне перпендикуляр, су мен ауаны ширатылған жолаққа беруге арналған коллекторлар бекітілген.

Коллекторлар сыртқы диаметрі 10 мм және ішкі диаметрі 8 мм болатын мыс құбырлар. Түтіктердің бір ұшы тығындалған. Әрбір коллекторда бір бойлық сызық бойымен бес тесік бұрғыланады, оларға калибрленген саптамаларды бұрау үшін арналған. Екінші жағында құбыр тығындалмаған және бұрандалы емес. Жіптің көмегімен коллектор су ыдысының қабырғасына бекітіледі, онда өз кезегінде сол жіп кесіледі. Бұл бекіту жіптегі коллекторларды айналдыру арқылы барабанның бетіне қатысты саптамалардың көлбеу бұрышын өзгертуге мүмкіндік береді. Коллекторларды орнатуға арналған саңылаулар орауыш барабанының осіне қатысты радиалды орналасқан.

Бекіту саңылауларының орталықтарының диаметрі жұмыс саптамаларының кесілген жерінен барабанның бетіне және ширатылған жолаққа дейінгі қашықтықты анықтайды. Калибрленген саптамаларды коллекторларға бұрау үшін тесіктер барабанға оралған жолақтың бүкіл енін біркелкі қабаттасатындай етіп орналастырылған.

Барабан тіректерінің корпустары мен коллекторларға су беруге арналған резервуар еденге бекітілген рамаға дәнекерленген. Раманың биіктігі барабанның үстіңгі деңгейі прокат станының қабылдау үстелінен 5 мм жоғары және шамамен төменгі орамның жоғарғы деңгейінде болатындай. Рамкада барабанды қоршайтын су өткізбейтін қаптамалар бекітілген. Корпустар илек станының үстелінен барабанға оралған жолақты жеткізуге

арналған үстіңгі бөлігінде кесу арқылы жасалады. Тәжірибе барысында гидропневматикалық аккумуляторлардан шланг арқылы орауыш үлгісіне су беріледі. Орауыштың резервуарындағы қысым манометрдің көрсеткіштеріне сәйкес резервуарға кірістегі клапанды реттеу арқылы өзгертіледі. Орауыш үлгісінің астында ағызу клапаны бар 40 литрлік су жинауға арналған резервуар бар.

Орауыш үлгісін зерттеу

Есептеулер ені 50 мм және қалыңдығы 1 мм-ге дейінгі қорғасын жолағын орауға арналған орауыштың зертханалық дизайнын жасау мүмкіндігін көрсетті. Бұл ретте есептеу үшін негіз ретінде 0,7 мм, 0,9 мм және 1,1 мм саптама диаметрлері таңдалды.

Дегенмен, қазіргі модельді жасау кезінде құрылғының мүмкіндіктерін шектейтін объективті себептерді ескеру қажет болды. Сонымен, сумен жабдықтау желісіндегі манометрдің көмегімен тексеру оның максималды мәні 0,38 МПа аспайтынын көрсетті. Сумен жабдықтауға арналған клапанның шығыс бөлігінің диаметрі 12 мм. Көрсетілген қысым негізінде 1 мм, 2 мм және 3 мм саптама диаметрлеріндегі ағынның күшін анықтаймыз.

Пневматикалық және гидравликалық жүйелер үшін жұмыс қысымының мәні бойынша берілетін сұйықтық немесе газ мөлшерін қамтамасыз ету үшін соңғы сатыдағы ағындардың жалпы қимасы жеткізу желісінен аз немесе оған тең болуы керек. Әйтпесе, берілген жұмыс сұйықтығының көлемі немесе қысымы төмендейді. Ағымдағы модельде саптамаларға су беру үшін коллектор ретінде сыртқы диаметрі 10 мм және ішкі диаметрі 8 мм мыс құбырлар пайдаланылды. Диаметрі 1 мм саптамалардың саны 144 данадан аспауы мүмкін, диаметрі 3 мм - 16 дана, диаметрі 5 мм - 6 дана. Кіріс коллекторларының саны кемінде алты, ал әрбір коллектордағы саптамалардың саны бестен кем болмауы керек деп есептесек, онда саптамалардың жалпы ең аз саны 30 дана болады.

Зертханалық орауыш үшін жолақтың алдыңғы ұшының басу күшін есептеу әдісі.

Коллекторлардың санын (жолаққа жүк түсіру нүктелерін) анықтау үшін біз келесі шарттардан шығамыз:

Орамға берілетін жолақ бірдей ені мен қалыңдығына ие, тегіс немесе жалпаққа жақын. Бұл прокатқа қойылатын талаптарға сәйкес келеді.

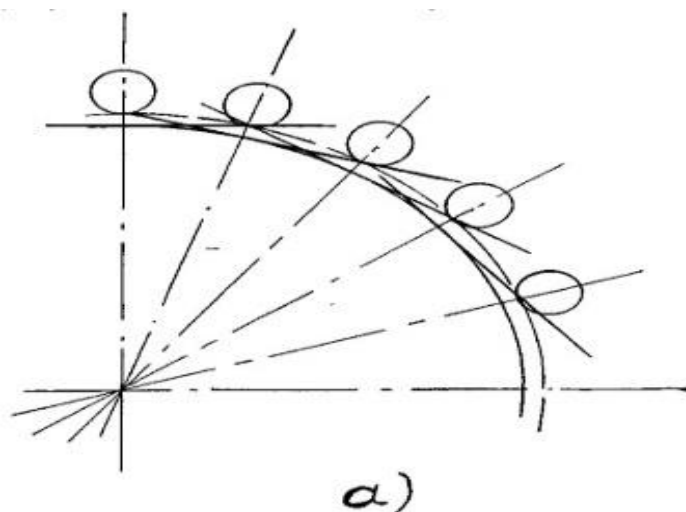
Қалыптау құрылғысының міндеті – жолақтың барабанның бетіне оның бүкіл генетриксі бойымен (бүкіл шеңбер бойымен) басылуын қамтамасыз ету. Орауыштың зертханалық дизайны үшін қалыптау құрылғысын қосымша механикалық бағыттағыштарды (сымдарды) қолданбай сынау туралы шешім қабылданды.

Барабан бетіндегі қалыпты күштің әрекетін, жолақтың алдыңғы ұшының қозғалысын осы нүктеге тангенциалды деп санауға болады.

Әрі қарай ораманы жүзеге асыру үшін, қозғалу кезінде алдыңғы ұшы міндетті түрде келесінің әрекетіне түсуі керек. Сондықтан ширатылған жолақ бетінің деформациясы 1% -дан аз. Зертханалық орауыш үшін бұл қатынас:

$1/130=0,0077$ болады. Деформацияның жалпы дәрежесінің осындай шағын мәнімен деформацияның негізгі бөлігі серпімді болады.

Шиыршықты жолақтың деформациясының пластикалық және серпімді құрамдас бөліктерін бөлу іс жүзінде мүмкін болмағандықтан, коллекторлардың санын анықтау кезінде жолаққа күш түсіру нүктесінде пайда болатын деформация негізінен серпімді болады деп есептейміз. Бұдан шығатыны, күш қолдану нүктелерінің (ағын) жеткілікті санын анықтау керек, яғни коллекторлардың оңтайлы санын және олардың арасындағы бұрыштарды таңдау қажет. Ол үшін графикалық-аналитикалық әдісті қолданамыз және барабан бетінен әртүрлі қашықтықта орналасқан жанама және саптама секцияларының қиылысу нүктелерін тұрғызамыз.

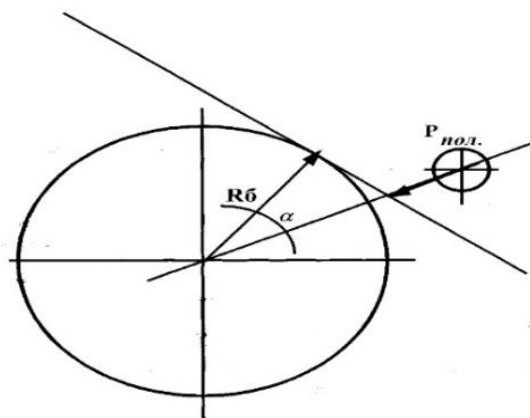
Сурет 3. Орауыш үлгісі үшін коллекторлар санын анықтаудың графикалық-аналитикалық әдісі

Кесте 1. Коллекторлар саны және олардың арасындағы бұрышта

h_0 , мм	3	5	10	15	20
$\cos \alpha$	0,942	0,915	0,855	0,802	0,756
α^0	19,61	23,8	31,24	36,68	40,9
η	18,36	15,13	11,52	9,82	8,9
η_ϕ	18	15	12	10	9
α_ϕ^0	20	24	30	36	40

Ағынның бүйірінен келетін күштің итергіш құрамдас болуы үшін оның (ағынның) жолақ қозғалысы бағытында көлбеу болуы керек.

Жолақтардың өлшемдері зертханалық илемдеу станьында илемдеу сипаттамаларына негізделген конструктивті түрде алынады:

Сурет 4. Орам түзетін күштердің әрекеті.

ені $b = 50 \text{ мм} = 0,05 \text{ м}$; қалыңдығы $h = 0,2; 0,5; 0,8; 1 \text{ мм} = 0,0002; 0,0005; 0,0008; 0,001 \text{ м}$;

α - қалыптау роликтері немесе саптамалар арасындағы бұрыш (біздің жағдайда $\alpha=36^\circ$).

Жолақтың алдыңғы ұшына әсер ететін жалпы күш статикалық және динамикалық күштердің қосындысы болады [2]:

$$P_{\text{пол}} = P_{\text{ст}} + P_{\text{дин}} \quad (1)$$

Қысқыш күш мәндерін есептеу нәтижелері 2-кестеде жинақталған.

Кесте 2. $P_{\text{ст}}$, H мәндерін есептеу нәтижелері

Сызықтың ені, м	0,05	0,05	0,05	0,05
Сызықтың қалыңдығы, м	0,0002	0,0005	0,0008	0,001
Статикалық күшейту, Н	0,4	2,6	6,9	10,7

Жолақтың бір айналымының массасы мен салмағының мәндерін, сондай-ақ динамикалық күштерді есептеу нәтижелері 3-кестеде көрсетілген.

Кесте 3. Жолақтың бір орамының массасы мен салмағын, сондай-ақ динамикалық күшті есептеу нәтижелері

Қалыңдығы, м	0,0002	0,0005	0,0008	0,001
Ені, м	0,05	0,05	0,05	0,05
Масса m , кг	0,046	0,116	0,186	0,23
Салмағы B , Н	0,46	1,16	1,86	2,3
Динамикалық күшейту, Н	0,000185	0,00047	0,00075	0,00093

3-кестеден центрден тепкіш күшті жеңудегі динамикалық күш-жігердің төмен айналу жылдамдығына байланысты шамалы екендігі шығады [3]:

Барабанның өлшемдеріне сүйене отырып, гидравликалық жеткізу желілерінің саны бастапқыда диаметрі бойынша 36°-қа дейін біркелкі аралықпен он деп есептеледі. Әрбір коллектордағы саптамалардың орналасуы мен саны әртүрлі ені бар орама жолақтарының күйінен анықталады. Ені 50 мм-ге дейінгі орама орамдарында барлық он гидравликалық беру желісі жұмыс істейді.

Әр түрлі қалыңдықтағы және ені бар жолақтарды орау кезінде бір саптама жүйесіндегі жалпы күш 4-кестеде көрсетілген.

Кесте 4. Толық күш Р, Н

Сызықтың ені, м	0,05	0,05	0,05	0,05
Сызықтың қалыңдығы, м	0,0002	0,0005	0,0008	0,001
Күш, Н	0,4	2,6	6,9	10,7

2.1. Қысым мен су шығынын есептеу

Саңылаулардың орналасуына және бір гидравликалық жеткізу желісіндегі жалпы күштердің қажетті мәндеріне сүйене отырып (3-кесте), соңғысын желідегі саптамалардың санына бөлу арқылы бір саптамадан шығатын судың қажетті күшін анықтаймыз. Бір саптамадан шығатын ағынның есептелген күштері 4-кестеге енгізіледі.

Кесте 5. Бір саптамадан шығатын ағынның күші, Н

Сызықтың ені, м	0,05	0,05	0,05	0,05
Сызықтың қалыңдығы, м	0,0002	0,0005	0,0008	0,001
Күш, Н	0,08	0,52	1,38	2,14

5-кестеден ені 0,05 м және қалыңдығы 0,001 м жолақтарды бұғу кезінде судың күші 2,14 Н-ге тең болуы керек екендігі шығады. Біз бұл мәнді келесі есептеулерде негізгі деп аламыз. Есептеу үшін саптаманың үш диаметрін орнаттық: 0,7 мм, 0,9 мм, 1,2 мм.

Жолақтағы су ағынының қажетті күші мына формуламен анықталады:

мұндағы ρ – судың тығыздығы, $\rho=1000$ кг/м³;

s - саптаманың көлденең қимасы, м².

Су ағынының күші үшін өрнекті аламыз:

$$P_c = \rho * s * v^2 \quad (2)$$

Су ағынының кейінгі жылдамдықтары 6-кестеде көрсетілген.

$$P_B = \frac{Q_m^2}{2 * \mu^2 * S^2 * \rho},$$

Кесте 6. Су ағынының жылдамдығының есептік мәні, м/с

Сечение, м ²	Усилие, Н			
	0,08	0,52	1,38	2.14
0,4*10 ⁻⁶	14,14	36.1	58,74	73,1
0,64*10 ⁻⁶	11,2	28,5	46.4	57,8
0,95*10 ⁻⁶	9,2	23,4	38,1	47,5

Су ағынының келесі мәндері 7-кестеде келтірілген

Кесте 7. Су ағынының есептелген мәні, кг / с

Сечение, м ²	Толщина, м			
	0,0002	0,0005	0,0008	0,001
0,4*10 ⁻⁶	0,006	0,014	0,023	0,03
0,64*10 ⁻⁶	0,007	0,02	0,03	0,04
0,95*10 ⁻⁶	0,009	0,02	0,04	0,045

Жүйедегі қажетті су қысымы мына өрнекпен анықталады: мұндағы $\mu = 0,62$ (су үшін) тұтқырлығы төмен сұйықтықтар үшін шығын коэффициенті. Су қысымының кейінгі мәндері 8-кестеде жинақталған.

Кесте 8. Су қысымының есептік мәні, Па

Сечение, м ²	Толщина, м			
	0,0002	0,0005	0,0008	0,001
0,4*10 ⁻⁶	0,029*10 ⁶	0,17*10 ⁶	0,44*10 ⁶	0,69*10 ⁶
0,64*10 ⁻⁶	0,0163*10 ⁶	0,105*10 ⁶	0,28*10 ⁶	0,44*10 ⁶
0,95*10 ⁻⁶	0,011*10 ⁶	0,07*10 ⁶	0,19*10 ⁶	0,29*10 ⁶

Жолақтағы су ағынының қажетті күші мына формуламен анықталады:

$$Q_m = \rho * v * s, \quad (2)$$

мұндағы ρ – судың тығыздығы, $\rho = 1000$ кг/м³;

s - саптаманың көлденең қимасы, м².

Су ағынының күші үшін өрнекті аламыз:

$$P_c = \rho * s * v^2, \quad (3)$$

Ауа ағынының динамикалық күшін есептеу үшін шығатын ауа ағынының жылдамдығын білу қажет. Бернулли теңдеуі арқылы ағынның жылдамдығын есептеуге болады:

$$P_1 + 0,5 \rho v_1^2 = P_2 + 0,5 \rho v_2^2 \quad (4)$$

мұндағы P_1 – саптама алдындағы ауа қысымы, 2 МПа;

ρ - ауаның тығыздығы;

v_1 - саптама алдындағы ауаның жылдамдығы, 621 м/с;

P_2 - саптамадан кейінгі ауа қысымы, 1,8 МПа;

v_2 - саптамадан кейінгі ауа жылдамдығы, 831 м/с.

Ауаның тығыздығын бөлме температурасында (шамамен 20 градус Цельсий) 1,2 кг/м³ алуға болады.

Ауа ағынының жылдамдығы саптаманың диаметріне байланысты болғандықтан, жылдамдықты есептеу үшін Карман-Козенц теңдеуін қолдану керек:

$$Q = A \cdot v \quad (5)$$

мұндағы Q – саптама арқылы өтетін ауа ағыны;

A - саптаманың көлденең қимасының ауданы, 1,5 мм;

v – саптама арқылы өтетін ауаның жылдамдығы, 902 м/с.

Бернулли теңдеуінен v мәнін Карман-Козенц теңдеуіне қойып, мынаны аламыз:

$$Q = A \cdot (2 \cdot (P_1 - P_2) / \rho)^{0,5} \quad (6)$$

Саптаманың диаметрі 1,5 мм үшін көлденең қиманың ауданы болады:

$$A = \pi \cdot (d/2)^2 = \pi \cdot (0,001/2)^2 = 7,85 \cdot 10^{-7} \text{ м}^2 \quad (7)$$

Осылайша, Карман-Козенц теңдеуін пайдаланып, ауа ағынын есептей аламыз:

$$Q = 7,85 \cdot 10^{-7} (2 \cdot (P_1 - P_2) / 1,2)^{0,5} \quad (8)$$

Ауа ағынының динамикалық күшін есептеу үшін мына формуланы қолдануға болады:

$$F = \rho A v^2 / 2 \quad (9)$$

Оған белгілі мәндерді қойып, біз мынаны аламыз:

$$F = 1,2 \cdot 7,85 \cdot 10^{-7} \cdot (2 \cdot (P_1 - P_2) / 1,2)^{0,5} / 2 \quad (10)$$

$$F = 3,58 \cdot 10^{-5} (P_1 - P_2) \quad (11)$$

Осылайша, динамикалық күш 7 Н-ге тең болады.

Қорытынды

Жүргізілген зерттеулер келесі қорытындыларды жасауға мүмкіндік берді:

1. Дәстүрлі роликті пресстеу жүйесін гидравликалық дестелеуге ауыстыру ұсынылады. Гидравликалық буманы қалыптастыру идеясын сынау үшін орауыш үлгісі жасалды. Сәтбаев университетінің «Технологиялық машиналар, көлік және логистика» кафедрасында жүргізілген зерттеулер бұл ұсыныстың тиімділігін растады және өнеркәсіптік орағышты құру бойынша бірқатар әзірлемелер мен ұсыныстарды жасауға мүмкіндік берді.

2. Жүргізілген есептеулер жұмыс сұйықтығын – су мен ауаны пайдалана отырып, механикалық қабатты гидравликалықпен ауыстыру мүмкіндігін көрсетті.

3. Зертханалық жағдайда құрама қабатты зерттеу үшін «ДУО-100» жұмыс істеп тұрған зертханалық илемдеу станьына құрылымдық байланыстырылған орауыш үлгісі жасалды.

4. Біріктірілген орам түзілісімен орауыштың зертханалық үлгісінде жүргізілген зерттеулер әртүрлі материалдармен жұмыс істеу үшін ұсынылған орау әдісін қолданудың іргелі мүмкіндігін растады.

Орамның алғашқы бұрылыстарын қалыптастырудың біріктірілген принципін қолдану орамдағы металл мен жолақ арасындағы жанасуды болдырмауға мүмкіндік береді, су қалдықтарының әсерінен тоттың пайда болуын болдырмайды, орнату шектерін кеңейтеді және оған қойылатын талаптарды азайтады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Niroomand M.R., Forouzan M.R., Salimi M. Эксперименттік зерттеулер және суық жолақты илемдеу кезіндегі сырқырауды ALE соңғы элементтер әдісімен талдау // ISIJ International. – Иран, 2012. – Т. 52. – Исс. 12. – 245–253 бб.
2. Valigi M.C., Papini S. S 6 биіктіктегі прокат станындағы талдау // XXI Congresso AIMETA (Торино, Италия, 17–20 қыркүйек). – Турино, 2013.
3. Zamani D., Golshan A., Dini G., Ismarrubie Z.N., Azmah Hanim M.A., Sajuri Z. Optimization of Cold Rolling and Subsequent Annealing Treatment on Mechanical Properties of TWIP Steel // Journal of Materials Science and Productivity. – Malaysia, 2017. – Т. 26. – is. 8. – P. 366–367.
4. Свердлик Г.И., Соболев С.Е. Технологические машины и оборудование металлургического производства. – Владикавказ, Изд-во «Терек», 2014. – 82 б.
5. Дәуілбеков Н.Х., Құрапов Ғ.Ғ., Елемесов Қ.Қ. Кең жолақты диірмендердің орағыштарының жұмысын жақсарту // Қ.І.Сәтбаевтың туғанына 100 жыл толуына арналған халықаралық симпозиум материалдары. – Алматы: ҚазҰТУ, 2008. – 268 б.
6. Веренев В.В. Жолақты салқын прокат стандартындағы динамикалық процесстер. – Днепропетровск: ЛИРА, 2015. – 112 б.
7. Мазур В.Л. Ноговицын А.В. Жұқа қаңылтыр прокатының теориясы мен технологиясы. – Днепропетровск: Днепр-VAL, 2010. – 498 б.
8. Кожевникова И.А., Кожевников А.В., Сорокин Г.А., Маркушевский Н.А. Суық илемдеу диірмендерінің бастапқы жетектеріндегі тербелістерді сөндіру // Аудармадағы болат. – 2016. – Т. 46. – № 10. 739–741 бб.
9. Кожевникова И.А., Кожевников А.В. Жіңішке кең болат жолақтарды қысыммен өңдеу кезінде теріс өзіндік тербелістердің пайда болу факторларын зерттеу // Металлургия: технологиялар, инновациялар, сапа: XX Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. 1-бөлім. – Новокузнецк: СибГИУ, – 2017. – 176–180 бб.
10. Гарбер Э.А., Кожевникова И.А. Айналу теориясы. – М: Теплотехника, 2013. – 356.

Танысбаева А.С., Елемесов К.К.

Инновации в металлургическом оборудовании за счет разработки инновационных методов смотки горячекатаной ленты

Автор при проведении исследования использовались комплексные методы, включающие аналитический обзор литературы, изучение опыта промышленных предприятий Казахстана и других стран по эксплуатации намотчиков ленты и выпуску готовой продукции, отчетные и статистические данные, теоретическое исследование технических параметров, проектируемых намотчиков и экспериментальное исследование способов смотки.

Полученные данные дают возможность оценить и выделить основные факторы, позволяющие разрабатывать инновационные и практичные системы намотки горячекатаной полосы. Экспериментальные исследования проводились на новой конструкции моталок с привязкой его к лабораторному прокатному стану «ДУО-100», а их результаты обрабатывались методами математической статистики по стандартным методикам. В процессе проведения лабораторных исследований модели моталки с комбинированным формированием рулонов в качестве одного из основных параметров было усилие со стороны струи воды и воздуха на поверхность барабана или на сматываемую полосу.

Ключевые слова: смотки, горячекатаные полосы, поверхность барабана, струи воды, воздух

A.S. Tanysbayeva, K.K. Yelemesov

Innovation of metallurgical equipment by developing innovative winding method for hot rolled strip

At carrying out of researches the complex technique including analytical review of literary sources, review of experience of operation and output of finished products at strip winding by winders of industrial enterprises of Kazakhstan and foreign countries, from reporting and statistical data, theoretical researches of technical parameters of new design of winders, experimental researches of methods of winding were used.

These data will give an opportunity to evaluate and highlight the main influencing factors that will allow to create an innovative and workable system of hot-rolled strips winding. Experimental studies were carried out on a new design of coiler with its binding to the laboratory rolling mill "DUO-100", and their results were processed by methods of mathematical statistics according to standard techniques. In the process of laboratory studies of the coiler model with combined coil formation as one of the main parameters was the force from the water and air jet on the surface of the drum or on the coiled strip.

Key words: coils, hot-rolled strips, drum surface, water jets, air

References:

1. Niroomand, M.R., Forouzan, M.R., Salimi, M. (2012). birlesken avtorlar Éksperimenttik zerttewler jane swıq jolaqtı ilemdew kezindegi sırqrawdı ALE songı élementter adisimen tal daw [Experimental studies and finite element analysis of ALE vibrations during cold strip rolling]. ISIJ International. – Iran, - Issue. 52. - Issue. 12. – P. 245-253.
2. Valigi, M.C., Papini, S. (2013). 6 biktiktegi prokat stanında tal daw [6 analysis at a high-altitude rolling mill] // XXI Congresso AIMETA (Turin, Italy, September 17–20). – Turin.
3. Zamani, D., Golshan, A., Dini, G., Ismarrubie, Z.N., Azmah Hanim, M.A., Sajuri, Z. (2017). Optimization of Cold Rolling and Subsequent Annealing Treatment on Mechanical Properties of TWIP Steel / [Optimization of Cold Rolling and Subsequent Annealing Treatment on Mechanical Properties of TWIP Steel]. Journal of Materials Science and Productivity. – Malaysia, - Issue. 26. - Issue. 8. – P. 366-367
4. Sverdlik, G.I., Sobolev, S.E. (2014). Tekhnologicheskiye mashiny i oborudovaniye metallurgicheskogo proizvodstva. [Technological machines and equipment of metallurgical production]. Practical guidelines enim exercitiis. Vladikavkaz, Libellorum Domus «Topol». – 82p.
5. Daulbekov N.H., Kurapov G.G., Eleemesov K.K. (2008). Ken jolaqtı dirmenderdin oragıstardıń jumısın jaqsartu [Improve the performance of windings of broadband Mills] //

Acta Internationalis Symposio dicata 100th anniversario nativitatis K. I. Satpayev. – Almaty: KazNTU. – 268 p.

6. Verenev, V.V. (2015). Jolaqtı salqın prokat standarındaǵı dinamikalıq processter. [Dynamic processes in strip cold rolling standard]. – DNEPROPETROVSK: LIRA. – 112 p.

7. Mazur, V.L. Nogovitsyn, A.V. (2010). Juqa qañıltır prokatınıñ teorıyası men texnologıyası [Theory and technology of thin sheet rolling (numerical analysis and technical applications)]. – Dnepropetrovsk: dnepr val. – 498 p

8. Kozhevnikova, I.A., Kozhevnikov, A.V., Sorokin G.A., Markushevsky N. Suq ilemdeu dirmenderin bastapqı jetekterindegi terbelisterdi sondiru. [Quenching vibrations in the primary drives of cold rolling mills]. // ferro in translatione. – v. 46. - No. 10. – P. 739-741.

9. Kozhevnikova, I.A., Kozhevnikov, A.V. (2016). Jinishke ken bolat jolaqtardı qısımman ondey kezinde teris ozindik terbelisterdin payda boly faktorların zerttey [To study the factors of occurrence of negative self-oscillations during pressure processing of thin wide steel strips]. // Metallurgia: technologiae, innovationes, qualitas: materiae Xx Internationalis Scientificum et Practicum Conferentia. Pars 1. – Novokuznetsk: SibGIU. – 2017. – P. 176-180.

10. Garber, E.A., Kozhevnikova, I.A. (2013). Ainaly teoriyası [Theoria rotationis]. – Cherepovets: SHSU. – M: Teplotekhnika. – 35 p.

Танысбаева Ақжан Сенбекова	Қ.И. Сәтбаев атындағы Қазақ ұлттық зерттеу техникалық университетінің "Машина жасау және металл өңдеу" мамандығының 1 курс магистранты, Алматы, Қазақстан
Танысбаева Ақжан Сенбекова	магистрант 1 курса по специальности «Машиностроение и металлообработки» Казахского национального исследовательского технического университета им. К.И. Сатпаева, Алматы, Казахстан
Tanysbayeva Akzhan	1st year master's student of the specialty «Mechanical engineering and metalworking» of K.I. Satpayev Kazakh National Research Technical University, Almaty, Kazakhstan

Елемесов Қасым Көптілеуевич	техника ғылымдарының кандидаты, Қ.И. Сәтбаев атындағы Қазақ ұлттық зерттеу техникалық университетінің қауымдастырылған профессоры, Алматы, Қазақстан
Елемесов Касым Коптлеуевич	кандидат технических наук, ассоциированный профессор Казахского национального исследовательского технического университета им. К.И. Сатпаева, Алматы, Казахстан
Yelemesov Kasim	candidate of Technical Sciences, Associate Professor of K.I. Satpayev Kazakh National Research Technical University, Almaty, Kazakhstan

Ж.Ж. Бейсенова¹, К.Ш. Нурмухаметова², М.Е. Әжібай¹

¹Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан

²С. Нұрмағамбетов атындағы Құрлық әскерлерінің
Әскери институты, Алматы, Қазақстан
(E-mail: Zh.Beisenova@mail.ru)*

Әскери қызметкерлердің кәсіби психологиялық шыңдалуы

Автор әскердегі кәсіби іс-әрекетке психологиялық шыңдалу мәселесін қарастырған.

Әскердегі қызмет әлеуметтік-психологиялық бейімделумен байланысты көптеген әлеуметтік, тұлғалық, психологиялық мәселелердің туындауына, өршуіне негіз болуы мүмкін.

Әскери қызметке психологиялық дайындықты күшейту, кәсіби қызметкерлерді психологиялық шыңдау деңгейіне психологиялық зерттеу жұмысын жүргізген. Автор өз тарапынан әдіснама жасауға талпыныс білдіреді.

Кілт сөздер: әскери қызмет, әскери психолог, эксперимент, сарбаз, мотивация

Kipicne

Еліміздегі соңғы жылдары болып өткен әлеуметтік, саяси жағдайлар мемлекеттік әскери құрылым жүйесінде қызмет: командирлер мен барлық әскери қызметкерлердің кәсіби қызметі ғана емес, кәсіби дайындығы, тұлғалық ерекшеліктері, кәсіби құзыреттіліктері және т.с.с. өзгерту қажет екенін түсінді. Нақты практикада әскери қызметкерлердің жеке даралық ерекшеліктерімен бірге саналы тұрғыда осы әскери қызметке тұлғаның психологиялық дайындығының маңыздылығын айтуда. Жантану ғылымында тұлғаның кез келген іс әрекетінің нәтижелі, жемісті болуы кәсіби психологиялық шыңдалудың өте үлкен рөл атқаратыны дәлелденген.

Соңғы кезде әлемдік деңгейде әскери саланы жан-жақты, терең зерттеу мен психологизациялау ісі қарқынды жүргізілуде. Соның ішінде, әскери қызметтің психологиялық мәселелері, әскери қызметкерлердің тұлғалық ерекшеліктері, әскери қызметке психологиялық дайындықты күшейту, кәсіби қызметкерлерді психологиялық шыңдау деңгейін психологиялық зерттеу жұмысының өзектілігі артуда.

Әскери психологияның негізін салушы Б.Момышұлының еңбектерінде әскери қызметкердің моралдық-психологиялық шыңдалудың маңызды екенін баса айтқан [1].

Қазақ халқының жантанушысы М. Мұқановтың «О характере психологических особенностях подвига советского воина» еңбегінде әскери қызметтің психологиялық ерекшелігіне терең сипаттама берген [2].

Қазақстанда әскери сала бойынша ғылыми зерттеу жұмысын жасаған психология ғылымдарының кандидаты Б.Сақтағанов «Әскери психология» атты еңбегі кәсіби әскери психологиялық шындалу мәселесіне арналған[3].

Әскердегі қызмет әлеуметтік-психологиялық бейімделумен байланысты көптеген әлеуметтік, тұлғалық, психологиялық мәселелердің туындауына, өршуіне негіз болуы мүмкін. Сондықтан да, зерттеуімізді әскердегі кәсіби іс-әрекетке психологиялық шындалу мәселесіне арнап отырмыз.

Зерттеу жұмысының мақсаты – әскердегі кәсіби іс-әрекетке шындалудың психологиялық ерекшеліктерін анықтау.

Зерттеу әдістері

Зерттеудің мақсат-міндеттері мен болжамына сай төмендегідей әдістемелер таңдалып алынды. Жартылай стандартталған сұхбат әдісі. Әлеуметтік-психологиялық адаптацияны диагностикалау әдістемесі.

Әлеуметтік фрустрациялану деңгейін диагностикалау әдістемесі (Л.И.Вассерман, В.В. Бойко). Негізгі тұлғалық және топтық қажеттіліктерді анықтау әдістемесі. Зерттеу базасы: Алматы қаласы, № 5571 әскери бөлім қызметкерлерімен өткізілді.

Негізгі бөлім

Әскери психология мәселелері, әскери қызметке психологиялық дайындық ерекшеліктері, әскери қызметкерлердің «кәсіби психологиялық шындалу» деңгейінің алатын орны туралы шетел, Ресей, отандық ғалымдарымыздың теориялық-әдіснамалық ғылыми зерттеулері ғылыми тұрғыда талқыланып, әскери қызметкерлердің «кәсіби психологиялық шындалуы» анықталды, әскери қызметкерлердің кәсіби психологиялық шындалуы үшін арнайы ұсыныстар берілді.

Зерттеу жұмысының нәтижелерін әскери сала қызметкерлері, өндірісте қызмет ететін практик психологтар өз жұмыстарында пайдалануға болады.

В. Дружинин берген психологиялық шындалу анықтамасы ең толық және дәл болып көрінеді: «Психологиялық шындалу – бұл әрекет субъектісінің ресурстарын жедел немесе белгілі бір қызметті орындауда ұзақ мерзімді іске асыруға жұмылдырумен сипатталатын психикалық күй»[4]. Бұл күй адамның өз міндеттерін сәтті орындауына, білімін, тәжірибесін, жеке қасиеттерін дұрыс пайдалануға, өзін-өзі бақылауға және күтпеген кедергілер туындаған кезде әрекетті қайта ұйымдастыруға көмектеседі.

Әскери қызметкерлерге психологиялық шыңдалу пен қолдау көрсету үшін әскери психология жеке білім саласы ретінде бөлініп шықты. Ол әскери қызметкерлердің нақты мәселелерімен айналысады: атап айтатын болсақ, әскери қызметке бейімделу, әскери қызметке шыңдалу, қолдау, оңалту және соғыс қимылдарына қатысуға ынталандыру әдістерін іздеу және т.б.

Әскери қызметкерлердің кәсіби іс әрекетке психологиялық шыңдалуы мен психологиялық бейімделуі заңдылықтарының ерекшеліктерін зерттеумен әскери психология айналысады [5].

Сонымен, іс-әрекетке психологиялық шыңдалу кәсіби іс-әрекет құрылымының ерекшелігіне қарай әртүрлі қарастырылады. Көптеген ғалымдар «психологиялық шыңдалуды» тұлғаның мотивациялық, когнитивтік, эмоционалдық және ерікті қасиеттерінің жиынтығы арқылы түсіндіреді және онымен мүмкіндіктердің өзектілігін қамтамасыз ететін жалпы психофизиологиялық жағдайды білдіреді.

Әскери қызметке психологиялық шыңдалуды бағалау жеке тұлғаның бейімделу мүмкіндігін, яғни оның жағымсыз әсерлердің стресстік әсеріне төзімділігін, белсенділікті жұмылдыру және күшейту қабілетін, өзін-өзі бақылауды зерттеуді қамтиды.

Адами фактордың өзегі, негізі моральдық-психологиялық фактор болып табылады, ол арқылы жауынгерлік шеберлік пен кәсіби шеберлік, физикалық шыңдалу мен төзімділік, тәртіп пен ұйымшылдық сияқты факторлар да пайда болады, бұл әскерлердің жауынгерлік дайындығына, ұрыс кезіндегі адамның мінез-құлқына, жауынгерлердің соғыс сынақтарына төтеп беруге және жауды жеңуге дайын болуына үлкен әсер етеді.

Моральдық-психологиялық фактор материалдық және басқа факторлармен қатар Қарулы Күштердің жауынгерлік дайындығын, жаудың жеке құрамның санасына, сезімдері мен ерік-жігеріне теріс әсеріне қарсы тұру қабілетін анықтайды және әскерлердің жауынгерлік қабілетін уақытылы қалпына келтіруге әсер етеді.

Моральдық - психологиялық фактор - Қарулы Күштердің жауынгерлік дайындығы мен жауынгерлік қабілеттілігінің, мемлекет күшінің маңызды және ажырамас бөлігі[6]. Моральдық-психологиялық фактордың мазмұны саяси, моральдық, құқықтық, тарихи, философиялық, діни және басқа білімдердің, идеялардың, көзқарастардың, сезімдердің жиынтығымен анықталады; еріктің күші мен бағыты; адамның соғыстың мақсаттары мен сипатына қатынасы моральдық-психологиялық фактордың көрінісі болып табылады.

Соңғы уақытта әлемдегі, сондай ақ, көрші ТМД мемлекеттеріндегі, өзіміздегі болып жатқан әлеуметтік саяси ахуал Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің қазіргі даму деңгейі де, жоғары әскери қызметшілердің

әскери-кәсіби, моральдық-саяси және психологиялық даярлығына бірқатар талаптарды қоюда.

Қарулы күресті жүргізу құралдары, ұрыс қимылдарын жүргізу тәсілдері өзгеруде, елдегі әлеуметтік-саяси жағдай да тез өзгеруде, бұл әскерлердің жауынгерлік қабілеті мен шындалуын қолдауда жеке құрамды даярлаудың психологиялық факторларының рөлін арттырады.

Әскери қызметке психологиялық шындалу мәселелерін М.И. Дьяченко, М.П. Коробейников, П.А. Корчемный, А.М. Столяренко, В.В. Сысоев, С.И. Съедин, Н.Ф. Феденко және т.б. ғалымдардың ғылыми тұрғыда зерттеген. Олардың қатысуымен соғыстың, ұрыстың, әскерлердің жауынгерлік және психологиялық дайындығының психологиялық аспектілерін ашатын іргелі еңбектер жасалды.

Әскерге әлеуметтік-психологиялық шындалу процесі туралы эмпирикалық мәліметтердің аздығынан жартылай стандартталған сұхбат әдісі қолданылды. Әдіс әскердегі кәсіби іс-әрекетке шындалудың ерекшеліктері туралы алғашқы ақпарат алуға мүмкіндік берді. Респондент ретінде әскери қызметкерлер қатыстырылды. Сұхбат нәтижелерін талдау негізінде зерттеу барысы мен зерттелінушілер тобын дұрыс қалыптастыруға мүмкіндік берді.

1. Психологиялық сұхбат – зерттеуші мен зерттелуші арасында алдын-ала қалыптастырылған жоспар бойынша әңгіме жүргізуден тұратын вербалды-коммуникативтік әдіс. Сұхбат мақсаты – респонденттен зерттеу міндеттеріне сәйкес қалыптастырылған сұрақтарға жауап алу. Әскердегі әлеуметтік-психологиялық бейімделуінің ерекшеліктерін анықтау үшін жартылай стандартталған сұхбат формасы қолданылды.

2. Әлеуметтік-психологиялық бейімделуді диагностикалау әдістемесі. Әдістемені белгілі американдық ғалымдар К. Роджерс пен Р. Даймонда қалыптастырған (1954), бейімдеген Т.В. Снигирева. Әдістеме әлеуметтік психологиялық адаптацияның ерекшеліктерін және сонымен байланысты тұлғалық қырларды анықтауға мүмкіндік береді. Әдістемеді зерттелушіге 7-баллдық жауаптар шкаласы бар 101 тұжырым ұсынылады. Олардың 37-сі тұлғаның әлеуметтік-психологиялық бейімделгіштігінің критерийлеріне сай келеді (өзінің құндылығын ұғыну, басқаларды құрметтей білу, шынайы іс-әрекеттер мен қатынастарға ашықтық, өзінің мәселелерін ұғынып оларды шешуге ұмтылыс).

Келесі 37 тұжырым дезадаптацияна анықтауға бағытталған (өзін және басқаларды қабылдамау, өз тәжірибесін саналауда қорғаныс «барьерлерінің» іске қосылуы, психикалық процестердің икемділігінің төмендігі). 26 сұрақ бейтарап, олардың құрамына бақылау шкаласының (жалғандық шкаласы) сұрақтары да енеді.

Әдістеме көмегімен анықталатын көрсеткіштер: «Адаптация-дезадаптация», «Басқаларды қабылдау-қақтығыс», «Интерналдылық-

экстерналдылық», «Өзін қабылдау-қабылдамау», «Эмоциялық жайлылық-жайсыздық (оптимизм, ұстамдылық-мазасыздық, апатия)», «Доминанттылыққа ұмтылу-басқаларға тәуелділік». Әр шкаланың көрсеткіштерін анықтаудың өзіндік формулалары бар:

«Адаптация»: $A = a/a+b \cdot 100\%$;

«Өзін қабылдау»: $S = a/a+b \cdot 100\%$;

«Басқаларды қабылдау»: $L = 1,2a/1,2a+b \cdot 100\%$;

«Эмоциялық жайлылық»: $E = a/a+b \cdot 100\%$;

«Интерналдылық»: $I = a/a+1,4b \cdot 100\%$;

«Доминанттылыққа ұмтылу»: $D = 2a/2a+b \cdot 100\%$ [7].

Тесті орындауға 45 мин. уақыт қажет. Әлеуметтік-психологиялық бейімделгіштік коэффициенті зерттелушінің 5, 6, 7 шкалаларына қатысты оң тұжырымдардың жауаптары, 1, 2, 3, жағымсыз жауаптардың балдарының қосындысы бойынша есептеледі

$$K_a = 5, 6, 7 / N_{i+1} \ 2 \ 3 / N_i$$

Зерттелуші әр тұжырым қаншалықты оған сай келетінін 7 балдық жүйе бойынша бағалауы керек:

- «0» – маған мүлде қатысы жоқ;
- «1» – көп жағдайда маған қатысы жоқ;
- «2» – маған қатысты деп санауға күманданамын;
- «3» – маған қатысты деп айта алмаймын;
- «4» – маған ұқсайды, бірақ сенімді емеспін;
- «5» – маған ұқсайды;
- «6» – тура мен туралы айтылған.

Әлеуметтік фрустрациялану деңгейін диагностикалау әдістемесі (Л. И. Вассерман, В. В. Бойко).

Өмірдің негізгі салаларындағы әлеуметтік жетістіктерге қанағаттану дәрежесін анықтауға мүмкіндік береді.

Әдістемеді ұсынылатын тіршілік әрекетінің негізгі салалары: Өзінің біліміне; Әріптестерімен қарым-қатынас; Әскери шені жоғары әскери қызметкерлермен өзара әрекеттестік; Әскердегі кәсіби іс-әрекет субъектілерімен өзара әрекеттестік; Әскери іс-әрекет мазмұны; Әскери кәсіби іс-әрекет шарттары; Әскери қызметтің қоғамда алатын орны; Материалдық жағдайы; Қызмет ететін жері; Отбасындағы қарым-қатынас; Қоғамдағы жағдай (мемлекеттегі); Достарымен, жақын таныстарымен қарым-қатынасы; Қызмет көрсету саласы; Медициналық қызмет саласы; Бос уақытын өткізу мүмкіндіктері; Демалысын өткізу мүмкіндіктері; Жұмыс орнын таңдау мүмкіндіктері; Өзінің жалпы өмір стиліне қанағаттану.

Бейімделуге кедергі келтіріп, фрустрациялаушы күйлерге дистимия, депрессия, қобалжу, мазасыздану, қорқыныш күйлері жатады [8]. Бұл күйлер мазмұны бойынша әр түрлі болғанымен ортақ ерекшеліктерге ие: 1) тұлғаның сыртқы әсерлерге негізгі реакциясы болады, 2) эмоциялық жағдайын қалпына келтіру үшін уақыт, тыныштық, көмек керек. Бұл эмоциялық күйлердің кез-келгені қалыпты деңгейде өтуі де немесе психикалық бұзылысқа апаруы да мүмкін.

Негізгі тұлғалық және топтық қажеттіліктерді анықтау әдістемесі. Бұл әдістеме тұлға мен топтың базалық қажеттіліктері мен мотивтерін анықтауға мүмкіндік береді. Шкалалары: материалдық қажеттіліктер; қауіпсіздік қажеттіліктері; әлеуметтік қажеттіліктер; мойындалу қажеттілігі; өзін жүзеге асыру қажеттілігі [9]. Басшыларға әскери қызметкерлер қажеттіліктерінің жүйесін білу тиімді. Егер материалдық қажеттіліктері жоғары қызметкерлерге жақсы ақы төленетіндей жағдай жасау арқылы еңбек өнімділігін арттыруға болады. Қауіпсіздік қажеттіліктері жоғары адамдарды тыныштандырып, жағдайдың қалыптылығына сенімдерін арттыру керек. Әлеуметтік қажеттіліктері басым адамдар үшін ұжымдағы адамгершілік, достық қарым-қатынастар маңызды. Мойындауды қажетсінетін қызметкерлер үшін қызметте өсу, құрмет белгілері маңызды. Өзін жүзеге асыруға деген қажеттіліктері басым тұлғалар үшін шығармашылық еңбек, автономия, шешім шығаруға қатысу маңызды түрткі болады.

Зерттелушілерге тұжырымдар тізімі ұсынылады, оларды әрқайсысын бір-бірімен салыстырады. Жауап бланкісіне салыстырылған екі жұптың таңдалғанының номері жазылады. Ұсынылатын тұжырымдар: болашағын қамтамасыз ету; өміріне ақша табу; жағымсыз жағдайлардан қашу; басқалардың оларды түсінуі; өздерінің жағдайын нығайту; бір-бірімен жағымды қатынаста болу; материалдық жағдай жасап алу; өз күші мен қабілеттерін дамыту; құрмет пен даңққа қол жеткізу; жан-дүниенімен берілетін іс атқару; болашағын қамтамасыз ету; өздерінің жағдайын нығайту; біліктілік пен шеберлік деңгейін арттыру; жауынгерлер арасында беделді орынды иелену; жақсы серіктестердің болуы; жаңалықтарға құштарлық. Эмпирикалық мәліметтерді өңдеуде кілтке сай келген тұжырымдардың таңдалу саны тіркеледі. Тұлғалық қажеттіліктер иерархиясын қалыптастыру үшін жиі таңдалған 5 тұжырым алынып, иерархия бойынша орналастырылады. Олар тұлғаның негізгі қажеттіліктері болып табылады.

Негізгі қажеттіліктердің қанағаттану дәрежесін анықтау үшін әр шкала бойынша кілтпен сәйкес тұжырымдардың балдары қосылады. Негізгі қажеттіліктерді зерттеудің топтық және тұлғалық нәтижелері графикалық профиль формасында ұсынуға болады.

42 – қанағаттанбау зонасы;

28 – жартылай қанағаттандырылу зонасы;

14 – қанағаттандырылу зонасы.

Эксперименттің бастапқы кезеңінде сұхбат жүргізу арқылы зерттелушілердің әскери кәсіби іс-әрекетке бейімделуі, әскери қызметке қайдан және қашан келгендігі, мамандығы, жасы, еңбек өтілі, кәсіби іс-әрекеттегі қиындықтары туралы жалпы мағлұмат жинастырылды.

Алғашқы сұхбат нәтижесінен әскери қызметкерлердің негізгі мамандығы бойынша жұмыс істеуі сирек екендігі, тіршілік қамымен әскери қызметке келгені анықталды. Сондықтан да, мамандығы бойынша кәсіби іс-әрекетпен шұғылданатын және мамандығынан тыс еңбек әрекетімен айналысатын әскери қызметкерлердің әскери кәсіби іс-әрекетке әлеуметтік-психологиялық шыңдалудың ерекшеліктері бар ма деген сұрақ туындады. Кәсіби шыңдалу процесі белгілі бір уақытты талап ететіндіктен зерттелушілердің әскерге келу мерзімін де ескеру керек деп санадық. Сондықтан, зерттелушілерді төмендегідей топтастырдық (кесте 1):

1. Кәсіби іс-әрекетінің ерекшелігі бойынша – мамандығына сай кәсіби іс-әрекетпен шұғылданатын әскери қызметкерлер және негізгі мамандығына сай келмейтін әскери іс-әрекетімен шұғылданатын қызметкерлер тобы;

2. Әскери қызметке келу мерзімі бойынша – әскери қызметкерлердің уақыты 1-5 жыл аралығындағы және 5-10 жыл аралығындағы әскери салада қызмет етушілер деп топтастырылды.

1-кесте. Зерттелуші әскери қызметкерлердің топтастырылу кестесі

Зерттелушілер	А–Мамандығы бойынша	Б – Мамандығы бойынша емес
а) 1-5 жыл	5 адам	15 адам
б) 5-10 жыл	10 адам	10 адам

Алғашқы сұхбат нәтижесінен әскери қызметкерлердің негізгі мамандығы бойынша жұмыс істеуі сирек екендігі, тіршілік қамымен әскери қызметке келгені анықталды. Әскерге келген алғашқы жылдарында әскери қызметке психологиялық дайындықтың болмауы, тұрғылықты тұратын жердің болмауы, тіл білмеуі мамандық бойынша жұмыс істеуге кедергі келтіреді. Әскери қызметте 1-5 жыл аралығындағы мамандығы бойынша жұмыс істейтіндер орта кәсіби білімдері барлар. Әскери қызметкерлердің жұмысқа орналасуындағы негізгі қиындықтары: әскери қызметке психологиялық дайындықтың болмауы, тіл білмеуі, ұжымға, әскери тәртіпке бейімделе алмау қиындықтары.

5-10 жыл болған әскери қызметкерлер негізінен жоғары білім алған азаматтардан құралды(15 зерттелуші). Олардың 7-уі өз мамандықтары бойынша еңбек ететіндер. Қалғандары әскери қызметке кездейсоқ келгендер.

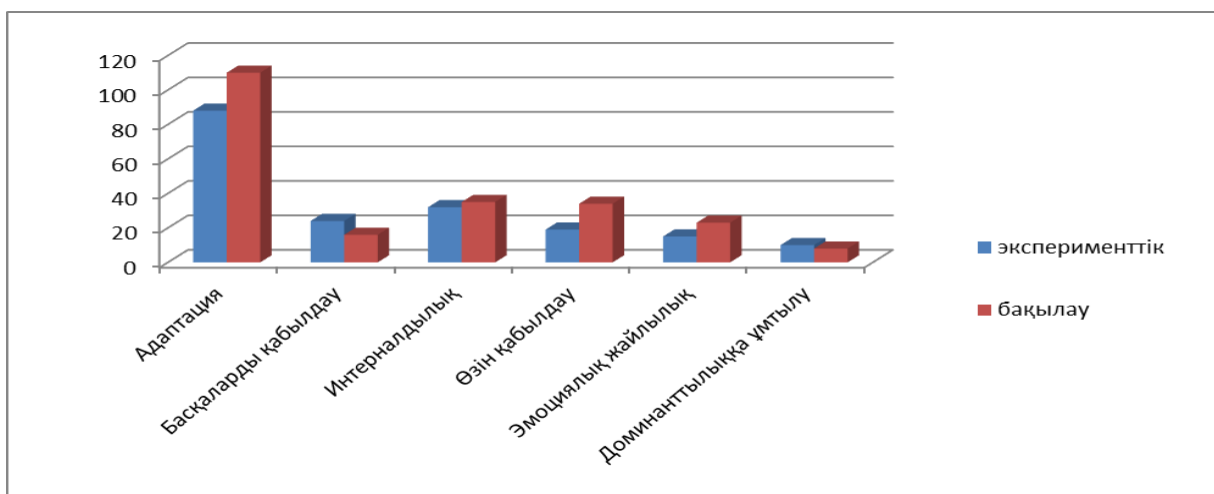
Әскери кәсіби іс-әрекетке шыңдалу – кәсіби іс-әрекетті табысты орындауға, негізгі қажеттіліктерін қанағаттандыруға мүмкіндік беретін, тұлғаның даму барысында меңгерген әлеуметтену дағдыларының көмегімен мәселелі жағдайларды шеше алу процесі.

Жаңа ортаға, жаңа қызметке сіңісу өмірлік әрекеттердің кез-келген саласында, соның ішінде әскери кәсіби іс-әрекетте де шыңдалу мәселелерін тудырады. Сондықтан, әскери қызметкерлердің кәсіби іс-әрекетке бейімделу ерекшеліктерін анықтау үшін мотивациялық-қажеттіліктік сферасын қарастырған орынды деп ойладық. Яғни, әскери қызметкерлердің кәсіби іс-әрекетке бейімделу қиындықтары олардың әскери қызметке психологиялық дайындықтың жоқтығына байланысты. Болжамды тексеру үшін таңдап алынған әдістемелер көмегімен зерттеу жүргізілді.

Әдістеменің нәтижесі бойынша әскери қызметкерлердің адаптация шкаласы бойынша, өзін қабылдау шкаласы бойынша, эмоциялық жайлылық шкалалары бойынша көрсеткіштері қалыпты, төмен болды. Яғни әскери қызметкерлердің әлеуметтік-психологиялық бейімделу процесі әлі аяқталмағандығын, кәсіби шыңдалу процесі жағымсыз күйлермен ұштасатындығын (мазасыздық, апатия, өзіндік бағалаудың төмендеуі) және қиындықпен өтетіндігін білдіреді.

Бақылау тобы зерттелушілерінің әлеуметтік-психологиялық бейімделгіштік дәрежесі қалыпты, жоғары болды.

Эксперименттік және бақылау тобының салыстырмалы көрсеткіштері келесі суретте ұсынылады (сурет1).

1 сурет. Эксперименттік және бақылау тобының салыстырмалы көрсеткіштері

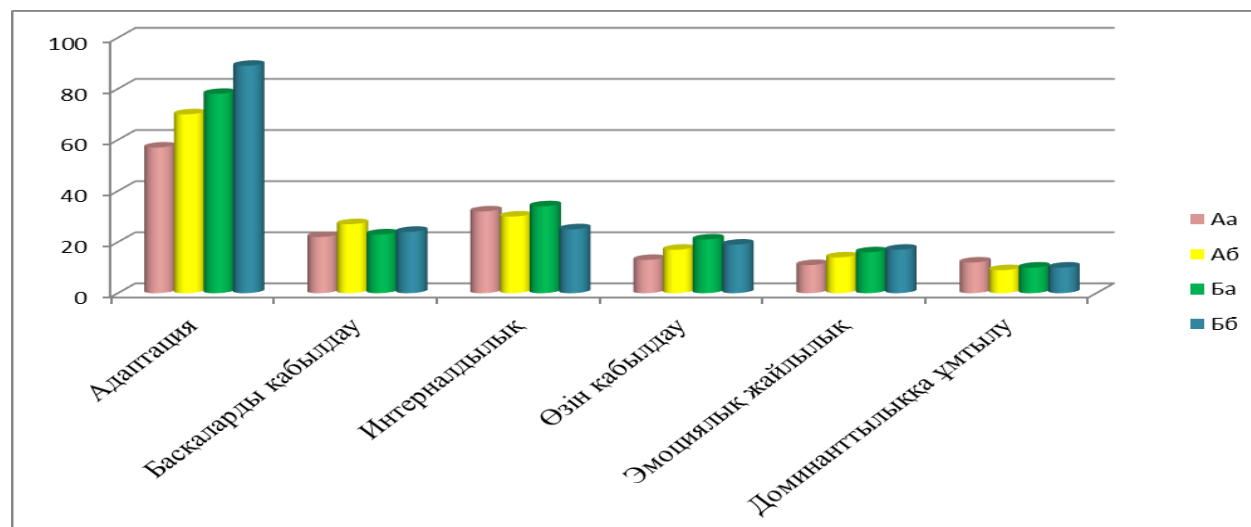
Енді әскери қызметке жаңадан келген қызметкерлердің адаптация шкаласының көрсеткіштері бойынша өзара салыстырып көретін болсақ

(сурет 2). Төмендегі кестеде әскери қызметкерлердің топтарының әлеуметтік-психологиялық бейімделгішті анықтау әдістемесіндегі көрсеткіштері (орта балл) тіркелген (кесте 2).

Әскери қызметке жаңадан келген қызметкерлердің әлеуметтік-психологиялық адаптацияны анықтау әдістемесіндегі көрсеткіштері (орта балл).

2-кесте. Әскери қызметкерлердің бейімделгішті анықтау.

Топтар	Адаптация	Басқаларды қабылдау	Интерналдылық	Өзін қабылдау	Эмоциялық жайлылық	Доминанттылыққа ұмтылу
Аа	57	22	32	13	11	12
Аб	70	27	30	17	14	9
Ба	78	23	34	21	16	10
Бб	89	24	25	19	17	10

2 сурет. Жаңадан әскери қызметке келген қызметкерлердің әлеуметтік-психологиялық адаптацияны анықтау әдістемесіндегі көрсеткіштері

Адаптация шкаласы бойынша әскери қызметке келгеніне 5-10 жыл болған мамандығынан тыс еңбек әрекетімен айналысатын қызметкерлердің бейімделгіштігі жоғарырақ болды. Ал, әскери қызметке келгеніне 1-5 жыл

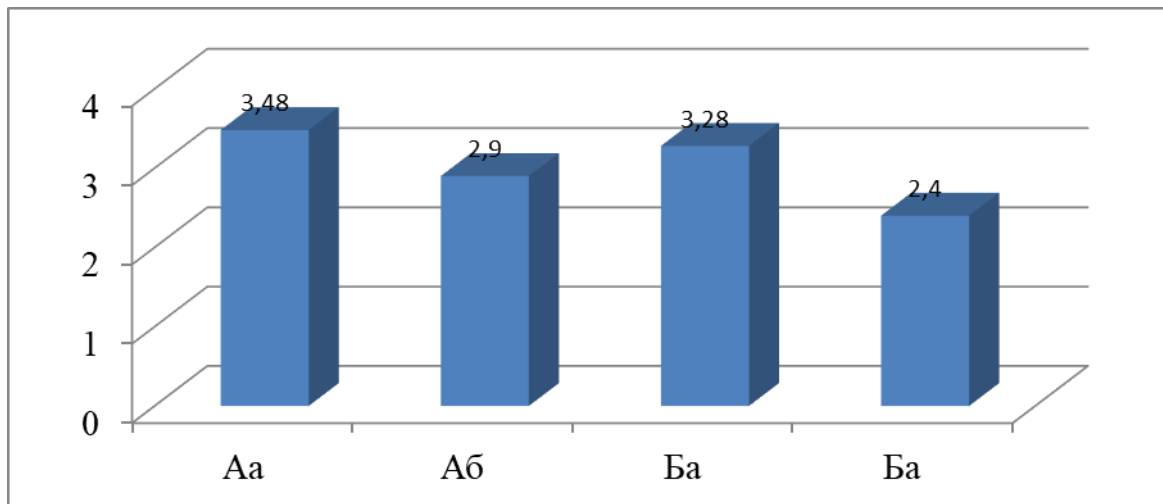

аралығындағы болған еңбек ететін қызметкерлердің бейімделгіштігі қиындықпен жүретіндігі байқалады. Яғни әскери қызметке келу уақытының мерзімі ұзақ болған сайын кәсіби іс-әрекетке шыңдалу жоғарырақ болады. Дегенмен, әскери қызметке келгеніне қызметкерлердің 5-10 жыл аралығын құрайтын әскери қызметкерлердің шыңдалуы әскери қызметке келгеніне 1-5 жыл аралығындағы әскери қызметкерлермен салыстырғанда төмен болды.

Біздің пікірімізше, әскери қызметке дайындығы осы іс әрекетке тез, жағымды шыңдалуына әсер етеді. Адам жағымсыз, дезадаптациялаушы, Мен-бейнесіне зиян келтіретін күйлерден шығуға бейім келеді. Сондықтан, шыңдалумен байланысты жағымсыз күйлерді бастан кешіріп жатқан әскери қызметкерлер қызығушылығы бар, кәсіби білімдерге қарағанда икемділігі мен кәсіби дағдыларды талап ететін, тәжірибесінде бар іс-әрекеттерді тандайды. Яғни, таңдалатын іс-әрекет түрі адаптивті қорғаныс қызметін атқарады деп санаймыз. Әскери қызметкерлердің әлеуметтік фрустрациялану дәрежесін анықтау үшін «Әлеуметтік фрустрациялану деңгейін диагностикалау» әдістемесі (Л. И. Вассерман, В. В. Бойко) жүргізілді.

Әдістеме әскери қызметкерлердің әлеуметтік фрустрациялануының жалпы деңгейін және өмірлік әрекеттің негізгі салаларындағы жетістіктеріне қанағаттану дәрежесін анықтауға мүмкіндік берді. Бақылау тобының өмірлік әрекеттердің негізгі салаларындағы жетістіктерін көңілі толмау төмен болды. Эксперименттік топтардың фрустрациялану дәрежелерін өзара салыстырып көрелік (сурет 3). Әскери қызметке келгеніне 1-5 жыл зерттелушілердің фрустрациялануы жоғары деңгейде. Мамандығы бойынша жаңадан еңбек іс-әрекетімен айналысып жүрген әскери қызметкерлердің тобында фрустрациялану өте жоғары. Әскери қызметте қызмет еткеніне 5-10 жыл болған қызметкерлердің фрустрациялану орташа деңгейде. Ал мамандығынан тыс еңбек іс-әрекетімен айналысатын әскери қызметкерлердің 5-10 жыл болған әскери қызметкерлердің тобында әлеуметтік фрустрациялану анық емес деңгейде. Яғни, әскери қызметке келгеніне көп уақыт болмаған азаматтардың фрустрациялануы жоғары болады.

Әскери қызметкерлердің қажеттіліктерінің жүйесінің ерекшеліктерін анықтау үшін тұлғалық және топтық базалық қажеттіліктер диагностикасы әдістемесі жүргізілді. Әдістеме тұлғаның немесе топтың іс-әрекетінің түрткісі болатын негізгі қажеттіліктерін анықтауға мүмкіндік береді. Әдістеме көмегімен материалдық қажеттіліктер, қауіпсіздік қажеттіліктері, әлеуметтік қажеттіліктер, атақ, мансапты (мойындалуды) қажетсіну және өзін нақтылау қажеттіліктерін анықтауға мүмкіндік береді.

3 – сурет. Эксперименттік топтардың фрустрациялану дәрежелерінің өзара салыстырмалы көрсеткіштері

Әскери қызметкерлер үшін төмендегі қажеттіліктер жетекші түрткі болатыны анықталды:

1. Болашағын қамтамасыз ету – 37%
2. Өміріне ақша табу – 21%
3. Жағымсыз жағдайлардан қашу – 12%
4. Басқалардың оларды түсінуі – 10%
5. Өздерінің жағдайын нығайту – 8%
6. Адамдармен жағымды қатынаста болу – 7%
7. Материалдық жағдай жасап алу - 5%

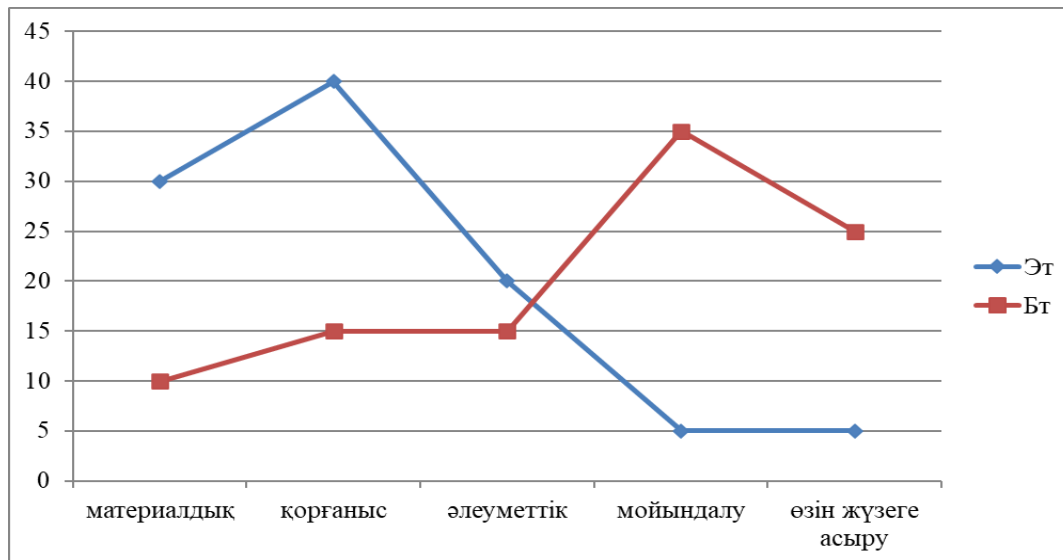
Әдістеме бақылау тобында да жүргізілді. Олардың іс-әрекетінің негізгі түрткілері:

1. Өз күші мен қабілеттерін дамыту - 22%;
2. Құрмет пен даңққа қол жеткізу - 20%;
3. Жан-дүниенімен берілетін іс атқару - 17%;
4. Болашағын қамтамасыз ету - 14%;
5. Өздерінің жағдайын нығайту - 12%;
6. Біліктілік пен шеберлік деңгейін арттыру - 9%;
7. Адамдар арасында беделді орынды иелену - 6%.

Әскери қызметкерлер іс-әрекетінің негізгі мотивтері материалдық және қорғаныс қажеттіліктері екені байқалды. Бұл қажеттіліктердің қанағаттандырылмауы біріншіден, кәсіби іс-әрекетке шыңдалуға, оның төмен болуына ықпалын тигізеді. Екіншіден, тұлға үшін орта тұрақсыз болғанда материалдық және қорғаныс қажеттіліктері белсендіріледі, үшіншіден, әскери қызметкерлердің жаңа ортаға бейімделу процесі әлі аяқталмағандығының белгісі. Ал өздері үшін таныс тұрақты ортада еңбек іс-әрекетімен

айналысатын бақылау тобы зерттелушілері үшін мойындалу және өзін жүзеге асыру қажеттіліктері басым болып табылады.

4-сурет. Эксперименттік және бақылау топтары зерттелушілерінің негізгі қажеттіліктерінің пайыздық көрсеткіштері

Яғни олар үшін кәсіби іс-әрекетте маман ретінде өзін жүзеге асыру, біліктілігін көтеру, кәсіби мәселелерді шығармашылық тұрғыдан шешу маңыздырақ болып табылады.

Әскери қызметкерлердің кәсіби шыңдалуының сәтті болуы сол процеске психологиялық дайындықтың болуында, жана әлеуметтік-психологиялық ортаны мойындау және оған сәтті әрекет ету. Шыңдалу процесін тек жағымсыз жақтарын ғана бейнелемеу керек, сол тәрізді кәсіби шыңдалудың жағымды, пайдалы жақтарын көрсету. Қаншалықты әскери қызметкерлердің психологиялық дайындығы жоғары болса, соншалықты шыңдалу тез жүреді.

Зерттеу жұмысымыздың бірқатар мәселесінде қаралғандай қазіргі таңда әскери қызметке шыңдалу мәселесі өзекті болып саналады. Біз өз зерттеу жұмысымызда әрбір әскери қызметкерлердің кәсібіне байланысты көптеген мотивтерді кездестіріп жатамыз. Оның жағымды және жағымды жақтары бар. Жағымды жағы әрине биік шыңнан көтере алу, өзін толығымен қамтамасыз ету және ол бейімделуге оң әсерін тигізеді. Ал жағымсыз жағы егер ол мотивтер орындалмай қалса адамда қай жағынан болмасын қиындықтар туындай береді.

Зерттеу жұмысынан көргеніміздей, әскери кәсіби іс-әрекетке шыңдалу әскери қызметке психологиялық дайындығына байланысты: яғни жоғары деңгейдегі психологиялық дайындықпен және білімі бар қызметкерлер үшін әскери қызметке шыңдалу процесі жағымды, әрі тез қалыптасытыны анықталды. Сондықтан да, кәсіби іс-әрекетке сәтті, жағымды шыңдалу үшін

әскери қызметкерлерге кәсіби шеберлік және өз бойында заман талабына сай тұлғалық жағынан сай болуымен бірге алдын ала психологиялық дайындықты қамтамасыз ету маңызды. Әскери қызметкерлердің кәсіби іс-әрекетке шыңдалуы олардың кәсіби жетістік көрсеткіші болып табылады [10].

Зерттеуімізді тұжырымдай келе, кәсіби шыңдалуға тиімді әскери қызметкерлер мен психологтарға арналған ұсыныстар жасағымыз келеді:

- әскери қызметкерлердің бойында борыш пен жауапкершілік сезімін, кез- келген қиындықтарға және тіпті өмірге қауіп төндіретініне қарамастан жауынгерлік тапсырманы орындауға дайындықты тәрбиелеу;

- әскери қызметшілер арасындағы өзара қарым-қатынасты дамыту, олардың өмірі мен айналасындағылардың өмірі бірлескен күш-жігерге, экстремалды жағдайларда өз міндетін орындауға әрқайсысының жеке дайындығына байланысты екеніне сенімін қалыптастыру;

- әскери қызметшілердің ерік-жігерлік қасиеттерін, мақсаттылық, бастамашылдық пен дербестік, табандылық пен батылдық, төзімділік пен ұстамдылық, табандылық пен табандылық қасиеттерін дамыту және жетілдіру;

Бұл жағдайда келесі психологиялық жағдайларды сақтау қажет: қиындықтарды біртіндеп арттыру және қиындату, оларды әскери қызметші тұлғасының мүмкіндіктерінің шегіне дейін жеткізу (қарапайымнан күрделіге принципі бойынша); қолайсыз жағдайларда сабақ өткізу; жоғары қарқындылықтағы ұзақ мерзімді оқу сабақтарын өткізу; сабақтарда, жаттығуларда, қызметте, күнделікті тәртіпте және т.б. әртүрлі және күтпеген қиындықтарды (психикалық, физикалық) пайдалану;

- оқу процесінде де, жауынгерлік іс-әрекетте де әскери қызметкерлерден тұратын жеке құрамының жеке психологиялық ерекшеліктерін ескеру;

- ұрыс жағдайында алдағы іс-шараларды бағдарламалау, оқу-жаттығу жиындарының шарттарын жауынгерлік жағдайдың нақты жағдайларына жақындату. Мұндай сабақтар әскери қызметкерлердің өміріне қауіпті жағдайларға бейімделуіне ықпал етеді, оларда қажетті жеке және кәсіби қасиеттерді дамытады. Осы мақсаттар үшін және өзін-өзі сендіру, қарым-қатынас жақсартуға арналған арнайы психологиялық тренингтер өткізу қажет.

Әскери қызметкерлердің кәсіби-психологиялық шыңдалу сабақтарында арнайы дайындықтан өтуі кезінде кез-келген жағдайларға психологиялық дайындықты күшейту үшін мыналар пайдаланылуы мүмкін:

- психодиагностикалау жұмысын жүргізу;
- кәсіби есте сақтауды, зейінді және бақылауды дамытуға арналған тренингтерге қатысу;
- кедергілерді жеңуге арналған психофизикалық жаттығулар жасау;

– ақыл-ой мен қимыл-қозғалыс арасындағы байланысқа негізделген идеомоторлық жаттығуларды жүйелі жасау.

Қорытынды

Тұлға үшін әлеуметтену процесі кәсіби іс-әрекет арқылы жүзеге асырылады. Тұлғаның өз жұмысын, кәсіби іс-әрекетінің жетістіктерін және өзін маман ретінде қабылдауы мен бағалауы оның жалпы психологиялық калпына, жетістікке жетуіне оң әсер етеді.

Зерттеу жұмысымыздың мақсатына орай, әскери қызметкерлердің кәсіби іс-әрекетке шыңдалуының психологиялық ерекшеліктері анықталды. Әскери қызметкерлердің кәсіби іс-әрекетке шыңдалуының психологиялық ерекшеліктері тұлғаның мотивациялық-қажеттіліктері жүйесімен байланыста қарастырылды. Әскери қызметкерлердің өмірдің кейбір салалары бойынша көңілі толмауы, негізгі қажеттіліктерінің қанағаттандырылмауы олардың жаңа ортаға бейімделуіне ықпалын тигізеді, дәлірек айтсақ, бейімделуді қиындатады.

Зерттеу мақсат-міндеттеріне сай, таңдалып алынған әдістемелер көмегімен әскери қызметкерлердің әлеуметтік-психологиялық бейімделуі, өзін қабылдауы, эмоциялық күйлері, әлеуметтік фрустрациялануы және негізгі қажеттіліктері туралы мәліметтер жиналды.

Әдебиеттер тізімі:

1. Б. Момышұлы Екі томдық шығармалар жинағы. Т 1. – Алматы, «Жазушы», 1966. – 42 б.
2. М.М. Муканов О характере психологических особенностях подвига советского воина. Автореферат 19.00.05. – Алма – Ата, 1953. – 56 б.
3. Б. Сақтағанов. «Әскери психология». – Алматы: Өлке баспасы, 2012. – 352 б.
4. Климов Е.А. Психология профессионала. – М.: Феникс, 1996. – 400 с.
5. Климов Е.А. Образ мира в разнотипных профессиях. – М.: Арт, 1995. – 221 с.
6. Климов Е.А. Развивающийся человек в мире профессий. – Обнинск «Титул», 1993. – 56 с.
7. Доцуг Е., Будущее - в руках профессиональной армии // Известия 2003, 22 марта. (№54). – 5 с.
8. Алтынбаев М.К. Келешек – кәсіби әскерде. // Ақиқат. - 2003. – № 4. – 3 б.
9. Аманжолов К., Тасболатов А., Қазақстанның Әскери тарихы. – Алматы: Білім, 1999. – 320 б.
10. Утепов Б.И., Муханбетқалиев Х.С., Вооруженные Силы Казахстана; становление и перспективы в XXI век // Тарих ғылымы XXI ғасырда. Халықаралық Бекмаханов оқуларының материалдары. – Алматы, «Жазушы», 2001. – 150 б.

Бейсенова Ж.Ж., Нурмухаметова К.Ш., Ажибай М.Е.

Профессиональное психологическое закаливание военнослужащих

Служба в армии может стать основой возникновения и развития многих социальных, личностных и психологических проблем, связанных с социально-психологической адаптацией. Автор рассмотрел проблему психологической подготовки к профессиональной деятельности в армии.

Проведены психологические исследования по усилению психологической подготовки к военной службе, уровню психологической подготовки профессиональных сотрудников. Автор пытается создать методологию.

Ключевые слова: военная служба, военный психолог, эксперимент, военнослужащий, мотивация

Zh.Zh. Beisenova, K.Sh. Nurmukhametova, M.E. Azhibay

Professional psychological hardening of military personnel

Service in the army can become the basis for the emergence and development of many social, personal and psychological problems associated with socio-psychological adaptation. The author considered the problem of psychological preparation for professional activity in the army.

Psychological studies have been carried out to strengthen the psychological preparation for military service, the level of psychological preparation of professional employees. The author is trying to create a methodology.

Key words: military service, military psychologist, experiment, soldier, motivation

References:

1. Momyshuly, B. (1966). Eki tomdyk shygarmalar zhinagy. V1. [Collection of works in two volumes] T - 1.2. – Almaty, «Zhazushy». – 5 p.
2. Mukanov, M.M. (1953). O kharaktere psikhologicheskikh osobennostey podviga sovetskogo voyn [About the nature of the psychological features of the feat of the Soviet warrior]. Abtoreferat. – Alma-Ata. – 56 p.
3. Saqtaganov, B. (2012). «Askeri psixologia» [Military psychology]. Okulyk / Almaty: Olke baspasy, Zhyl. – 352 p.
4. Klimov, E.A. (1996). Psychologia professionalis. [Psychology of a professional]. – M.: – 400 p.
5. Klimov, E.A. (1995). [The image of the world in different professions]. – M.: – 221 p.
6. Klimov, E.A. (1993). Progreidente homine in mundo professionum. [A developing person in the world of professions]. – Obninsk, - 56 p.
7. Dotsug, E. (2003). futurum in manus professionalis exercitus [The future is in the hands of a professional army] // Izvestia, die 22 Martii.
8. Altynbaev, M.K. (2003). Keleshek - kasibi askerde. [The future is in the professional army]. – No. 4. – 3-9 p.

9. Amanzholov, K., Tasbolatov, A. (1999). Kazakhstanyn askeri tarihy [Military history of Kazakhstan]. – Almaty: Bilim. – 320 b.

10. Uteпов, B.I., Mukhanbetkaliev, Kh.S. (2001). Armatae copiae Kazakhstanae. [formation and expectations in the XXI century Armed Forces of Kazakhstan]. formation and prospects in the XXI century // Tarikh gylymy XXI gasyrda. Халықаралық Bekмаханов okulary materialdary. – Almaty. – P. 150.

Бейсенова Жұпаркүл Жұмабаевна	психология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор (доцент), Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан
Бейсенова Жупаркул Жумабаевна	кандидат психологических наук, ассоциированный профессор (доцент), Казахский Национальный женский педагогический университет, Алматы, Казахстан
Beysenova Zhupargul	gandidate of psyhological sciences, associate Professor Kazakh National women's teacher training university, Almaty, Kazakhstan

Нурмухаметова Қарлығаш Шаймуратовна	философия ғылымдарының кандидаты, С. Нұрмағамбетов атындағы Құрлық әскерлері Әскери институтының доценті, Алматы, Қазақстан
Нурмухаметова Карлыгаш Шаймуратовна	кандидат философских наук, доцент Военного института Сухопутных войск имени С. Нурмагамбетова, Алматы, Казахстан
Nurmukhametova Karlygash	candidate philosophy sciences, associate professor, Military institute of the Ground Forces named after S. Nurmagambetov, Almaty, Kazakhstan

Әжібай Мәдина Ермекболқызы	Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті педагогика және психология мамандығының 2 - курс студенті, Алматы, Қазақстан
Ажибай Мадина Ермекболқызы	студентка 2 курса Казахского национального женского педагогического университета по специальности педагогика и психология, Алматы, Казахстан
Azhibai Madina	2 nd year student of the Kazakh National Women's Pedagogical University majoring in pedagogy and psychology, Almaty, Kazakhstan

МРНТИ 15.21.59

<https://doi.org/10.56132/2791-3368.2023.3-49-04>

Б.С. Тусупбекова

*Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева,
Астана, Казахстан
(E-mail: bis1527@bk.ru)*

Маскулинная и фемининная культура социума: предпочтения молодежи

Обоснована авторская позиция включения в структуру гендерного самосознания мотивационного компонента (ценностей), описаны методика и результаты эмпирического изучения соотношения маскулинных и фемининных ценностей в сознании молодежи. Сегодня в связи с интеграцией независимого Казахстана в мировое сообщество наряду с другими вопросами чрезвычайную значимость приобретают проблемы гендерной психологии.

Определены актуальные направления развития отечественной гендерной психологии. Использован сравнительный анализ государственных стратегических задач и ожидаемых результатов по гендерному равенству с показателями гендерных индексов и статистическими данными.

Ключевые слова: социально-конструктивистский подход, гендерное самосознание, гендерная идентичность, гендерные ценности, маскулинная и фемининная культуры.

Введение

Актуальность и подход к проблеме гендерного самосознания.

Цель исследования заключается в определении основных направлений развития казахстанской гендерной психологии с точки зрения актуальных проблем общества.

Задача исследования состоит в выявлении ключевой проблемы, препятствующей эффективной реализации стратегии, направленной на достижение гендерного равенства в Казахстане.

Проблематика гендерной идентичности в XXI веке тесно сопряжена с теми глобальными переменами в мире, которые приводят к закономерному психологическому изменению мужчин и женщин. Имеются в виду перемены, связанные с переходом человека от жизни и деятельности в условиях индустриального общества к постиндустриальному. И.С.Кон, отмечает, что во всем мире происходит изменение традиционного гендерного порядка по трем главным макросоциальным позициям, которые обусловили снижение социально-ролевых различий между мужчинами и женщинами в пользу

последних. В действительности это привело не к уничтожению различий, а доказательству утраты силы и архаичности традиционных представлений [1].

Методика исследования

В ее основу положена параметрическая модель Г.Хофстеде, позволяющая производить количественные измерения культур. В концептуальной статье «Модель Хофстеде в контексте: параметры количественной характеристики культур» он трактует культуру как коллективное, основанное на ценностях программирование сознания, по которым представители одной группы отличаются от представителей другой группы. В качестве носителей культур выступают различные социальные группы, в том числе и гендерные [5].

Основная часть

Какие это макропозиции? Во-первых, в трудовой деятельности ускоряется распад традиционного гендерного разделения труда, ослабевают разделение мужских и женских производственных ролей, занятий и сфер деятельности. Двигателем этого процесса выступают женщины, доля которых в этих сферах растет. Утрачивается монопольное положение мужчин: женщины осваивают профессии и занятия, традиционно считавшиеся мужскими. Они становятся боксерами, тяжелоатлетами, полицейскими и гвардейцами, предпринимателями и академиками и т.д. Они не отстают, а иногда превосходят по уровню образования, становятся специалистами и обретают все больше самостоятельности, экономической независимости. Сегодня более половины экономически активного населения Казахстана составляют женщины. Во-вторых, произошли изменения в гендерных отношениях власти. Политическая власть перестала быть монопольной сферой занятий мужчин. Например: женщины в нижней палате Парламента РК составляют 27,8 %, что выше среднего показателя женщин (23,4 %) в этом же представительном органе в других странах [2]. В-третьих, ушла в прошлое гендерная сегрегация. Девочки и мальчики, женщины и мужчины учатся и работают вместе, меняется характер отношений между ними. Сегодня соперничество, конкуренция и другие формы взаимодействий, отношений протекают не только между представителями своего, но и противоположного пола.

Перечисленные изменения неизбежно ведут к трансформации гендерного самосознания мужчин и женщин. Это относится, прежде всего, к гендерной идентичности, поскольку ей свойственны открытость внешним влияниям, обуславливающая изменчивый и динамичный характер. По этой причине наиболее соответствующим реалиям подходом к пониманию и изучению

гендерного самосознания является социально-конструктивистский, который сегодня получает широкое признание и распространение в научном сообществе. Согласно данному подходу, создание гендера осуществляется на двух уровнях:

- структурном – через гендерную политику, транслирующую в социокультурное пространство ожидания общества к ролям и паттернам поведения, которые определяют направленность социализации;
- индивидуального сознания в процессе гендерной идентификации, главную роль в которой играет активность самой личности, проявляющаяся в принятии или создании ею новых ценностей, следовании новым эталонам поведения.

По мнению Е.П. Белинской, И.С. Клециной, И.С. Кона, Е.Э. Шишловой и многих других, в настоящее время и в перспективе будет преобладать значение второго уровня. Следовательно, сейчас и в будущем будет усиливаться роль самой личности в конструировании собственной гендерной идентичности, обеспечивая ей расширение возможностей для самореализации и социальной адаптации в меняющемся мире. Об этом также свидетельствуют тенденции к формированию различных типов гендерной идентичности, например: андрогинной, маскулинной, феминной, индифферентной, изоморфной, а также новых типов маскулинности (ретросексуальный, метросексуальный) в отличие от традиционной гегемонной и примордиальной маскулинности. Как подчеркивают ученые, усиливается тенденция к индивидуализации гендера, который не зависит от половой принадлежности и расширяет свободу выбора жизненного стиля и занятий.

В частности, по данным И.С.Кона, в развитых зарубежных странах, в том числе азиатских, уже нет единого канона исключительно маскулинности или «чистого» мужского стиля жизни [1].

В отличие от предыдущих, именно социально-конструктивистский подход позволяет изучать и выявлять роль активности и субъектной позиции личности в конструировании своей гендерной идентичности. В широком смысле активность личности выражается в ее способности действенным образом справляться с условиями жизни и придавать ей направление развития, соответствующее личным жизненным целям. Будучи активным участником и субъектом гендерной идентификации, личность сама делает выбор в пользу тех или иных предлагаемых ролей и паттернов поведения. Принципиально важным является то, что в этом выборе она ориентируется на свои собственные предпочитаемые ценности и идеалы, которые мотивируют ее активность.

На основании всего отмеченного выше, автор статьи считает, что в структуру гендерного самосознания кроме традиционной триады (познание, эмоции и поведение) необходимо включить четвертый компонент –

мотивацию. В качестве мотивации предлагается рассматривать гендерные ценности личности и идеальное «Я». Согласно данным исследования J. Turner, социальные нормы выступают регулятором активности личностного «Я», а индивидуальные ценности определяют выбор социальных идентичностей, одним из видов которых является гендерная идентичность [3]. По Д.А. Леонтьеву, в отличие от движущих «изнутри» потребностей, находящиеся «во вне» ценности и идеалы притягивают личность к себе, мотивируя к совершенствованию, саморазвитию и изменению [4].

Гендерные ценности и идеалы побуждают:

- к актуализации и наращиванию «женских» или «мужских» качеств, реализации гендерного потенциала независимо от половой принадлежности личности;
- к принятию или отвержению тех или иных гендерных норм и стереотипов как распространенных в конкретном социуме обобщенных образов мужчины и женщины, представлений о маскулинности и феминности;
- избирательно усваивать знания, взгляды на распределение ролей мужчин и женщин, моделей их поведения и взаимодействия (гендерные представления);
- к принятию или отказу от гендерных предубеждений – негативных установок к представителям другого гендера, основанных на предвзятых мнениях и суждениях, тем самым быть толерантным или интолерантным в сфере гендерных отношений.

В настоящей статье представлены результаты пилотного эмпирического изучения гендерных ценностей как мотивационного компонента в структуре гендерного самосознания столичной молодежи – студентов вузов г. Астана. Методика исследования впервые применяется на казахстанской выборке (n=70).

Задачи исследования:

1. Апробация на отечественной выборке методики изучения маскулинных и фемининных ценностей социума Г. Хофстеде в адаптации И.С. Клециной.

2. Выявление тенденций в предпочтении маскулинных и фемининных ценностей юношами и девушками и их соотношение в гендерном самосознании.

Параметрическая модель включает в себя кроме пяти измерений культуры социума и такое, как маскулинность и фемининность, которое отражает разделение эмоциональных ролей между мужчинами и женщинами. Вначале исследования Г. Хофстеде были направлены на определение преобладающей (маскулинной или фемининной) культуры различных стран.

И.С. Конодним из первых подчеркнул перспективность его идей для психологии [1].

Эту перспективу впервые показал Ш. Шварц, применив идеи Хофстеде для создания теста по психодиагностике ценностей маскулинности и фемининности как принципов, которыми личность руководствуется в своей жизни [6]. В России модель Хофстеде использовала Т.В. Бендас для изучения различий между этническими культурами, в том числе на уровне гендерных групп [7]. Позднее И.С. Клецина адаптировала модель для методики изучения гендерных ценностей. С этой целью был использован параметр модели («маскулинность и фемининность»), проявление которого изучалось, как и Хофстедом, в шести сферах жизни общества (таблица 1).

Согласно инструкции, испытуемые выбирают общество X (маскулинная культура) или общество Y (фемининная культура) в каждой сфере, т.е. то из двух, которое в наибольшей степени соответствует их ценностям, идеалам.

Таблица 1. Признаки маскулинной и фемининной культуры в различных сферах социума

Общество с культурой X	+ / -	Общество с культурой Y	+ / -
Общая норма			
Главные ценности в обществе – материальный успех и прогресс. Важны деньги и вещи. Мужчины должны быть напористыми, честолюбивыми и крутыми. Женщины предполагаются нежными и заботящимися об отношениях. Симпатия к сильным. Большое и быстрое считается красивым.		Главные ценности в обществе – забота о других и стабильность. Важны люди и теплые отношения. Все должны быть скромными. И мужчинам, и женщинам позволительно быть нежными и заботиться об отношениях. Симпатия к слабым.	
Преобладающие идеи			
Господствующие религии подчеркивают преимущества мужчин. Освобождение женщин означает, что женщины должны быть допущены к позициям, которые раньше занимали только мужчины, но должны продолжать выполнение большей части домашней работы.		Господствующие религии подчеркивают, что мужской и женский пол равны и дополняют друг друга. Освобождение женщин означает, что мужчины и женщины должны нести равную нагрузку дома и на работе. Как мальчики, так и девочки могут плакать, но не должны драться.	
В школе			
Внимание к лучшему ученику. Неудачи в школе – несчастье. В учителях ценится представительность. Мальчики и девочки изучают разные предметы.		Внимание к среднему ученику. Неудачи в школе не очень существенны. В учителях ценится дружелюбность. Мальчики и девочки изучают одни и те же предметы.	

На работе	
<p>Работа является ведущей деятельностью (жить, чтобы работать). Менеджеры должны быть решительными и напористыми. Акцент на справедливости, соревновательности и достигнутых результатах. Разрешение конфликтов путем победы «лучшего».</p>	<p>Работа не является ведущей деятельностью (предпочитают работать, чтобы жить). Менеджеры руководствуются интуицией и стремятся к согласию. Акцент на равенстве, солидарности и качестве трудовой жизни. Разрешение конфликтов путем компромисса и переговоров.</p>
В политике	
<p>Стремятся к достижению идеала общества высоких достижений. Считают, что нужно поддерживать сильных. Строгое, карающее общество. Высший приоритет – поддержание экономического роста. Правительство тратит сравнительно малую часть бюджета на помощь бедным странам и большую – на вооружение. Международные конфликты должны разрешаться путем демонстрации силы или путем борьбы. Сравнительно мало женщин занимают выборные политические должности.</p>	<p>Стремятся к достижению идеала общества всеобщего благоденствия. Считают, что необходимо помогать нуждающимся. Терпимое общество. Высший приоритет – сохранение среды. Правительство тратит сравнительно большую часть бюджета на помощь бедным странам и малую – на вооружение. Международные конфликты должны разрешаться путем переговоров и компромиссов. Сравнительно много женщин занимают выборные политические должности.</p>
Отношение к сексуальности	
<p>Строгие запреты на открытое обсуждение сексуальных вопросов. Мало распространены внебрачные сожителства. Большая зависимость жены от мужа. Нетерпимое отношение к гомосексуальности.</p>	<p>Спокойное отношение к сексуальности как бытовому явлению. Слабые запреты на открытое обсуждение сексуальных вопросов. Распространены внебрачные сожителства. Низкая зависимость жены от мужа. Более терпимое отношение к гомосексуальности.</p>

В пилотном эксперименте в целях формализации ответов испытуемых для статистической обработки фактических данных каждому выбору присваивался 1 балл. Оценка уровня статистической значимости различий между юношами и девушками в предпочтениях гендерных ценностей осуществлялась с помощью χ^2 -критерия (угловое преобразование Фишера). Выбор этого многофункционального критерия обоснован тем, что в исследовании определялась доля выборов студентами из групп девушек и юношей ценностей маскулинной или фемининной культуры. Данный критерий позволяет оценить достоверность различий между процентными долями двух групп, в которых отмечен интересующий эффект.

Для расчета достоверности различий в аксиологической сфере («Общая норма») в качестве показателя «есть эффект» принято преобладание выборов маскулинных ценностей (МЦ), а показателя «нет эффекта» - преобладание фемининных ценностей (ФЦ). Проверялись гипотезы:

H_0 : Общая доля лиц, которые выбирают МЦ в аксиологической сфере («Общая норма»), в группе юношей не больше, чем в группе девушек.

H_1 : Общая доля лиц, которые выбирают МЦ в аксиологической сфере («Общая норма»), в группе юношей больше, чем в группе девушек.

Для остальных 5 сфер проверялись гипотезы:

H_0 : Общая доля лиц, которые выбирают ФЦ (в сфере религии, образования, работы, политики, отношения к сексуальности), в группе девушек не больше, чем в группе юношей.

H_1 : Общая доля лиц, которые выбирают ФЦ (в сфере религии, образования, работы, политики, отношения к сексуальности), в группе девушек больше, чем в группе юношей.

Показателем того, что «есть эффект» принято преобладание фемининных ценностей, а «нет эффекта» - преобладание маскулинных ценностей. Результаты расчета по ϕ^* -критерию Фишера представлены в таблице 2.

Анализ результатов

Сравнительный анализ выявил, во-первых, разную степень выраженности в предпочтении ценностей юношами и девушками (рисунки 1,2).

Так, девушки чаще и во всех сферах выбирают ценности только фемининной культуры. Юноши так же в различных сферах социума отдают предпочтение ценностям фемининной культуры, но не в такой значительной степени, как девушки.

Другое принципиальное отличие, во-вторых, состоит в том, что в аксиологической сфере («Общая норма») юноши предпочитают ценности маскулинной культуры. Это существенное и статистически значимое различие в ценностных предпочтениях юношей и девушек ($\phi^*_{эмп} = 3.844$; $p \leq 0.01$).

По Г. Хофстеде, в «Общей норме» отражаются главные ценности общества. В предпочитаемой большинством юношей (60%) маскулинной культуре главные ценности социума составляют материальные блага, финансовая обеспеченность, а также прогресс и симпатия к сильным. Перечисленные ценности-цели сопряжены с предпочитаемыми ценностями-средствами, а именно с упорством, амбициозностью и ассертивностью. Последнее подразумевает четкое понимание собственной цели (материальный успех), уверенность в себе, рациональность и принятие решений на основе аргументов, а не чувств, настойчивость и состязательность в ее достижении. Женщины предполагаются нежными и заботящимися об отношениях. В то время как в предпочитаемой большинством девушек фемининной культуре (82.9%) главные ценности в обществе: забота о других, стабильность, теплые

отношения, мнение и ожидания со стороны других, симпатия к слабым. И хотя они разделяются 40% юношей, однако, у них доминируют ценности маскулинной культуры.

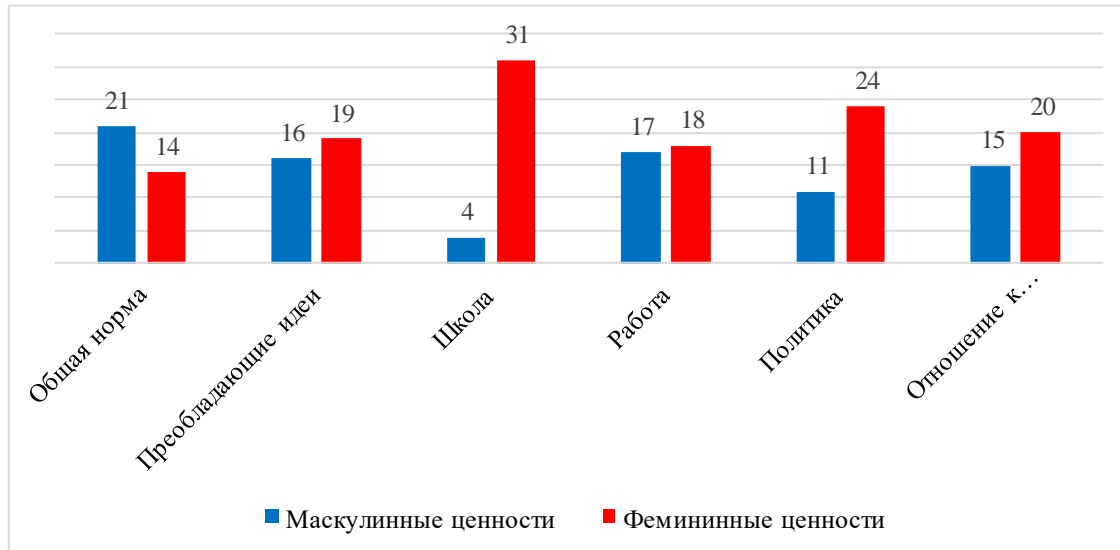

Рисунок 1 – Предпочтение гендерных ценностей юношами

В-третьих, тенденция выбора юношами ценностей маскулинной культуры наблюдается и в сфере профессиональной деятельности (48.6%), хотя наблюдается незначительное преобладание фемининной культуры (51.4%). Между тем в этом аспекте наиболее выражено предпочтение фемининной культуры девушками по сравнению с юношами ($\varphi^*_{эмп} = 2.577$; $p \leq 0.01$). Для девушек и юношей семья – приоритетная ценность. При этом для первых она превышает работу, а вторые – не умаляют ценности работы и стремятся к сохранению баланса между работой и домом. Ценностями-средствами достижения профессионального успеха для большинства юношей выступают соревновательность, конкуренция, ведущая к победе лучшего и сильного, а для девушек – качество трудовой жизни, равенство, помощь и бесконфликтность.

В-четвертых, с точки зрения сближения ценностей фемининной и маскулинной культуры в сознании юношей следует также отметить и предпочтение преобладающих гендерных идей в религиозной сфере. Маскулинная культура подчеркивает превосходство мужчин, занятость женщин преимущественно домашним трудом и поддерживается 45.7% юношей. Другая часть юношей (54.3%), как и преобладающее большинство девушек (85.7%) отдает предпочтение господству такой религии, которая провозглашает ценности равенства, взаимного дополнения мужчины и женщины, равного участия в семейной жизни. Преобладание частоты выбора

ценностей фемининной культуры в этой сфере девушками подтверждается на статистически значимом уровне ($\varphi^*_{эмп} = 2.966$; $p \leq 0.01$).

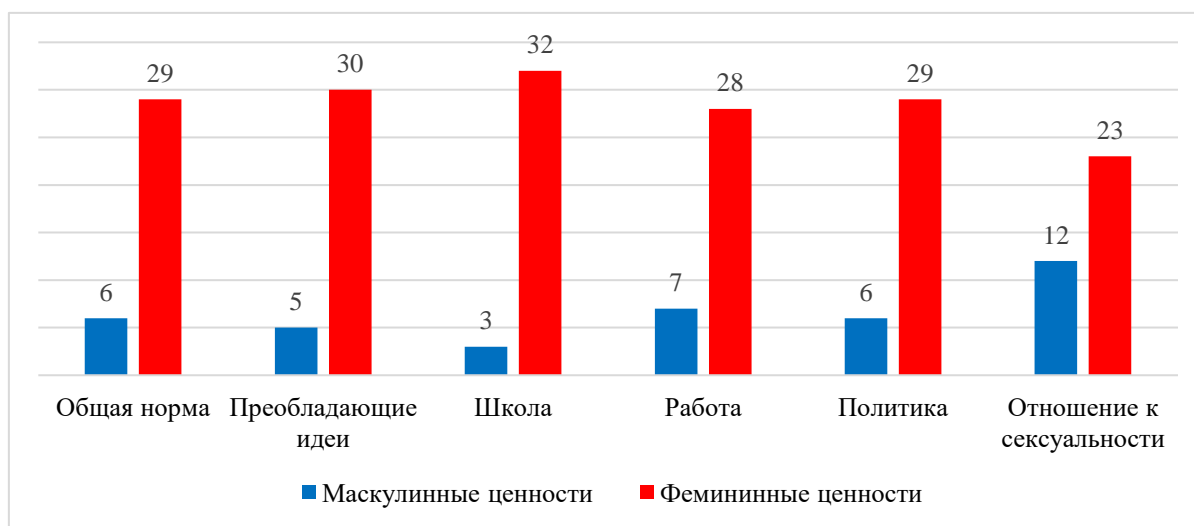

Рисунок 2 – Предпочтение гендерных ценностей девушками

В-пятых, в целом, в остальных сферах молодежь независимо от половой принадлежности отдает явное предпочтение фемининной культуре социума. Солидарность молодежи особенно проявилось по отношению к ценностям в школьном образовании. Фемининную культуру, выбранную девушками (91.4%) и юношами (88.6%), характеризует ориентация на личность ребенка в большей степени, чем на его академический успех, а также совместное обучение мальчиков и девочек, сочувственное отношение со стороны педагога.

Явное предпочтение ценностей фемининной культуры перед маскулинной в сфере политики показали девушки (82.9%), а юноши – больше половины (68.6%). Оно отражает доминирование в сознании ценностей всеобщего социального благополучия, помощи слабым и нуждающимся, экологии, широкого участия женщин в государственном управлении по сравнению с ценностями общества высоких достижений, экономического роста, поддержки сильных, экономического роста, преобладания мужчин во власти, решения международных конфликтов с использованием силы.

Отношение к сексуальности у юношей (57.1%) и девушек (65.7%) преимущественно характеризуется тенденцией к фемининной культуре. Ценность сексуальности рассматривается не в качестве моральной категории, а как форма человеческих взаимоотношений. С этой точки зрения, не принимается жесткое табуирование обсуждений сексуальных проблем и вопросов, внебрачного сожительства. Девушки чаще, чем юноши указывают также на низкую зависимость жены от мужа и более толерантное отношение к гомосексуальности.

Таблица 2. Результаты расчета по ϕ^* -критерию Фишера

Группы	«Есть эффект»: преобладают МЦ	«Нет эффекта»: преобладают ФЦ	Значение $\phi^*_{эмп}$
	Кол-во испытуемых	Кол-во испытуемых	
Общая норма			
Юноши	21 (60%)	14 (40%)	$\phi^*_{эмп} = 3.844$ $p \leq 0.01$
Девушки	6 (17.1%)	29 (82.9%)	
	«Есть эффект»: преобладают ФЦ	«Нет эффекта»: преобладают МЦ	
Преобладающие идеи			
Девушки	5 (14.3%)	30 (85.7%)	$\phi^*_{эмп} = 2.966$ $p \leq 0.01$
Юноши	16 (45.7%)	19 (54.3%)	
В школе			
Девушки	3 (8.6%)	32 (91.4%)	$\phi^*_{эмп} = 0.393$ -
Юноши	4 (11.4%)	31 (88.6%)	
На работе			
Девушки	7 (20%)	28 (80%)	$\phi^*_{эмп} = 2.577$ $p \leq 0.01$
Юноши	17 (48.6%)	18 (51.4%)	
В политике			
Девушки	6 (17.1%)	29 (82.9%)	$\phi^*_{эмп} = 1.41$ -
Юноши	11 (31.4%)	24 (68.6%)	
Отношение к сексуальности			
Девушки	12 (34.3%)	23 (65.7%)	$\phi^*_{эмп} = 0.74$ -
Юноши	15 (42.9%)	20 (57.1%)	

Итак, с позиций конструктивистского подхода личность сама «делает гендер», будучи активной и мотивированной ценностями и идеалами, воплощающими предпочитаемые роли и образцы поведения. На тенденции в трансформации, индивидуализации их гендерной идентичности оказывает влияние соотношения в предпочтении маскулинных и фемининных ценностей в определенных сферах. В соответствии с этим соотношением они будут актуализировать свой гендерный потенциал, т.е. создавать гендерную идентичность на основе актуализации, «наращивания» у себя независимо от половой принадлежности:

- личностных качеств по принципу «или-или» (только мужские или только женские);
- личностных качеств по принципу «и» (сочетание мужских и женских качеств).

С этой точки зрения, сравнительный анализ эмпирических результатов обнаруживает следующие тенденции.

Первое. Разная степень выраженности в предпочтении ценностей обоих типов культур юношами и девушками объясняет тенденции к

конструированию гендерной идентичности, сочетающей маскулинные и фемининные качества.

Так, у большей части девушек выражено явное предпочтение ценностей фемининной культуры во всех сферах. Юноши в отличие от девушек разделяются на предпочитающих маскулинные или фемининные ценности с небольшим преобладанием вторых. Исключение составляет аксиологическая сфера социума главные ценности общества. По отношению к ним подавляющая доля юношей предпочитают маскулинные ценности-цели и ценности - средства: инструментальные традиционные мужские качества, ориентированные на высокий материальный уровень жизни, конкуренцию и техноцентризм, прогресс, а женщинам отводится экспрессивная, эмоциональная роль. Это предпочтение отражает свойственное сознанию большинству юношей традиционные стереотипы мужчины и женщины, традиционные гендерные роли «кормильца» и «хранительницы очага», под влиянием которых формируется их гендерная идентичность. Другая часть юношей, как и большинство девушек, разделяют в этой сфере фемининные ценности, ориентированные на качество жизни, социальное благополучие, помощь и поддержку, антропоцентризм. Следовательно, на созидание гендерной идентичности девушками оказывают влияние ценности цели и качеств, традиционно приписываемых женскому стереотипу, что ведет к формированию у большей части девушек фемининной идентичности. Что касается юношей, то мотивирование ценностями стереотипных мужских качеств, образцов поведения, а также сочетанием качеств, считающихся мужскими и женскими, создает условия для распространения среди них двух типов гендерной идентичности - маскулинной и андрогинной.

Второе. Такая же тенденция выявляется из соотношения выбора юношами гендерных ценностей еще в двух сферах - профессиональной деятельности, работы и религии. Примерно в равной доле для одних юношей важны традиционно мужские качества, ориентированные на высокий результат и достижения, утверждение превосходства мужчины, ограничение самореализации женщины семьей. Для других юношей, как и для преобладающего большинства девушек – традиционно женские качества, обуславливающие гибкую гуманизованную тактику на основе учета в работе «человеческого фактора» и принципа равенства, комплементарности, паритета ролей в семейной жизни.

Третье. Значительно выраженное предпочтение фемининных ценностей в школьном образовании молодежью независимо от половой принадлежности отражает влияние этнической казахской культуры, которой свойственна высокая детоцентричность. Не только девушки, но и юноши предпочитают женскую тактику в обучении детей: в приоритете не успех, а гуманизация и

лично-ориентированный подход, равный доступ к образовательным ресурсам мальчикам и девочкам, эмпатия и поддержка.

Четвертое. Явное предпочтение в политической сфере фемининных ценностей девушками и чуть более половиной юношей (поддержка слабых, женское участие во власти, мирное решение конфликтов) должно мотивировать к актуализации женских качеств и тактик: умение вставать на точку зрения другого и учитывать ее, эмпатию, гибкость и т.д. В картине ценностных предпочтений проявляется влияние проводимой в Казахстане гендерной социальной политики и поддержки молодежью патерналистской, а не либеральной модели отношений между социальным государством и человеком.

Заключение

1. Студенческая столичная молодежь независимо от половой принадлежности в процессе конструирования гендерной идентичности мотивируются как ценностями маскулинной, так и фемининной культуры. Это свидетельствует о современной тенденции в трансформации гендерной идентичности, которая формируется на основе сочетания мужских и женских качеств, обеспечивая гибкость в адаптации к меняющимся условиям.

2. Юноши и девушки различаются по соотношению выбора типов гендерных культур, во-первых, в разных сферах жизни в социуме. Во-вторых, по выраженности предпочтения маскулинных и фемининных ценностей. Девушки показывают склонность к предпочтению фемининных ценностей, что предполагает тенденцию к формированию у них преимущественно фемининной гендерной идентичности. На гендерную идентичность юношей будут оказывать влияние приверженность маскулинным ценностям и сочетание маскулинных ценностей с фемининными, располагая к конструированию маскулинной и андрогинной гендерной идентичности.

3. Предпочтение ценностей обоих типов культур находится под влиянием этнической культуры казахов и гендерной социальной политики, проводимой государством. Влияние этнической культуры усиливает тенденцию к формированию гендерной идентичности по традиционному типу с поляризацией гендерных ролей, а гендерная политика – тенденцию к современным, индивидуализированным типам, исключая жесткую поляризацию ролей.

Список литературы:

1. И.С.Кон. Мужчина в меняющемся мире [Электрон.ресурс]. – URL:<https://www.litres.ru/igor-kon/muzhchina-v-menyauschemsya-mire/chitat-onlayn/>(дата обращения: 30.03.2022).

2. Гендерная политика в Казахстане: состояние и перспективы [Электрон.ресурс]. – URL:<https://strategy2050.kz/ru/news/gendernaya-politika-v-kazakhstan-sostoyanie-i-perspektivy/>(дата обращения: 02.04.2022).
3. Turner J. Self and collective: cognition and social context. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 1994, 20 (5). – С. 454–463.
4. Леонтьев В. Ценности от социальных ценностей к личностным: социогенез и феноменология ценностной регуляции деятельности [Электрон.ресурс]. – URL: [http:// /mary1982.narod.ru/leontiev.html](http://mary1982.narod.ru/leontiev.html) (дата обращения: 30.03.2022).
5. Hofstede Geert (2011). Dimensionalizing Cultures: The Hofstede Model in Context. *Online Readings in Psychology and Culture*, Unit 2. [Электрон.ресурс]. – URL: <http://scholarworks.gvsu.edu/orpc/vol2/iss1/8>. DOI: 10.9707/2307-0919.1014. (дата обращения: 29.03.2022).
6. Schwartz S. H., Bardi A. (2001). Value hierarchies across culture: Taking a similarities perspective. In *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32. – P. 68-90.
7. Бендас Т.В. Россия Казахстан: этнокультурные и гендерные различия [Электрон.ресурс]. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/rossiya-i-kazahstan-etnokulturnye-i-gendernye-razlichiya> (дата обращения: 30.04.2022)

Б.С. Тусупбекова

Қоғамдағы еркектік және әйелдік мәдениет: жастардың қалауы

Гендерлік сананың құрылымына мотивациялық компонентті (құндылықтарды) енгізу туралы автордың ұстанымы дәлелденді, жастар санасындағы еркектік және әйелдік құндылықтардың арақатынасын эмпирикалық зерттеудің әдіснамасы мен нәтижелері сипатталған. Бүгінгі таңда Тәуелсіз Қазақстанның әлемдік қауымдастыққа енуіне байланысты басқа мәселелермен қатар гендерлік психология мәселелері де аса маңызды болып отыр.

Отандық гендерлік психология дамуының өзекті бағыттары анықталды. Гендерлік теңдік бойынша мемлекеттік стратегиялық мақсаттар мен күтілетін нәтижелердің гендерлік индекстердің көрсеткіштерімен және статистикалық деректермен салыстырмалы талдауы қолданылды.

Кілт сөздер: әлеуметтік конструктивистік көзқарас, гендерлік сана, гендерлік сәйкестік, гендерлік құндылықтар, еркектік және әйелдік мәдениеттер

B.S. Tusupbekova

Masculine and feminine culture of society: youth preferences

The author's position of including a motivational component (values) in the structure of gender self-awareness is substantiated, the methodology and results of an empirical study of the correlation of masculine and feminine values in the minds of young people are described. Today, in connection with the integration of independent Kazakhstan into the world community, along with other issues, the problems of gender psychology are becoming extremely important.

The actual directions of development of domestic gender psychology are determined. A comparative analysis of state strategic objectives and expected results on gender equality with indicators of gender indices and statistical data was used.

The purpose of the study is to determine the main directions of development of Kazakhstan's gender psychology in terms of current problems of society.

The objective of the study is to identify the key problem that hinders the effective implementation of the strategy aimed at achieving gender equality in Kazakhstan.

Key words: social constructivist approach, gender identity, gender identity, gender values, masculine and feminine cultures

References:

1. Kon, I.S. Muzhchina v menyayushchemsya mir [A man in a changing world]. [Electronic resource]. – URL:[https:// www. litres.ru/igor-kon/muzhchina-v-menyauschchemsya-mire/chitat-onlayn/](https://www.litres.ru/igor-kon/muzhchina-v-menyauschchemsya-mire/chitat-onlayn/) [in Rus].
2. Gendernaya politika v Kazakhstane: sostoyaniye i perspektivy [Gender policy in Kazakhstan: state and prospects]. [Electronic resource]. – URL: [https:// /strategy2050. kz/ru/news /gendernaya-politika-v-kazakhstane-sostoyanie-i-perspektivy/](https://strategy2050.kz/ru/news/gendernaya-politika-v-kazakhstane-sostoyanie-i-perspektivy/) [in Rus].
3. Turner, J. (1994).[Self and collective: cognition and social context]. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 20(5). – P. 454–463.
4. Leontiev, Tsennosti ot sotsialnykh tsennostey k lichnostnym: sotsiogenez i fenomenologiya tsennostnoy regulyatsii deyatel'nosti. [1996 values From social to personal values: sociogenesis and phenomenology of value regulation of activity]. [Electronic resource]. – URL: [http:// /mary 1982. narod.ru/ leontiev.html](http://mary.1982.narod.ru/leontiev.html) [in Rus].
5. Hofstede, Geert (2011). [Dimensionalizing Cultures: The Hofstede Model in Context. Online Readings in Psychology and Culture], Unit 2. [Electronic resource]. – URL: <http://scholarworks.gvsu.edu/orpc/vol2/iss1/8>.DOI: 10.9707/2307-0919.1014 [in Engl.].
6. Schwartz, S. H., Bardi, A. (2001). Value hierarchies across culture: Taking a similarities perspective. In *Journal of Cross-Cultural Psychology*. – P. 68-90.
7. Bendas, T.V. Rossiya i Kazakhstan: etnokul'turnyye i geograficheskiye razlichiya [Russia and Kazakhstan: ethnocultural and gender differences]. [Electronic resource]. – URL: [https:// cyberleninka. ru/article/n/rossiya-i-kazahstan-etnokulturnye-i-gendernye-razlichiya](https://cyberleninka.ru/article/n/rossiya-i-kazahstan-etnokulturnye-i-gendernye-razlichiya) [in Rus.].

Тусупбекова Бахыт Сериковна	Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің 2 курс докторанты, Астана, Қазақстан
Тусупбекова Бахыт Сериковна	докторант 2 курса Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
Tusupbekova Bakhyt	2nd year doctoral student of L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Жанбулатов Д.М.,¹ Калдыбаев Т.Д.²

¹*Военно-инженерный институт радиоэлектроники и связи,
Алматы, Казахстан,*

²*Алматинский университет энергетики и связи им. Г. Даукеева,
Алматы, Казахстан
(E-mail: negostrigo@gmail.com)**

Перспективы внедрения и применения узлов связи модульного типа по опыту зарубежных стран

Данная научная статья посвящается изучению информационных технологий, используемых в современном комплексе вооруженной борьбы и построению на их основе перспективной цифровой полевой системы связи. В первую очередь автор кратко обзора новейшую историю оборонно-промышленного комплекса Республики Казахстан. Основной изученной проблемой является современное состояние используемых систем связи, аппаратно-программных решений, их развитие и модернизация. В публикации приведен детальный анализ научных и опытно-конструкторских разработок на территории Республики Казахстан. Особое внимание обращается на экономическую составляющую вопроса о создании и развитии предприятий оборонно-промышленного комплекса и производимой продукции как гражданского, так и военного назначения.

Ключевые слова: оборонно-промышленный комплекс, полевой узел связи, техника связи и АСУ, система связи, средства (комплексы) связи

Введение

В настоящее время информационные технологии (ИТ-технологии) стали играть все более значимую роль в системе вооруженной борьбы, оказывая существенное влияние на формы и способы ведения боевых действий, управления войсками и оружием [1]. Это диктуется, прежде всего, характерными чертами и особенностями современных военных конфликтов, среди которых следует выделить усиление роли информационного противоборства, сокращение временных параметров подготовки к ведению военных действий, повсеместное распространение беспилотных летательных аппаратов.

Понимание этого предопределило необходимость систематического анализа работ, проводимых развитыми странами Запада, в первую очередь США (центр «DARPA»), в области создания современной высокотехнологичной радиоэлектронной продукции и прорывных технологий,

а также аналогичных работ, проводимых на ведущих предприятиях оборонно-промышленного комплекса (далее – ОПК) России [1, с.6].

После распада СССР централизованный ОПК перестал существовать. Из-за разрыва традиционных экономических связей предприятия ОПК Казахстана в течение 90-х годов XX века переживали тяжелые времена. По данным Комитета по оборонной промышленности МИНТ РК, на начало 1998 года из 20 оборонных предприятий 19 производили от 10 до 20% продукции от уровня 1991 года [2]. Такое положение дел, требовало от руководства страны кардинальных мер по возрождению отечественного ОПК. На основании Постановления Правительства Республики Казахстан от 13.03.03 г. №244 «О некоторых вопросах оборонно-промышленного комплекса Республики Казахстан» была создана АО «Национальная компания «Казахстан инжиниринг».

АО «Национальная компания «Казахстан инжиниринг» объединила предприятия машиностроительной отрасли в единую структуру – оборонно-промышленный комплекс. Тем не менее, как показывает анализ исполнения государственного оборонного заказа в период с 2000 по 2010 год, загруженность отечественных производителей была минимальной. Госзаказ в это время был ориентирован в основном на удовлетворение потребностей Вооруженных сил, других войск и воинских формирований за счет поставок вооружения, техники и имущества из других государств. Это оказало негативное влияние на предприятия отечественного ОПК и затормозило их развитие [2, с.177].

Методы исследования

Использовались такие методы как ретроспективный, аналитический, статистический, теоретико-множественный, логический а также, графических методов моделирования систем.

Основная часть

В области развития систем и комплексов связи на предприятиях отечественного ОПК на данный момент времени выполнены следующие опытно-конструкторские и научные разработки:

1. Совместно с французской компанией «Талес» было создано производство средств связи тактического звена КВ и УКВ-диапазонов (ТОО «Талес Казахстан инжиниринг»). Но, к сожалению, несмотря на большие средства, вложенные в этот проект, новые рынки сбыта завоевать не удалось, роста производства не происходит, а наоборот, сокращается [2, с.182].

2. В 2008 году в рамках Программы форсированного индустриально-инновационного развития РК (ПФИИР) и Программы импортозамещения, создано совместное предприятие с долевым участием концерна «Elbit Systems Ltd» (Израиль) и ТОО «Контрактное производство «Delta-IT». С мая 2010 года в рамках исполнения государственного оборонного заказа компания «Delta-IT» занималась разработкой, производством и внедрением цифровых средств связи, современных военно-технических систем двойного назначения, систем обеспечения технической и информационной безопасности, систем автоматического управления [3].

3. До 1992 года АО «Завод им. С.М. Кирова» (г. Петропавловск) изготавливал радиоприемные устройства для Вооруженных сил и для гражданской отрасли - радиоприемники и стереомагнитофоны. Сегодня предприятие наравне с продукцией гражданского назначения производит и модернизирует специальные средства связи для нужд Вооруженных сил, других войск и воинских формирований [2, С.180]. С недавних пор на заводе начали производить печатные платы 5-го класса точности [4]. Они являются основами для монтажа микросхем и других электронных элементов. Также производятся радиостанции «РАДИЙ KZ», носимые радиостанции «РАДИУС-301 KZ», «РАДИЙ-301 KZ», ретрансляторы «РАДИЙ-101 KZ», возимые радиостанции «Радий-201 KZ», радиостанции «КВАРЦ KZ» радиоприемные устройства магистральной радиосвязи, широкополосные антенные усилители и разветвители, малогабаритные магнитные антенны. Изготовление производится по разовым заказам [4]. Проводится модернизация радиорелейной станции Р-409, КШМ Р-142 Н, выпуск КШМ на базе автомобиля повышенной проходимости «Land Rover», производство радиостанций средней мощности «Карагай», цифровых радиорелейных станций «Актерек», тропосферных станций «Ак кайын», радиостанций «Аселсан», выпускается автоматизированный адаптивный комплекс передачи данных и речи по КВ радиоканалу «Барыс» (комплекс АСУ).

4. ТОО ОТС «Нэтуорк» выпускает и поставляет в войска подвижный пункт управления (ППУ), мобильный комплекс связи (МКС), мобильный комплекс постановки помех наземного базирования (МКППНБ), универсальный мобильный комплекс связи (УМКС), полевой комплекс системы защищенной оперативной связи (ПКСЗОС) [5].

В последние годы характерным для деятельности АО «НК «Казахстан инжиниринг» было использование значительных средств из бюджета страны для строительства сборочных производств с участием зарубежных производителей различной военной продукции. При этом экономическая целесообразность строительства производственных объектов площадью в тысячи квадратных метров при заведомо планируемых незначительных объемах «отверточной» сборки военной продукции в расчет не принималась.

В оправдание очень высокой стоимости продукции совместных предприятий неоднократно заявлялось о передаче казахстанской стороне уникальных и самых современных технологий. Но подобная аргументация ставится многими, как казахстанскими, так и зарубежными специалистами под сомнение [2, с.189].

В настоящее время, имеющиеся в республике производственные мощности проходят стадию развития и освоения новых технологий, и не могут в полной мере обеспечить потребность подразделений и частей связи в новых образцах военной техники связи, отсутствует их серийное производство.

В войсковой части 03825 (единственная база по ремонту и хранению средств связи по Вооруженным Силам РК) отсутствует отдел по ремонту цифровых средств связи 4 и 5 поколений. Техническое обслуживание и ремонт средств связи производится только на предприятиях-изготовителях. Таким образом, остро стоит вопрос о производстве текущего ремонта и технического обслуживания цифровых средств связи (подвижных, возимых и переносных) в полевых условиях, как силами и средствами экипажа, так и при помощи выездных ремонтных подразделений.

В комплектах новых средств связи отсутствуют запасные инструменты и принадлежности (ЗИП), и входящие в них комплектующие запасные части (съёмные блоки, узлы, платы и прочее). Недостаточно качественно отрабатываются формуляры, техническая документация (техническое описание изделий (блоков, узлов) аппаратуры, электрические и принципиальные схемы, схемы кабельного монтажа и размещения оборудования, что существенно влияет на качество обслуживания и ремонта средств связи, а в целом и на боеготовность подразделений связи.

Для качественной модернизации и развития систем связи ВС РК, требуется совместная работа с представителями ВПК стран ближнего и дальнего зарубежья, для изучения опыта работы и внедрения новых технологий в области телекоммуникаций.

В качестве примера, для внедрения опыта перспективных направлений исследований и развития телекоммуникационных систем, можно рассмотреть преемника технологических и опытно-конструкторских разработок СССР - Российскую Федерацию.

По ряду объективных причин, в ВС РК эксплуатируется одновременно 5 поколений средств связи. В целях экономии бюджетных средств и качественного переоснащения ВС РК средствами связи и АСУ, поддержания средств связи старого парка в боеготовом состоянии и поэтапного переоснащения перспективными (цифровыми) средствами связи и АСУ нового поколения, требуется тесное военно-техническое сотрудничество с ВПК РФ.

Подписание в 2013 году нового Договора о военно-техническом сотрудничестве между Казахстаном и Россией, а также Соглашения о разработке и реализации программ совместных работ в области военно-технического сотрудничества в интересах Вооруженных сил Республики Казахстан и Российской Федерации позволяет нашей стране получить трансферт необходимых военных технологий при создании совместных с российской стороной производств, наладить собственное лицензионное производство отдельных видов вооружения и военной техники, узлов и агрегатов, запасных частей. В определенной степени это также поможет решить проблему технического оснащения Вооруженных сил Казахстана, поддержания в состоянии боеготовности [2, с.184].

Аппаратно-программные средства, выполненные на базе технологий интеграции функций коммутации, каналообразования, шифрования, функций управления, позволяют строить полевые узлы связи на основе комплексных аппаратных и станций связи. Комплексные аппаратные связи должны дать возможность коренным образом пересмотреть структуру построения узлов связи полевых подвижных пунктов управления, отказаться от их центрального принципа построения и создать узлы связи такой структуры, которая учитывала бы тенденции развития структуры пунктов управления.

Основным вариантом дальнейшего развития пунктов управления и их узлов связи выбран вариант модульного построения. В этом случае узел связи может быть представлен как совокупность определенным образом связанных и организованных модулей (компонентов). Должностные лица пунктов управления размещаются в унифицированных автоматизированных подвижных единицах (АПЕ) и на базе которых развертываются типовые унифицированные модули (ТУМ). Это в свою очередь должно не только упростить доступ пользователей (абонентов) к ресурсу услуг связи (УС), но и улучшить разведзащищенность, живучесть и мобильность узлов связи и пунктов управления в целом [6].

Модульный принцип построения УС позволит:

- 1) Оптимизировать распределение ресурсов, выделяемых из сети связи;
- 2) Обеспечить комплексирование и координацию работ на всех этапах функционирования (развертывание, свертывание, перемещение, обеспечение связи в движении);
- 3) Активизировать процесс внедрения в систему связи современных телекоммуникационных технологий.
- 4) Обеспечить межвидовую и межведомственную унификацию и стандартизацию базовых системных, программных, технических и организационных решений в целях создания единого информационного пространства.

В ходе боевых действий система связи и АСУ будет представлять собой совокупность модулей управления, рассредоточенных в пределах оперативного построения и объединенных в систему соответствующим комплексом средств автоматизации и связи. В структурном отношении система может иметь общевойсковую подсистему управления, подсистему управления артиллерией, подсистему управления специальными войсками (разведкой, радиоэлектронной борьбой (РЭБ), инженерным обеспечением, РХБ защитой, связью), подсистему управления противовоздушной обороны (ПВО) и авиацией, тыловым и техническим обеспечением [7].

В транспортной сети перспективной цифровой полевой системы связи должен быть реализован принцип гибридной коммутации (коммутации каналов и пакетов). В своем составе узлы доступа (опорные узлы связи) транспортной сети будут иметь средства передачи (радиорелейные, кабельные, волоконно-оптические), коммутации и радиодоступа мобильных абонентов.

При создании перспективной полевой системы связи особое внимание следует уделить автоматизированной системе управления, которая предназначена для обеспечения управления процессами планирования, организации и качества предоставления услуг связи, а также обеспечения безопасности связи и защиты информации, взаимодействия с автоматизированной системой.

Основными направлениями создания перспективной цифровой полевой системы связи должны стать:

1) Повышение пропускной способности сетей и системы связи в целом за счет применения широкополосных цифровых каналов, интегральных коммутационных устройств;

2) Широкая автоматизация процессов связи и управления связью на базе внедрения высокопроизводительной вычислительной техники;

3) Переход на модульную конструкцию средств и комплексов связи вплоть до объединения в одном устройстве функций преобразования сигналов, каналаобразования, коммутации, шифрования;

4) Повышение пропускной способности сетей и системы связи в целом за счет применения широкополосных цифровых каналов, интегральных коммутационных устройств;

5) Применение модульного принципа построения узлов связи, обеспечивающего унификацию организационно-технического построения узлов связи и системы связи в целом, более высокую живучесть и гибкость системы в условиях воздействия извне;

6) Конструирование аппаратуры связи на новой элементной базе, использование волоконно-оптических средств, позволяющих повысить

надежность работы средств связи и уровень показателей мобильности элементов системы связи;

7) Повышение ремонтпригодности средств связи и сокращение периодичности их обслуживания, автоматизация процессов ремонта и обслуживания в целях достижения большей надежности связи, обеспечение возможности управления отдельными средствами непосредственно офицерами-операторами;

8) Внедрение средств и сетей связи с повышенной помехоустойчивостью и разведзащищенностью.

Развитие полевой системы связи предполагает создание единой телекоммуникационной сети на основе: перспективных сетевых технологий; внедрения современных цифровых средств каналообразования; автоматизации процессов коммутации, контроля распределения канального ресурса и предоставления широкополосного доступа к сети; организации цифровой сети доступа с интеграцией услуг, поддерживающей своим ресурсом все службы электросвязи.

С учетом расширения номенклатуры телекоммуникационных услуг, предоставляемых пользователям (абонентам), предполагается, что перспективная полевая система связи должна быть мультисервисной. В связи с этим перед мультисервисными сетями ставится сложная задача совмещения передачи разнородной информации по единой сетевой инфраструктуре. При этом к свойствам такой сети выдвигаются серьезные требования.

Заключение

Итак, в первую очередь должна обеспечиваться минимально допустимая пропускная способность сети для каждого вида трафика в отдельности. Очевидно, что в мультисервисной сети для каждого вида трафика должна быть определена скорость передачи, согласованная со всеми промежуточными устройствами сети. Передача одного вида трафика не должна отрицательно воздействовать на другие. Каждое приложение, работающее в сети, должно получить в свое распоряжение определенный согласованный ресурс мультисервисной сети.

Во-вторых, необходимо обеспечить минимально допустимую задержку для мультимедийного трафика. Для передачи данных выгодно использовать длинные информационные пакеты, что существенно снижает накладные расходы сети на служебные данные и операции. В то же время передача голосового трафика или трафика видео в таких условиях становится проблематичной.

Современные информационные и телекоммуникационные технологии, а также аппаратно-программные средства, разрабатываемые на их основе,

позволяют обеспечивать связь и обработку всех видов информации непосредственно на рабочих местах, занятых должностными лицами пунктов управления.

Перспективные сети документального обмена заменят полуавтоматические телеграфные сети, которые позволят интегрировать обмен всеми видами документальных сообщений, что в свою очередь приведет к повышению надежности, качества и скорости обслуживания, сокращению количества обслуживающего персонала и технических средств.

Сети документального обмена будут создаваться на основе топологии взаимосвязанных локальных вычислительных сетей, имеющих выходы на транспортную сеть для обеспечения обмена информацией с вышестоящими, подчиненными и взаимодействующими пунктами управления. Такая структура позволит организовать информационно-вычислительную систему с распределенными функциями, оптимальным образом обеспечивающую решение задач обмена всеми видами информации.

Внедрение на узлах связи и элементах пунктов управления многоконтурных локальных вычислительных сетей позволит сократить количество применяемых на узлах связи средств и комплексов связи при одновременном повышении оперативно-тактических и технических характеристик полевых узлов связи.

Использование перспективных телекоммуникационных технологий и их интеграционных возможностей позволяет перейти к построению распределенной в пространстве цифровой высокоскоростной телекоммуникационной сети, обеспечивающей передачу всех видов информации, а также предоставление большого числа дополнительных услуг, специфичных для военного применения. При этом вопросы по внедрению новых телекоммуникационных технологий и техники в процессе совершенствования и развития полевой системы связи должны решаться с учетом обеспечения постоянной готовности к развертыванию и наращиванию полевой системы связи, получения максимально возможного выигрыша от внедрения новых комплексов и средств связи и обеспечения преемственности и непрерывности процесса перевооружения войск связи новыми средствами связи [6].

Модульный принцип построения является одним из основных вариантов развития перспективных узлов связи. Он объединяет в себе достоинства всех принципов организационно-технического построения узлов связи ПУ.

Внедрение информационных (абонентских) модулей при использовании высокоскоростных цифровых систем передачи, волоконно-оптических линий связи и пакетной коммутации, создает объективные предпосылки для формирования перспективных автоматизированных узлов связи.

Список литературы:

1. Ионов С.В. Информационные технологии. Системы, средства связи и управления. Информационно-аналитический сборник. ОАО «Концерн «Созвездие». – Воронеж, кварта, 2012. – 166 с.
2. Дубовцев Г.Ф. Состояние и перспективы развития военной организации Казахстана. – Астана: КИСИ при Президенте РК, 2015. – 212 с.
3. ТОО «Контрактное производство «DELTA-IT» // <http://www.deltait.kz> (Дата обращения 12. 09. 2022).
4. С сотрудников завода Кирова в Петропавловске сдувают пыль // [http:// www.pkzsk.info/s-sotrudnikov-zavoda-kirova-v-petropavlovske-sduvayut-py](http://www.pkzsk.info/s-sotrudnikov-zavoda-kirova-v-petropavlovske-sduvayut-py) / (Дата обращения 15. 09. 2022).
5. Оспанов Н.З. Система управления Сухопутных войск ВС РК: состояние и перспективы развития // Вестник Национального университета обороны. – Астана, 2017. – № 2. – С. 52.
6. Информационно-телекоммуникационная система Вооруженных Сил // <http://militaryarticle>. (Дата обращения 20.09.2022).
7. Основные направления и перспективы развития средств связи и систем оповещения войск связи // [http:// ustos-rf.narod.ru](http://ustos-rf.narod.ru) (Дата обращения 20.09.2022).

Д.М. Жанбулатов, Т.Д. Қалдыбаев

**Шетелдің тәжірибесіне негізделген модульдік түрінің
байланыс тораптарын енгізу және пайдалану перспективалары**

Бұл ғылыми мақала қазіргі заманғы қарулы күштер кешенінде қолданылатын ақпараттық технологиялар мен перспективті цифрлық далалық байланыс жүйесін құруды зерттеуге арналған.

Автор Қазақстан Республикасының әскери-өнеркәсіп кешенінің жаңа тарихына қысқаша шолу жасайды. Зерттелетін негізгі мәселе – қолданылатын байланыс жүйелерінің қазіргі жағдайы, аппараттық және бағдарламалық шешімдер, оларды дамыту және жаңғырту болып табылады. Зерттеу жұмысында Қазақстан Республикасының аумағында ғылыми-конструкторлық әзірлемелеріне талдау жасалған. Әскери-өнеркәсіптік кешен кәсіпорындарын және азаматтық, әскери мақсаттағы өндірілетін өнімдерді құру және дамыту мәселесінің экономикалық құрамдас бөлігіне ерекше назар аударылады.

Кілт сөздер: әскери-өнеркәсіптік кешен, далалық байланыс торабы, автоматтандырылған басқару жүйесі (АБЖ) және байланыс техникасы, байланыс жүйесі, байланыс құралдары.

D.M. Zhanbulatov, T.D. Kaldybayev

**Prospects for the introduction and application
of modular type communication nodes based on the experience of foreign countries**

This scientific article is devoted to the study of information technologies used in the modern complex of armed struggle and the construction of a promising digital field communication system on their basis. First of all, the author briefly reviews the latest history of the military-

industrial complex of the Republic of Kazakhstan. The main problem studied is the current state of the used communication systems, hardware and software solutions, their development and modernization. The publication provides a detailed analysis of scientific and experimental design developments in the Republic of Kazakhstan. Particular attention is paid to the economic component of the issue of creating and developing enterprises of the military-industrial complex and manufactured products for both civilian and military purposes.

Key words: defence-industrial complex, field communication center, technology of communication and computerized inventory system (CIS), communication system, means (complexes) of communication

References:

1. Ionov, S. V. (2012). *Informatsionnyye tekhnologii. Sistemy, sredstva svyazi i upravleniya*. [Information technology. Systems, means of communication and management.]. С 'Est Le Cœur de Saison Pour le Caviar». – Voronezh, kbart. – 166 p .
2. Dubovtsev, G. F. (2015). *Sostoyaniye i perspektivy razvitiya voyennoy organizatsii Kazakhstana* [The state and prospects of development of the military organization of Kazakhstan]. – Astana: KISI pri Prezidenta RK. – 212 p .
3. *Kontraktnoye proizvodstvo «DELTA-IT»* [Contractus Vestibulum «DELTA-IT»] // <http://www.deltait.kz> [in Russ].
4. *S sotrudnikov zavoda Kirova v Petropavlovsk sduvayut pyl'* [The employees of the Kirov plant in Petropavlovsk are blown off the dust]// <http://www.pkzsk.info/s-sotrudnikov-zavoda-kirova-v-petropavlovsk-sduvayut-pyl/> [in Russ].
5. Ospanov, N.Z. (2017). *Sistema upravleniya Sukhoputnykh voysk VS RK: sostoyaniye i perspektivy razvitiya* [The control system of the Land Forces of the Armed Forces of the Republic of Kazakhstan: state and prospects of development] // *Bulletin Universitatis Defensionis Nationalis*. - Astana, – № 2. – P. 52.
6. *Informatsionno-telekommunikatsionnaya sistema Vooruzhennykh Sil* [Information and telecommunication system of the Armed Forces] // [Http://militaryarticle.ru](http://militaryarticle.ru) [in Russ].
7. *Osnovnyye napravleniya i perspektivy razvitiya sredstv svyazi i sistem opoveshcheniya voysk svyazi* [The main directions and prospects for the development of communications and warning systems of the communications troops] // <http://ustos-rf.narod.ru> [in Russ].

Жанбулатов Даурен Мурзабекович	Әскери іс және қауіпсіздік магистрі, Радиоэлектроника және байланыс Әскери-инженерлік институтының байланыс кафедрасының СТС циклінің бастығы - доценті, Алматы, Қазақстан
Жанбулатов Даурен Мурзабекович	магистр военного дела и безопасности, доцент-начальник цикла СТС кафедры связи Военно-инженерного института радиоэлектроники и связи, Алматы, Казахстан
Zhanbulatov Dauren	master of Military Affairs and Security, associate Professor-Head of the STS cycle of the Department of Communications of the Military Engineering Institute of Radio Electronics and Communications, Almaty, Kazakhstan

Калдыбаев Тимур Дамирович	Ғ. Дәукеев атындағы Алматы энергетика және байланыс университеті телекоммуникация және ғарыштық инженерия факультетінің 2 курс магистранты, Алматы, Қазақстан
Калдыбаев Тимур Дамирович	магистрант 2 курса факультета телекоммуникации и космической инженерии Алматинского университета энергетики и связи им. Г. Даукеева, Алматы, Казахстан
Kaldybayev Timur	2nd year Master's student of the Faculty of Telecommunications and Space Engineering of the Almaty University of Energy and Communications named after G. Daukeev, Almaty, Kazakhstan

К.Д. Ақгушаков¹

*¹Военный институт Сухопутных войск имени С. Нурмагамбетова,
Алматы, Казахстан
(E-mail: kairzhan. a 1976@gmail.com)*

Методика подготовки и проведения тактического учения батареи с боевой стрельбой курсантского подразделения

В статье рассматриваются вопросы организации и проведения с курсантскими подразделениями старших курсов тактического учения с боевой стрельбой.

Совершенствование навыков курсантов в выполнении обязанностей командиров и личного состава артиллерийских подразделений. Проверка в умении выполнять огневые задачи, предусмотренные гурсом стрельб артиллерии, требующая от командиров принятия самостоятельных и смелых решений, решительных и дерзких действий подразделений, выполнения ими внезапно возникающих задач. Разбор и оценка действия каждого курсанта, его командирские качества, морально-психологические, организаторские, качества специалиста, его полевую выучку.

Показать организацию и методику проведения тактического учения.

Ключевые слова: тактические учения, тактическое задание, боевые действия, план-замысел, общий разбор

Введение

Военные институты призваны готовить высоко квалифицированных, идейно закаленных, беспредельно преданных Родине командиров, способных умело обучать и воспитывать своих подчиненных, успешно выполнять любые задачи в сложных условиях современного боя. Тактическая подготовка является венцом всей подготовки курсантов в институте. Она объединяет знания и умения курсантов, полученные по всем дисциплинам, в интересах организации и ведения боя умелого применения подразделений в бою. Тактические занятия и учения позволяют создавать такое психологическое напряжение у курсантов, какое бывает в боевой обстановке. Это позволяет вырабатывать в курсантах высокие морально-психологические качества, качества военного руководителя, организатора и военного специалиста. Только на тактических учениях, максимально приближенных к боевой действительности, у обучаемых вырабатывается правильное представление о характере действий подразделений и частей в современном бою.

Тактические учения являются основой полевой выучки артиллерийских подразделений, важнейшим средством повышения их боевой готовности и подготовки к действиям в современном бою.

Сущность тактических учений заключается в том, что в ходе их командиры, штабы и подразделения практически выполняют задачи в сложной непрерывающейся тактической обстановке, по единому замыслу, в различных видах боевых действий, на разнообразной местности, на большую глубину, продолжительное время, днем и ночью, и в любое время года.

На учениях должна создаваться сложная, динамическая и поучительная обстановка характерная для современного боя и театра военных действий, требующая от командиров принятия самостоятельных и смелых решений, решительных и дерзких действий подразделений, выполнения ими внезапно возникающих задач, а также максимально трудные условия в управлении подразделениями и их огнем. В организации и методике проведения учений нельзя допускать шаблонов, следует постоянно изыскивать новые формы и метода в организации и методике проведения учений, пресекать пассивность и медлительность в действиях подразделений.

Необходимо обучать умелым действиям в условиях активного огневого и радиоэлектронного воздействия противника, применения им высокоточного оружия и оружия массового поражения, и других средств поражения, совершения марша на большие расстояния.

Но методика проведения тактического учения с курсантами ВИСВ имеет ряд особенностей по сравнению с методикой проведения аналогичных учений в войсках [1].

Данная методика организации и проведения тактического учения батареи с боевой стрельбой с курсантскими подразделениями требует ее апробации для качественного внедрения в подготовку и обучение курсантов артиллеристов.

Объектом исследования является подготовка и обучение курсантских подразделений, подготовка специалистов артиллеристов.

Предметом исследования методика подготовки и проведения тактического учения батареи с боевой стрельбой курсантского подразделения.

Методы исследования

Для достижения цели исследования использованы следующие общенаучные методы – теоретические (последовательные действия), методы анализа и синтеза, сравнения и обобщения, индукции и дедукции, а также специфических методов военной науки – системного анализа, структурно-функциональной методологии, исследования операций, методы исследования специальной литературы и др.

Основная часть

Тактическое учение – это наиболее совершенная форма практического обучения батареи. Они являются важнейшим средством достижения высокой боевой готовности батареи и подготовки ее к действиям в различных видах боя в условиях применения средств массового поражения и в обстановке, когда применяется только обычное оружие.

Тактические учение батареи планируются, и проводится по комплексным темам с отработкой нескольких видов боевых действий в сложной наземной и воздушной обстановке, в условиях высокоманевренных боевых действий, требующих от командиров подразделений проявления смелости, инициативы и решительности для достижения победы над сильным, активным и технически оснащенным противником.

Тактические учения батареи с боевой стрельбой с курсантами являются завершающим этапом тактической подготовки в Военном институте. На тактических учениях объединяются в единый комплекс знания, умение, навыки, приобретенные курсантами по всем дисциплинам. На тактических учениях, максимально приближенных к боевой действительности, можно создавать у обучаемых правильное представление о характере действий подразделений и частей в современном бою и вырабатывать у курсантов высокие командирские качества.

В ходе тактических учений у курсантов вырабатываются высокая эмоционально-волевая устойчивость и функциональная надежность психики к перенесению длительных нервно-психологических и физических нагрузок, которые неизбежно могут возникнуть в современной войне. Для выработки у курсантов целенаправленных морально-психологических качеств на тактических учениях необходимо создавать условия, наиболее характерные для артиллерийских подразделений в бою. Тактические учения с курсантами должны проводиться так, как они проводятся в войсках.

Но методика проведения тактического учения с курсантами ВИСВ имеет ряд особенностей по сравнению с методикой проведения аналогичных учений в войсках.

Тактические учения с курсантами проводятся с курсантами старших курсов и имеют целью:

- совершенствовать навыки курсантов в выполнении обязанностей командиров и личного состава артиллерийских подразделений;
- проверить умение выполнять огневые задачи, предусмотренные Курсом стрельб наземной артиллерии;
- показать организацию и методику проведения тактического учения.

- Тактические учения, проводятся с боевыми артиллерийскими стрельбами курсантов.

- Руководителем тактического учения в военном институте назначается начальник кафедры. В помощь руководителю выделяется преподаватель по дисциплине боевое применение артиллерийских подразделений (боевая работа), который выполняет обязанности помощника руководителя на огневой позиции и создается контрольная группа. Для руководства боевыми стрельбами привлекаются преподаватели стрельбы и управления огнем.

В состав контрольной группы включаются преподаватель военной топографии (артиллерийской разведки), вычислители и разведчики из подразделений обеспечения учебного процесса. Контрольная группа предназначается: для контроля топогеодезической привязки НП и ОП, определения координат целей, контроля точности подготовки исчисленных установок для стрельбы, рассчитываемых в батареях, определения отклонения разрывов снарядов от целей, а также для решения других задач.

Для качественного проведения тактического учения создается группа управления за счет преподавателей и офицеров обслуживающих подразделений, которая в ходе учения по отношению к обучаемым выполняет функции штаба дивизиона. В ее распоряжение выделяются необходимые средства связи, и ей подчиняется контрольная группа. Группа управления может размещаться на удалении 300-500м. от огневой позиции обучаемой батареи. Для обозначения командно-наблюдательного пункта дивизиона привлекаются офицеры курсантских подразделений обеспечения со средствами разведки и связи.

Наличие вышестоящего штаба и командно-наблюдательного пункта дивизиона повышает ответственность обучаемых и создает условия обучения, более близкие к боевой действительности.

Руководитель в ходе учения обычно находится вместе с батареей, поддерживая связь со штабом и командиром дивизиона. На отдельных этапах учения он может заранее выезжать на маршрут перемещения для отработки наиболее важных вопросов (развертывания батарей с марша, преодоление зоны заражения или зоны пожаров, отражения атаки танков на марше и т.п.)

Для осуществления в ходе учений имитаций создается имитационная команда со средствами передвижения и связи. Ее возлагает обычно один из офицеров батареи обеспечения учебного процесса. Для разработки плана имитации, подготовки имитационной команды и руководства ею привлекается преподаватель кафедры боевого обеспечения.

Учения проводятся с одним или несколькими учебными взводами курсантов старшего курса. Курсанты назначаются на все офицерские и сержантские должности, а также на должности номеров расчетов.

Расчет распределения курсантов по должностям осуществляет кафедра артиллерии вместе с командирами курсантских батарей.

Распределения курсантов по должностям на первом этапе учения сообщается за 5-7 суток вместе с вручением тактического задания. В ходе учения производится смена должностей. Смена должностных лиц осуществляется неодновременно, неожиданно для курсантов путем вводных (вывод из строя, перемещения по службе, прибытие пополнения из других подразделений и т.п.) или одновременно для всего личного состава обучаемых после отработки какого-то важного вопроса или завершения этапа обучения.

За двое-трое суток до начала учения за счет часов, отводимых на тактику, или в часы самоподготовки может проводиться проверка всех курсантов, независимо от занимаемой должности, на допуск к учением по вопросам обрабатываемой темы: знание мер безопасности при работе на материальной части и с боеприпасами, знание организации своих подразделений и подразделений противника, знаний условий задач Курса подготовки артиллерии и нормативов боевой подготовки, объема работы должностных лиц батарей. Проведение такой подготовки позволяет полностью использовать время, отводимое на тактическое учение, для привития курсантам практических навыков и перемещать их в ходе учения на любую должность в батарее, так как теоретически они к этому подготовлены.

Результаты проверки учитываются при оценке действий курсантов на учении.

Для проведения учения разрабатываются: организационно-методические указания, тактическое задание и план-замысел проведения учения.

Организационно-методические указания определяют: сроки проведения учения, руководителя учения, посредников и состав контрольной группы, состав выводимой на учение техники, мероприятия по материально-техническому обеспечению и сохранение военной тайны.

В тактическом задании приводится общая обстановка, мероприятия, предусматриваемые в батарее по проведению ее в полную боевую готовность и указания по подготовке к учению.

К тактическому заданию может прилагаться учебная инструкция по действиям батареи по тревоге. Все остальные данные доводится до курсантов в виде отдельных распоряжений в ходе учения.

План-замысел проведения учения целесообразно разрабатывать текстуально с приложением карты. Особое внимание следует обращать на организационно-методические вопросы. Для совершенствования методической подготовки курсантов после проведения учения на разборе или в часы самоподготовки целесообразно ознакомить курсантов с этим планом и рассказать методику подготовки проведенного учения, указав при этом на особенности проведения учения в войсках. *За двое-трое суток до начала*

учения руководитель проводить проигрыш учения на местности со всеми офицерами, привлекаемые на учение, контрольной группой и имитационной командой.

В ходе учения один экземпляр плана-замысла учения находится у руководителя, один - у помощника руководителя на огневой позиций, один - в штабе дивизиона и один - на командно- наблюдательном пункте дивизиона.

Тактическое учение обычно начинается плановым выходом личного состава в парк и выходом батареи в район сосредоточения.

Курсанты, назначенные на офицерские должности, после прибытия в парк принимают технику, проверяют личный состав и укладку имущества на машины и докладывают командиру батареи. Для выбора (уточнения) района сосредоточения и для встречи батареи командир батареи может выслать рекогносцировочную группу.

После доклада командира о готовности батареи для выхода в район сосредоточения или для совершения марша руководитель с помощниками проверяет экипировку личного состава и загрузку автомашин имуществом, приборами и боеприпасами, если необходимо, предоставляет время для устранения недостатков и после этого разрешает батарее следовать в район сосредоточения.

Порядок отработки учебных вопросов в ходе учения, в том числе порядок проведения боевых стрельб, аналогичен порядку отработки этих вопросов в войсках и изложен ниже.

Для повышения полевой выучки курсантов, привития им высоких психологических качеств и создания напряженности на учении целесообразно предусматривать в ходе выполнения боевых задач отработку следующих учебных вопросов:

- действие личного состава по вспышке ядерного взрыва;
- выполнение огневой задачи в средствах защиты;
- передача противником в батарею ложной информации и команд;
- ликвидация последствий применения противником зажигательных средств;
- работа на радиостанциях в условиях радиопомех, создаваемых противником;
- действие при потере связи со старшим начальником;
- устранение неисправностей материальной части;
- отражение атаки танков, прорвавшихся на позицию;
- действие личного состава при налете авиации;
- выполнение боевой задачи в сокращенном расчете;

- преодоления участка, зараженного боевыми отравляющими веществами, и частичная специальная обработка;

- устранение неисправностей автомашин, передача управления машинами курсантам;

- оказание самопомощи пострадавшим и взаимопомощь [2].

На тактическом учении батарея должна совершить марш, осуществить первоначальное развертывание в боевой порядок, выполнить мероприятия по подготовке стрельбы и управление огнем, произвести несколько перемещений элементов боевого порядка и выполнить огневые задачи с закрытых огневых позиции, кроме того, выполняются задачи по поражению целей прямой наводкой, а также огневые задачи по освещению, ослеплению, задымлению противника [3].

На учении необходимо не менее 50% выделенного времени отводить на розыгрыш боевых действий (тактическим действиям). Не менее 30% времени должно быть отведено на ведение боевых действий ночью.

При проведении тактического учения ночью особое внимание уделяется выполнению огневых задач в сложных условиях: ведению огня ночью, в средствах защиты, с большими доворотами, расчетами сокращенного состава, на предельных дальностях стрельбы, в условиях сильных радиоэлектронных помех и т.д. [4].

Содержание и условия огневых задач, выполняемых на учении, определяются руководителем учения, исходя из темы, целей и замысла учения.

При проведении тактического учения в горах при перемещении подразделения по горным дорогам осуществляется с отработкой способов преодоления горных препятствий различной сложности и развертыванием с марша для выполнения неплановых огневых задач [5].

Для проведения учений с боевой стрельбой на батарею планируется следующее количество боеприпасов: осколочно-фугасных снарядов -30 шт.; осветительных снарядов -6 шт.; дымовых снарядов -5 шт.

В ходе тактического учения должно быть выполнено с закрытых огневых позиции не менее семи огневых задач.

Из них: -не менее 75% -неплановых;

- не менее 50% - с распределением целей между подразделениями;

- не менее 30% - при развертывании в неподготовленном районе с марша или после перемещения КНП.

Для обучения ведению разведки по решению руководителя количество обозначенных целей должно быть не менее 10, не менее 30% всех целей должны быть проимитированы [1, с.16].

Заключительным этапом учения является общий разбор. За основу разбора берутся замечания и выводы руководителя, посредников и начальника контрольной группы. Группа управления по результатам обработки материалов составляет для разбора учения карточку тактического учения батареи.

Разбор тактического учения, проводимого с батареей, сформированной из курсантов, имеет свои особенности: с одной стороны, необходимо разобрать и оценить действия батареи на учении, с другой стороны, детально разобрать и оценить действия каждого курсанта, его командирские качества морально-психологические, организаторские, качества специалиста, его полевую выучку.

Разбор и оценка действий батареи в ходе учения проводится в соответствии с требованиями Указаний по организации и проведению тактических учений артиллерийских частей и подразделений.

В основу разбора кладутся план-замысел проведения учения и разработанная контрольной группой карточка учения.

В первой части разбора руководитель дает всесторонний анализ действий на учении подразделений и отдельных курсантов, выступающих в должности офицеров.

Во второй части более детально разбираются действия курсантов как участников учения: указываются положительные стороны в их подготовке, недостатки, характерные для большинства курсантов, к чему могут привести эти недостатки в бою или на учении и пути их устранения. В краткой форме руководитель анализирует действия каждого курсанта на учении, обращая особое внимание на оценку командирских качеств, и объявляет оценку за учение.

В заключение разбора руководитель с целью повышения методической подготовки курсантов в течении 10-15 минут рассказывает им методику организации и проведения данного учения, особенности проведения батарейного учения в войсках и дает разрешение в часы самостоятельной подготовки ознакомиться с планом проведения учения [2, с.98].

Заключение

Таким образом, опыт работы выпускников института в войсках наглядно показывает, насколько первые успехи молодого офицера зависят от подготовки, которую он получил в военном институте. Боевое применение артиллерийских подразделений основывается на комплексе знаний и навыков курсантов по таким дисциплинам, как стрельба и управление огнем, боевая работа, военная топография и топогеодезическая подготовка, артиллерийская разведка, обще военные и специальные технические дисциплины.

Методика проведения тактического учения с боевой стрельбой курсантами имеет ряд особенностей. Распределения курсантов по должностям осуществляет ведущие преподаватели вместе с командирам курсантской батареи. В ходе учения должна обязательно производится смена должностей. Смена должностных лиц осуществляется одновременно, неожиданно для курсантов путем вводных (вывод из строя, перемещения по службе, прибытие пополнения из других подразделений и т.п.) или одновременно для всего личного состава обучаемых после отработки какого-то важного вопроса или завершения этапа обучения.

Список литературы:

1. Курс подготовки артиллерии (КПА-16). – Астана: «Астана полиграфия», 2016. – 18 с.
2. Методика тактической подготовки артиллерийских подразделении. – Астана: «Астана полиграфия», 2004. – 137 с.
3. Тактическое учение артиллерийского дивизиона. – Астана: «Астана полиграфия», - 2004. – 4 с.
4. Военная энциклопедия / под ред. генерал армии П. С.Грачева: Т. 2. – М.: Воениздат, 1994. – 544 с.
5. Обучение артиллерийских подразделений боевым действиям в горах. – М.: Воениздат, 1986. – 38с

К.Д. Акгушаков

Курсанттар бөлімшелерімен жауынгерлік атыспен батареялық тактикалық жаттығуын дайындау және өткізу әдістемесі

Мақалада жоғарғы курс курсанттарымен жауынгерлік атыспен тактикалық жаттығуды ұйымдастыру мен өткізу мәселелері қозғалады.

Автор артиллериялық бөлімшелердің командирлері мен жеке құрамның міндеттерін орындауда икемділігін жетілдіруге көңіл бөледі. Артиллерияны дайындау курсына көрсетілгендей оқ ату міндеттерін орындап білуін, командирлердің жеке, батыл шешім қабылдауын, кенеттен шыққан міндеттерде бөлімшелердің батыл, қайратты іс-қимылдарын орындауын тексеруге тоқталады.

Әрбір курсанттың іс-қимылын, оның командирлік қасиеттерін, моральдық-психологиялық, ұйымдастыру, мамандық сапасына және оның далалық шынығуына талдау жаслынған. Тактикалық жаттығуды ұйымдастыру мен өткізу әдіснамасын жасауға тырысқан.

Кілт сөздер: тактикалық жаттығу, тактикалық тапсырма, жауынгерлік іс-қимылдар, жоспар- ниет, жалпы талдау

K.D. Akgushakov

Methodology for preparing and conducting a tactical teaching battery with combat shooting of the cadet unit

In the article consider the organization and conduct of tactical teaching with combat shooting with cadet units of senior courses.

Improving cadet skills in the fulfillment of the responsibilities of the commanders and the personnel of artillery units. Check in the ability to perform fire tasks provided for by the archery of artillery, requiring commanders of adoption of independent and bold solutions, decisive and dear action of units, fulfill the tasks of suddenly emerging tasks. Place and evaluation of the action of each cadet, his commander qualities, the moral and psychological, organizational, qualities of a specialist, his field sweating.

Show the organization and methodology for holding tactical teachings.

Key words: tactical teaching, tactical task, battle action, plan, common analysis

References:

1. (2016). Kurs podgotovki artillerii (KPA-16). [Artillery training course (ATC-16)]. – Astana «Astana poligraphiya». – 18 p.
2. (2004). Metodika takticheskoi podgotovki artilleriskiih podrazdelenii [Methods of tactical training of artillery units]. – Astana «Astana poligraphiya». – 137 p.
3. (2004). Takticheskoe uchenie artilleriiskogo diviziona [Tactical teaching of the artillery division]. – Astana «Astana poligraphiya». – 4 p.
4. (1994). Voennoe ensiklopedia / pod red. P. S. Grasheva V. 2. [Military Encyclopedia]. – M.: Voenizdat. – 130p.
5. (1986). Obuchenie artilleriiskih podrazdelenii boevym deistviyam v gorah [Training artillery units by combat action in the mountains]. – M.: Military publishing house. – 38 p.

Ақғушақов Қайыржан Дүйсенбаевич	полковник, С. Нұрмағамбетов атындағы Құрлық әскерлері Әскери институты артиллерия кафедрасының оқытушысы, Алматы, Қазақстан
Ақғушақов Каиржан Дуйсенбаевич	полковник, преподаватель кафедры артиллерии Военного института Сухопутных войск имени С. Нурмагамбетова, Алматы, Казахстан
Akgushakov Kairzhan	colonel, lecturer of the Artillery Department of the S. Nurmagambetov Military Institute of Land Forces, Almaty, Kazakhstan

SRSTI 78.17.05

<https://doi.org/10.56132/2791-3368.2023.3-49-07>Li Shuyin¹, Xie Siqiang¹

¹*Institute of Military Studies Academy of Military Sciences,
Beijing, China
(E-mail: Li Shuyin 18@ gmail.com)**

Practicing global security initiative to build lasting peace in the asia-pacific region

The Asia-Pacific region has maintained overall peace for dozens of years, but now is facing an increase of regional security risks.

Based on the application of the systems method, the author came to the conclusion that the Global Security Initiative, which meets a wide range of Chinese national interests, was a response to a fragmented international security order dominated by the collective West.

The Global Security Initiative (GSI), put forward by President Xi Jinping, will play an important role in safeguarding regional peace and promoting international security in both conceptual and practical terms. With more and more countries and organizations joining in the effort to implement the GSI, common efforts will be made in building lasting peace in the region.

Key words: Global Security Initiative (GSI), the Asia-Pacific Region, lasting peace

Introduction

Today, the Asia-Pacific region is the most dynamic region in the world and has become an important growth pole for global economic development. With China's Belt and Road Initiative taking root in countries along the road, the breadth and depth of economic and trade cooperation in the Asia-Pacific region continues to expand, further promoting the development and prosperity of regional countries and bringing more benefits to the people of the region. The prerequisite for all this is the fact that the Asia-Pacific region has maintained overall peace for dozens of years. At the same time, changes unseen in a century are fast evolving, major-country competition is intensifying, geopolitical conflicts are escalating, the global security governance system is woefully lagging behind, and traditional and non-traditional security threats keep flaring up. All countries are confronted by multiple risks and challenges rarely seen in history, and human society faces multiple security dilemmas like never before [1].

Methodological basis

The research methods include components of military-historical, historical-logical, political science and sociological analysis.

*Main part***I. Will the Asia-Pacific region be able to maintain lasting peace in the future?**

First of all, the people of the Asia-Pacific region do not want regional conflicts and wars to break out. The Asia-Pacific region is the common home of the countries in the region, and maintaining regional peace is maintaining our own development and prosperity. The overall peace in the Asia-Pacific region for more than 40 years both reflects the aspirations of the people of the region for peaceful development and win-win cooperation, and results from the governments of the region maintaining strategic rationality and sobriety. Taking the South China Sea issue as an example, related countries generally agree to resolve differences in a peaceful manner and are committed to jointly promoting the negotiation of a code of conduct in the South China Sea through dialogue and consultation. None of them want to intensify and escalate confrontational actions at sea, thus avoiding some crises from escalating into unstoppable wars like the ongoing Ukraine Crisis.

Second, the instability and uncertainty of the security situation in the Asia-Pacific region continues to accumulate, and regional security risks are rising. The unrest and conflicts of old hotspots have not stopped, and some new security crises are still brewing and fermenting. In Central Asia, for example, issues such as border demarcation and resource ownership left behind by the collapse of the Soviet Union have often led to strife and friction, sometimes even turning into armed conflicts, resulting in heavy casualties. The countries concerned have made a series of initiatives to ease disputes and resolve them with a view to long-term development, but due to the deteriorating socioeconomic situation and the involvement of external countries, the management of disputes and crisis is still facing many difficulties.

Third, the deep involvement and manipulation of regional security of certain powers have become a driver of security and stability risks in the Asia-Pacific region. The security strategy of some power focuses on major power competition, suppressing rivals, inciting confrontation and creating division, becoming the main source of insecurity for the vast majority of regional countries. In the Asia-Pacific region, some extra-territorial power has been promoting the QUAD (Quadrilateral Security Dialogue) and the AUKUS (Australia, UK and US), strengthening bilateral military alliances, openly asking Asia-Pacific countries to choose sides, stirring up regional conflicts, and promoting confrontation between camps. In addition, it has been infiltrating and subverting other countries for a long time, staging “color revolutions” in many places, and its intention to use Asia-Pacific countries to serve its own strategy is already known to everyone.

II. What security concepts does the world need? How can countries achieve common security?

If the security dilemma is not resolved, it will easily slide into war, and mankind has learned enough painful lessons in this regard. If the Asia-Pacific region is to remain peaceful, it must address the contemporary issue of “What security concepts does the world need? How can countries achieve common security”. In April 2022, President Xi put forward the Global Security Initiative

(GSI), which aims to create a new path to security that features dialogue over confrontation, partnership over alliance and win-win over zero-sum. It provides a new course and new approach to addressing the root causes of international conflicts and solving security challenges facing humanity. In February 2023, the Chinese Ministry of Foreign Affairs released *the Global Security Initiative Concept Paper*, which further expounds the core ideas and principles of the GSI, lays out 20 priorities of cooperation in response to the most significant and pressing international security concerns at present including upholding the UN's central role, facilitating political settlement of hotspot issues, tackling traditional and non-traditional security challenges and strengthening the system and capacity for global security governance [2].

The Global Security Initiative (GSI) is informed by a big picture of overarching plan and lays out practical measures to address global security challenges. It will play an important role in safeguarding regional peace and promoting international security in both conceptual and practical terms.

On the one hand, the GSI provides conceptual guidance and will gather international consensus. The core of the global security initiative is to adhere to the vision of common, comprehensive, cooperative and sustainable security; the key is to adhere to respect for the sovereignty and territorial integrity of all countries, non-interference in the internal affairs of other countries, and respect for the independent choice of development paths and social systems of all peoples; the fundamental principle is to abide by the international pattern with the United Nations at its core and the international order with international law as its purpose; the basic rule is to adhere to the purposes and principles of the UN Charter, not the so-called rules and order defined by some countries themselves; the basic way is to respect the legitimate security concerns of all countries and resolve disputes and differences by peaceful means through dialogue and consultation.

On the other hand, the GSI provides principles for practice and chart the course for action. The Global Security Initiative not only establishes the conceptual principles for cracking the global security deficit, but also provides the approaches, covering various aspects such as upholding the UN's central role, facilitating political settlement of hotspot issues, tackling traditional and non-traditional security challenges and strengthening the system and capacity for global security governance. They could be summarized as follows [1,25p.] Upholding the UN's central role in security governance. The authority of the UN should be safeguarded. The UN should be supported in its efforts to prevent war and conflict, develop the peace-building architecture and promote post-war reconstruction, and in playing a bigger role in global security affairs.

Promoting coordination and sound interactions among major countries. Major countries should take the lead in upholding equality, cooperation and the rule of law. Hegemonic, bullying and domineering practices should be rejected, and joint efforts should be made to build a framework of major-country relations featuring peaceful coexistence, overall stability and balanced development.

Facilitating peaceful settlement of hotspot issues through dialogue. Support should be extended to the parties involved to settle their disputes and differences

through dialogue and consultation. The international community should speak up for justice, cool down hotspots and deflate tensions.

Tackling traditional and non-traditional security challenges. It is important to promote global strategic stability, oppose arms race, and defuse nuclear war risks. Combined efforts are needed to fight COVID-19, combat terrorism, and safeguard data security, bio-security and the stability of supply and scientific and technological chains.

Strengthening the system and capacity for global security governance. A security governance architecture featuring coordination among governments and international organizations and participation of non-governmental organizations should be developed. China will hold a high-level event on the GSI at a proper time to discuss with all parties ways to promote security.

III. How to practice global security initiatives on regional hotspot issues?

The Global Security Initiative provides inspiration and makes sense for the peaceful settlement of hotspot issues in today's world.

The Ukraine Crisis has once again torn open the curtain of human catastrophe. On the Ukraine issue, China always stands on the side of peace and dialogue and stands on the right side of history. The recently-released China's Position on the Political Settlement of the Ukraine Crisis reiterates President Xi's core ideas which stresses that respecting the sovereignty and territorial integrity of all countries, upholding the purposes and principles of the UN Charter, taking seriously the legitimate security concerns of all countries, and supporting all efforts conducive to a peaceful resolution of the crisis [3].

It also proposes respecting the sovereignty of all countries, abandoning the Cold War mentality, ceasing hostilities, resuming peace talks, resolving the humanitarian crisis, protecting civilians and prisoners of war (POWs), etc. These are consistent with the concept and principles laid out in the GSI. President Xi's visit to Russia on March 21, 2023, is also about peace. Russia said it was open to peace talks with Ukraine and welcomed China's constructive role in this regard. Ukraine also previously said it felt China's sincerity in promoting a ceasefire and hoped to maintain communication with China. What we call for boils down to supporting talks for peace. We always believe that political dialogue is the only way to resolve conflicts and disputes. Fanning the flames, fueling the fight, unilateral sanctions and maximum pressure will only fuel the tension and make matters worse. This does not meet the interest and the expectation of the vast majority of countries in the world. China will always commit itself to peacemaking and negotiation, and will continue to play a constructive role in the political settlement of the crisis [4].

Not so long ago, the Middle East regional security situation was in a state of great confusion, which was to a large extent the result of some countries' policies of «zero-sum game», «camp confrontation» and «divide and rule». On the security issues in the Middle East, China has been pursuing a policy of persuading peace and promoting talks, and has repeatedly put forward a Middle East security initiative based on GSI on important bilateral and multilateral occasions, as well as a number of initiatives to establish a Gulf security framework and promote the

Palestinian-Israeli peace process, etc. All these efforts provide new ideas for dialogues to resolve regional security issues. on March 10, 2023, China, Saudi Arabia, and Iran jointly issued a statement in which Saudi Arabia and Iran negotiated an agreement to restore diplomatic relations with the auspices of China. This statement, which concerns peace and security in the Middle East, is both the result of an endogenous drive by both Saudi Arabia and Iran to deescalate relations and the fruit of China's firm commitment to GSI [4].

Central Asia is located in the heart of the Eurasian continent, and the regional countries are the first and most active responders to the "Belt and Road" initiative and put it into practice. Last year 2022 marks the 30th anniversary of the establishment of diplomatic relations between China and the Central Asian countries. China-Central Asia relations have been steadily moving forward through the post-Cold War international turmoil and the test of the times, and strategic mutual trust and cooperation and exchanges between the two sides in various fields have been increasing. China and the Central Asian countries share a wide range of common interests in such fields as anti-terrorism and stability maintenance, cross-border connectivity, infrastructure construction, cultural and educational exchanges and cooperation. In particular, the Global Security Initiative proposes leveraging the roles of the Shanghai Cooperation Organization (SCO), the Conference on Interaction and Confidence Building Measures in Asia, the «China+Central Asia» mechanism and other relevant mechanisms to gradually develop security cooperation around the same or similar goals, and promote peace and stability in the region and the world. Under the SCO framework, China and the relevant countries will deal with regional security matters not in the form of an alliance, but in a relationship of equality and cooperation.

Conclusion

The Earth is a beautiful "blue star" that travels among the stars and is our common home. Generations of prosperity make mankind know that security is the eternal theme of destiny. China is both the initiator of GSI and an activist in maintaining world peace and security. Since its inception, more than 80 countries and international organizations have expressed approval and support for the GSI. This initiative has shown greater appeal to the international community and played a growing role in conceptual guidance [5]. It is believed that as more and more people feel China's sincere attitude toward peace and the great value of Eastern wisdom in solving today's problems, more and more countries and organizations will join in the effort to implement the initiative and form greater synergy in international consensus and action to transform it into reality, thus making continuous contributions to the joint construction of lasting peace in the Asia-Pacific region.

References:

1. Implementing the Global Security Initiative to Solve the Security Challenges Facing Humanity, February 22, 2023. [Electronic resource]. – URL: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/zyjh_665391/202302/t20230222_11029589.html. (in Engl.).
2. The Global Security Initiative Concept Paper, February 21, 2023. [Electronic resource]. [Electronic resource]. – URL: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/2649_665393/202302/t20230221_11028348.html (in Engl.).
3. China's Position on the Political Settlement of the Ukraine Crisis, February 24, 2023. [Electronic resource]. – URL: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/2649_665393/202302/t20230224_11030713.html. (in China).
4. 解放军报头版火箭军聚焦 备战打仗加速推动战略能力提升来源: 解放军报 [Electronic resource]. – URL: https://m.guancha.cn/military-affairs/2022_08_08_652750.shtml (in China).
5. Kant, I. (2016). Perpetual Peace. A Philosophical Essay. Translated by Smith, Mary C. Project Gutenberg. – P. 128–137.

Ли Шуин, Се Сицян

Азия-Тынық мұхиты аймағында берік әлем құру үшін қауіпсіздікті қамтамасыз ету жөніндегі жаһандық бастама тұжырымдамасын іске асыру практикасы

Азия -Тынық мұхиты аймағында ондаған жылдар бойы ортақ бейбітшілік сақталды, Автор жүйелік әдісті қолдану негізінде Қытайдың кең ауқымды ұлттық мүдделеріне жауап беретін жаһандық қауіпсіздік бастамасы ұжымдық Батыс үстемдік ететін бөлшектенген халықаралық қауіпсіздік тәртібіне жауапты болды деген қорытындыға келді.

Бірақ, қазір аймақтық қауіпсіздіктің өсіп келе жатқан тәуекелдеріне тап болды. Төраға Си Цзиньпин ұсынған Global Security Initiative (GSI, жаһандық қауіпсіздік бастамасы) аймақтық бейбітшілікті сақтауда және тұжырымдамалық және практикалық тұрғыдан халықаралық қауіпсіздікке ықпал етуде маңызды рөл атқарады. Көбірек елдер мен ұйымдар GSI енгізу күш-жігеріне қосыла отырып, аймақта берік бейбітшілік орнату үшін ортақ күш-жігер жұмсалады.

Кілт сөздер: жаһандық қауіпсіздік бастамасы, Азия-Тынық мұхиты, тұрақты әлем

Ли Шуин, Се Сицян

Практика концепции инициативы по глобальной безопасности для построения прочного мира в Азиатско-Тихоокеанском регионе

В Азиатско-Тихоокеанском регионе в течение десятков лет сохранялся общий мир, но сейчас он сталкивается с растущими рисками региональной безопасности.

На основе применения системного метода автор пришла к выводу о том, что Глобальная инициатива по безопасности, отвечающая широкому кругу национальных интересов Китая, стала ответом на разбрасываемый международный порядок безопасности, в котором доминирует коллективный Запад.

Global Security Initiative (GSI, Инициатива глобальной безопасности), выдвинутая председателем Си Цзиньпином, сыграет важную роль в сохранении регионального мира и содействии международной безопасности как в концептуальном, так и в практическом плане. По мере того, как все больше и больше стран и организаций присоединяются к

усилиям по внедрению GSI, будут прилагаться общие усилия для построения прочного мира в регионе.

Ключевые слова: Инициатива глобальной безопасности, Азиатско-Тихоокеанский регион, прочный мир

Ли Шуин	Әскери ғылымдар докторы, әскери ғылымдар Академиясының әскери зерттеулер институтының ғылыми қызметкері, полковник. Пекин, Қытай
Ли Шуин	Доктор военных наук, научный сотрудник института военных исследований Академии военных наук, полковник, Пекин, Китай
Li Shuying	Doctor of Military Sciences, Researcher at the Institute of Military Studies of the Academy of Military Sciences, Colonel, Beijing, China

Се Сицян	Әдебиеттану ғылымдарының докторы, әскери ғылымдар академиясының әскери зерттеулер институтының кіші ғылыми қызметкері, майор, Пекин. Қытай
Се Сицян	Доктор литературоведения, младший научный сотрудник Института военных исследований Академии военных наук, майор, Пекин. Китай
Xie Xiqiang	Doctor of Literary Sciences, Junior Researcher at the Institute of Military Studies of the Academy of Military Sciences, Major, Beijing. China

Е.А. Аширметов¹

¹С. Нұрмағамбетов атындағы Құрлық әскерлерінің
Әскери институты, Алматы, Қазақстан
(E-mail: Ashirmetov77@bk.ru)

САКҰ-ның Біріккен Қарулы Күштерін тылдағы қамтамасыз ету

Автор мақалада САКҰ халықаралық қауіпсіздік құрамының жедел логистикасын дамытудың ең қолайлы тенденцияларын анықтауға талпыныс жасайды. Жаһандық және аймақтық қауіпсіздікті қамтамасыз етуде материалдық-техникалық қырын жақсарту бағыттары қарастырылады. Қайта құру үдерісін қарқындету, өңірлік қауіпсіздікті қамтамасыз етудің жаңа жүйесін қалыптастыруда әлемдік геостратегияның қарама-қайшылықты саяси жағдайы сипатталады.

САКҰ-ның стратегиялық икемділігі және оның ұжымдық қауіпсіздігін қамтамасыз етудегі заманауи қадамдары әлемдік деңгейде ғалымдардың ғылыми қызығушылықтарын туғызуда. САКҰ-ның Біріккен Қарулы Күштерін тыл қызметінің ерекшеліктеріне ескере отырып, қазіргі таңдағы жүйесіне талдау жүргізілген.

Кілт сөздер: материалдық жабдықтау, эвакуациялау, әскери қару, дәрігерлік жәрдем, жанармаймен, оқ-дәрімен қамтамасыз ету.

Kipicne

Бүгінгі таңда тыныштық дегенменде дүниежүзінің түкпір-түкпірінде соғыс өрті тұтанып жатыр. Қай дәуірді аласақта тыныштық пен келісім, бейбіт өмір сүру мәселесі еш уақытта өзінің өзектілігін жойған емес.

Бейбіт өмірдің тыныштығын сақтауға, қауіпсіздікті сақтауда арнайы ұйымдар жұмыс атқарады, олардың бірі Солтүстік Атлантикалық Келісім Ұйымы (НАТО).

Солтүстік Атлантикалық Келісім Ұйымы (НАТО) - 30 мемлекетаралық әскери альянс, олардың 28 Еуропада және 2 Солтүстік Америкада орналасқан. САКҰ-ұжымдық қауіпсіздік жүйе: оның тәуелсіз мүшелері бір-бірін сыртқы шабуылдан қорғауға келіседі. САКҰ-ның жоғарғы саяси органын Солтүстік Атлантикалық Кеңес атқарады. САКҰ-ға мүше әр елдің ұйымының Брюссельде орналасқан саяси бас кеңесінің тұрақты делегациясы болады.

САКҰ комитеттерінің әрбір шешімі мәмілеге келу арқылы жасалады ол жұмысты делегациядағы елші атқарады. Осылайша, «САКҰ шешімі» САКҰ-ның өзіне тиесілі әскери күштері сан жағынан шағынд-ау. Қайсы бір әскери қимылға Солтүстік Атлантикалық Ұйымы келісім білдіргенде, мүше елдер өз ықтиярларына қарай әскери жасақ жібереді. Бұл әскери жасақ миссия толығымен орындалып біткеннен кейін еліне оралады. САКҰ-ның күнделікті инвестиция бағдарламалары ортақ бюджеттен қаржыландырады.

САКҰ өз мүшелерін саяси және әскери жолдармен қорғауға міндетті. Сонымен қатар, бұл ұйым САКҰ-ға құрамына еңбеген мемлекеттермен қорғаныс реформасы, бейбітшілік сақтап қалу сынды кең ауқымды қауіпсіздікке қатысты өзекті мәселелер бойынша кеңесу жүргізуге және байланыс орнатуға мүдделі. САКҰ талқылаулар және байланыстар арқылы өзінің мүше елдерінің шекараларындағы және одан тыс жерлердегі кикілжіндердің алдын-алуға септігін тигізеді.

Бұл ұйым демократиялық құндылықтарды алдыңғы орынға қойып, келіспеушіліктердің бейбіт түрде шешім табуына үлес қосады. Келіспеушіліктер дипломатиялық жолмен шешілмесе, САКҰ дағдарысты реттестіруші және бейбітшілікті сақтап қалушы әскери күштерді жұмылдырады; бұл бастаманы САКҰ өзі немесе өзге мемлекеттер және халықаралық ұйымдармен ұжымдаса жүзеге асырады [1].

Зерттеу әдістері

САКҰ-ның Біріккен Қарулы Күштерін тылдағы қамтамасыз етудің мемлекеттер және халықаралық ұйымдар арасында салыстырмалы талдау жасау әдісі негізге алынған. Тылды қамтамасыз етудің практикалық тұғыры сипатталған, Зерттеу жұмысында жұмыста талдау, кешенділік, ғылыми инновациялық әдістері мен тәсілдері кеңінен қолданылған.

Негізгі бөлім

Әскерлерді (күштерді) жан-жақты және үздіксіз тылдық қамтамасыз етуді Солтүстік Атлантикалық Ұйымның әскери басшылығы олардың соғыс қимылдарының сәттілігін анықтайтын маңызды факторларының бірі ретінде қарастырады. Шығыс пен Батыстың қарсыласу кезеңінде қалыптасқан тылдық қамтамасыз ету жүйесі негізінен НАТО әскерлерін (күштерін) нақты әскери театорларда ауқымды әскери операцияларды дайындау және жүргізу барысында қамтамасыз етуге бағытталған.

Қазіргі жағдайда әскери-саяси жағдайдың түбегейлі өзгеруіне және блоктың Біріккен Қарулы Күштерін қолдану нысандары мен тәсілдерін айқындайтын тұжырымдамалық көзқарастарды қайта қарауға байланысты альянстың тылдық қамтамасыз ету жүйесін жетілдіру және оны жаңа талаптарға сәйкестендіру бойынша жұмыстар жүргізілуде.

Бұл ретте блок басшылығы ауқымды қақтығыстарды бастау мүмкіндігін қоспағанда, САКҰ ЕО мен тылды қамтамасыз ету жүйесін жергілікті соғыстар мен түрлі сипаттағы дағдырыстық жағдайларды реттеу жөніндегі операцияларға, оның ішінде Солтүстік Атлантикалық Ұйымның жауапкершілік аймағынан тыс іс-қимылдарды дайындауға айтарлықтай көңіл бөледі.

Бұл Балқандағы және Ауғаныстандағы «Талейбан» қозғалысына қарсы операциялар барысында айқын расталған. САКҰ елдерінде «Әскерлерді тылмен қамтамасыз ету» термині әскерлердің материалдық, көліктік,

тұрмыстық және басқа да қажеттіліктерін тиісті дәрежеде дайын ұстау мақсатында қанағаттарындыруға бағытталған іс-шаралар жиынтығын білдіреді[2].

Солтүстік Атлантикалық Ұйымның Біріккен Қарулы Күштерінде «Біріккен тыл» деп аталатын жүйе жұмыс жасайды. Бұл бір тұтас тыл басқару және тылмен қамтамасыз ету органдарының, сондай-ақ блокқа мүше мемлекеттердің бірлесіп пайдалануға арналған материалдық ресурстардың жиынтығы.

САКҰ-ның Біріккен тыл коалициялық және Ұлттық басқару органдары бар, сондай-ақ блоктың ОВС стратегиялық қолбасшылықтарының жауапкершілік аймақтарында коалициялық жоспарлаушы және атқарушы органдарынан тұратын тылды басқару жүйесі жұмыс істейді.

«Ол қатысушы елдердің өкілдерінен жасақталады және бүкіл Солтүстік Атлантикалық одақтың Біріккен Қарулы Күштер топтарының немесе көп ұлтты құрылымдардың мүдделері үшін міндеттерді шешеді. Бейбіт уақытта Еуропада Біріккен жүйелер жұмыс істейді: САКҰ әскерін жанармаймен, ядролдық оқ дәрілермен және әскери тасымалдармен қамтамасыз етіп отырды. Әскерлердің барлық басқа қажеттіліктерін қанағаттандыру ұлттық органдарға жүктелген. Соғыс уақытында блоктың ОВС-да Біріккен тылдың басқа да қажетті басқару органдары құрылуы мүмкін. Ұлттық тыл органдарына қорғаныс министрліктерінің, Қарулы Күштер түрлерінің бас штабтары мен тыл басқарламалары сондай-ақ оларға бағынышты қолбасшылықтар, әскерлерді тылмен қамтамасыз етуге жауапты құрамалар, бөлімдер мен бөлімшелер жатады. Соғыс уақытында осы органдардың жұмысына ӘК қамтамасыз етуге тартылатын азаматтық ведомстволар мен мемлекеттер қосылады» [2].

«Біріккен тыл органдары ұлттық құрылымдармен біріге отырып өзара іс-қимылды жүзеге асырады, ал Солтүстік Атлантикалық Ұйымның Европалық жауапкершілік аймақтарындағы стратегиялық (СК) және өңірлік қолбасшылықтардың (ҚР) қолбасшылары төтенше жағдайда материалдық құралдардың ұлттық қорларын маневрлеуге және жабдықтау мәселесінде қажет болған жағдайда бір елдің артылған заттары жетіспей жатқан екінші елдің әскерлеріне беруге құқылы. Жоғары азаматтық тыл органдары халықаралық хатшылықтың тыл қызметтері басқармалары, САКҰ кеңесі жанындағы бейбіт уақыттағы тұрақты органдар (қару-жарақ жөніндегі кеңесші, құбырлар жөніндегі комитет, экономикалық кеңесшілер комитеті, инфрақұрылым комитеті, әуе кеңістігіндегі ұшуды үйлестіру комитеті, қосалқы бөлшектермен жабдықтау агенттігі, техникалық қызмет көрсету және жөндеу агенттігі және басқалар) және органдар, төтенше жағдайларды жұмыс істеу үшін құрылатын (Орталық Еуропадағы жер үсті тасымалдарын үйлестіру агенттігі, Жерорта теңізіндегі көлік тасымалдауды үйлестіру агенттігі, НАТО-ның жабдықтау агенттігі, САКҰ-ның мұнай өнімдерін жеткізу агенттігі, Азаматтық авиацияның ұшуды Үйлестіру агенттігі және САКҰ-ның босқындар жөніндегі агенттігі)» тұрады. Солтүстік Атлантикалық ұйымның жоғары Біріккен тыл органдарына блоктың ОВС

аймақтық қолбасшылықтары мен азаматтық тыл құрылымдарына бағынады. Осы аймақтардағы Біріккен Қарулы Күштердің штабы жедел бірлестіктердің тыл органдарының қызметі арқылы басшылықты жүзеге асырады.

САКҰ-ның орындалатын міндеттері мен сипатына қарай стратегиялық, жедел және әскери болып үшке бөлінеді. Стратегия ішінара жоғарғы стратегиялық тыл және тыл эшелоны ретінде жіктеледі. САКҰ-ның құрамына басқару органдары, ұлттық қорғаныс министрліктерінің тыл ұйымдары, және өндірістік кәсіпорындар енеді.

«Стратегиялық және әскери тыл эшелоны арасындағы байланыс қызметін атқаратын операциялық тыл ол аралық тыл эшелоны ретінде жұмыс атақарады. Оның құрамына Қарулы күштер түрлері штабтарының тыл басқармалары (бөлімдері) және оларға бағынысты мекемелер, құрамалар мен тылдағы қамтамасыз етудің барлық түрлеріне жауапты бөлімдер кіреді» [3].

Әскери тыл әскерлерді тікелей қамтамасыз етуге арналған төменгі тыл эшалоны болып табылады. Оған жеке құрам және құраммен қару-жарақ жүйелерін жүргізуге қажетті барлық заттармен тікелей қамтамасыз етумен айналысатын құрамалардың, бөлімдер мен бөлімшелердің артқы органдары кіреді. САКҰ бас қолбасшылықтарының жауапкершілік аймақтары шегіндегі ұлттық күштері мен құралдары, әдетте, олардың мақсатына сәйкес эшалондалады. Жауынгерлік іс-қимыл аймағы құрлық пен теңіз аудандарын, сондай-ақ олардың үстіндегі әуе кеңістігін қамтиды. Олардың шегінде әскери іс-қимылдар жүргізіледі, әскерлер топтары орналастырылады және оларды тылдық қамтамасыз ету жүзеге асырылады. Ол САКҰ көршілес өңірлік қолбасшылықтарының аймақтарымен қаптал бойынша шектеледі, майдан бойынша алдыңғы шеті, тылда коммуникация аймағы. Бұл ретте армия корпустарының (АК) тыл шекаралары іс-қимылдар аймағы, алдыңғы тыл аудандарына бөледі. Алдыңғы аймақ корпустық және дивизиялық тыл аудандарына бөлінеді. Тыл ауданы шегінде жедел тыл органдары орналастырылады. Іс-қимыл аймағының жалпы тереңдігі - 200-300 км.

Іс-қимыл аймағының артқы шекарасына іргелес құрлық, теңіз және әуе кеңістігін қамтиды. Ол алдыңғы және артқы аудандарға бөлінеді. Аймақ шегінде тылды басқарудың жоғары органдары, стратегиялық тылдың күштері мен құралдары орналастырылады. Байланыс аймағының тереңдігі 300-400 км немесе одан да көп болуы мүмкін. Егер жеткілікті тереңдік болмаса, бұл аймақ мүлдем құрылмауы мүмкін. Мұндай жағдайда материалдық құралдарды жеткізу тікелей жүзеге асырылады. САКҰ-ның еуропалық жауапкершілік аймағының әскери-географиялық жағдайларының ерекшеліктері және оның шегінде құрылған әскерлер топтарының құрамы аймақтық қолбасшылықтардың жауапкершілік аймақтарындағы тылдың интеграция дәрежесіне әсер етті. Тылдың ең жоғары орталықтандырылуына САКҰ-ның «Солтүстік» сұлбасы ҚР жауапкершілік аймағында қол жеткізілді. Қолбасшылықтың солтүстік қапталында (Норвегия) осыған байланысты САКҰ сұлы тылдағы қамтамасыз ету жүйесі, оның тереңдігі

шамалы және аумақтық жағынан фьордтармен бөлінгендігі тылдың типтік құрылысынан айтарлықтай ерекшеленеді.

Тыл мәселелері бойынша іс-шараларды жоспарлауды және үйлестіруді «Север» САКУ қолбасшысы өзінің штабы арқылы жүзеге асырады. Соңғысы мәселелерді өзіне бағынышты тыл органдарының көмегімен суб аймақтық және түрлік қолбасшылықтардың штабтарын, сондай-ақ Еуропа аумағындағы жер үсті тасымалдарын жоспарлау Комитеті мен ұлттық тыл инстанциялары арқылы шешеді. Барлық дәрежелі ОВС штабтарының құрамында блокқа мүше мемлекеттердің ұлттық тыл органдарымен өзара іс-қимыл жасайтын тиісті тыл құрылымдары бар. Мәселен, Еуропадағы САКУ жауапкершілік аймағында АҚШ құрлық әскерлерін тылмен қамтамасыз ету 21-ші тыл қолбасшылығының, авиациялық бөлімдердің Еуропадағы АҚШ әуе күштері қолбасшылығының қызмет көрсету және қамтамасыз ету бөлімдері мен бөлімшелерінің, ал АҚШ-тың 6-шы жедел флотының - АҚШ әскери - теңіз күштерінің қамтамасыз ету кемелері мен жағалау тыл бөлімшелерінің күштері мен құралдары жүзеге асырады.

ГФР Қарулы Күштері бөлімшелерін тылмен қамтамасыз ету мәселелерін шешу ӘК түрлерін тылмен қамтамасыз етуді қалыптастыруға және бундесверді қамтамасыз етудің Біріккен Күштеріне жүктелген. Бельгия, Дания, Нидерланды, Польша және Чехия әскери-әуе күштерінде бұл функцияны Қарулы Күштер штабтарының тыл, басқару және МТО бөлімдері орындайды. Ұлыбританияның Орталық Еуропадағы Құрлық әскерлерін тылмен қамтамасыз етуді ГФР-дағы Британдық әскерлерді қолдау қолбасшылығының күштері мен құралдары жүзеге асырады. Франция қарулы күштерін мертополияда тылмен қамтамасыз етуді ұйымдастыру МТО Орталық басқармасына, ал ел аумағынан тыс операцияларды жүргізу үшін бөлінетін бөлімшелерге - жедел тыл қолбасшылығына жүктелген.

САКУ «Оңтүстік» өңірлік қолбасшылығының жауапкершілік аймағындағы тыл жүйесі өңірдің географиялық ерекшеліктерін ескере отырып құрылған. Тылға жалпы басшылықты АҚШ, Ұлыбритания, Италия, Греция, Түркия және Венгрия Қарулы күштерінің тылдағы ұлттық үйлестіру топтарымен өзара іс-қимыс жасайтын өзінің штабы арқылы САКУ «Оңтүстік» сұлбасы ҚР Бас Қолбасшысы жүзеге асырады.

Еуропадағы САКУ ОВС штабтарының тыл басқармаларының аясында тылмен қамтамасыз ету күштері мен құралдары жоқ. Қазіргі уақытта басқару құрылымдарын түбегейлі қайта құрусыз оларды ауқымды әскери іс-қимылдар барысында да, бітімгершілік операцияларды жүргізу кезінде де, оның ішінде альянстың жауапкершілік аймағынан тыс жерлерде де міндеттерді шешу үшін тартуға мүмкіндік беретін, оған қажетті икемділік пен әмбебап сипат беру мақсатында тылды басқару жүйесін жетілдіру жөніндегі іс-шаралар жүргізілуде.

Қазіргі уақытта САКУ елдері ұлттық негізде тылдық қамтамасыз етуді ұйымдастыру қағидатынан Біріккен топтарды коалициялық тыл органдарымен қамтамасыз ету міндеті тұр. Бұл тылдағы қамтамасыз етуді жоспарлау және ұйымдастыру рәсімдерін, В және ВТ стандарттау мен

жабдықтау заттарын біріздендірудің неғұрлым жоғары деңгейіне қол жеткізуге, сондай-ақ тыл ресурстарын операцияларда неғұрлым ұтымды пайдалану мүддесі үшін өзіне бағынышты әскерлер арасында бөлу жөніндегі блок ОВС қолбасшыларының мүмкіндіктерін кеңейтуге ұмтылуға байланысты. Осыған байланысты Альянс мүшелері арасында тылдық қамтамасыз ету мәселелері бойынша екіжақты және көпжақты келісім-шарт жасасу практикасы кеңінен қолданыла бастады.

Тыл ресурстарының жеткіліктілігі қағидаты қатысушы елдердің тыл ресурстарын белгіленген нормаларға сәйкес Альянс топтарының құрамына бөлінген САҚҰ-мен бірлесіп әрекет ететін әскерлердің қажеттіліктерін толық қанағаттандыруға мүмкіндік беретін көлемде беруі болып табылады.

Тылдағы қамтамасыз етудің икемділігі қағидаты қолбасшылардың қарамағында тыл органдарына жүктелетін міндеттерді шешу үшін қажетті күштер мен құралдардың едәуір санының болуын көздейді. Оған тылмен қамтамасыз етудің әртүрлі нұсқаларын әзірлеу және тылдың біріктірілген жүйесінің қалыптасқан ортадағы өзгерістерге жедел жауап беру қабілеті қол жеткізіледі. Уақтылық қағидаты әскерлерді тылдық қамтамасыз етудің барлық міндеттерін қысқа мерзімде шешуді көздейді. Осы қағиданы іске асырудың маңызды шарттары материалдық құралдардың қажетті қорларын алдын-ала құру, тылдағы қамтамасыз етуді нақты жоспарлау, қажеттіліктерді уақтылы анықтау және тиісті күштер мен құралдарды бөлу, оларды әскерлерді орналастыру басталғанға дейін пайдалануға дайын ұстау болып саналады. Материалдық қаражатты үнемді жұмсау қағидаты қолда бар ресурстарды ұтымды және мақсатты пайдалану, сондай-ақ негізгі міндеттерді шешу мүдесінде күштер мен құралдарды бөлуді көздейді. Тылдағы қамтамасыз етудің негізгі түрлері. САҚҰ-да қабылданған тәсілдерге сәйкес тылдық қамтамасыз ету қамтамасыз етудың төрт негізгі түріни қамтиды: материалдық, техникалық, көліктік және медициналық. Материалдық қамтамасыз етудың мақсаты әскерлердің қару-жарақ пен әскери техникаға, оқ дәрілерге, жанар-жағармай материалдарына, азық-түлікке, заттай, инжинерлік және медициналық мүлікке, жаппай қырып-жоятын қарудан қорғау құралдарына және басқа да жабдықтау заттарына қажеттіліктерін қанағаттандыру болып табылады. САҚҰ әскерлерін материалдық қамтамасыз ету Қарулы Күштерді бейбіт жағдайдан әскери жағдайға тез ауыстыру, ЖМК және жоғарғы дәлдіктегі құралдарына қолдана отырып іс-қимылдар жүргізу, сондай-ақ материалдық қаражаттын едәуір шығыны ескеріле отырып ұйымдастырылады.

Стратегиялық қолбасшылардың жауапкершілік аймақтарында САҚҰ материалдық қамтамасыз етуді ұйымдастыру мыналарды көздейді: біріншіден, материалдық құралдарды кезең-кезеңімен пайдалану; екіншіден, тылдық қамтамасыз ету күштері мен құралдарын орталықтандырылған басқару және жабдықтау заттарын ұтымды бөлу мүддесінде әскерлерді орталықтандырылмаған жабдықтау; үшіншіден, бөлімдер мен бөлімшелерді басқа елдер ұсынатын тылдық ресурстарымен материалдық қамтамасыз ету, себебі тылдық қамтамасыз етудің ұлттық жүйелері жедел үйлесімді.

Материалдық қамтамасыз ету әскерлерді тылдық қамтамасыз етудің басқа түрлерімен-техникалық, көліктік және медициналық жағынан тығыз байланысты. Осы міндеттерді шешу үшін Солтүстік Атлантикалық одақта қажетті коалициялық және Ұлттық басқару органдары құрылды. Техникалық қамтамасыз етуді ұйымдастыруға жауапты негізгі коалициялық органдардың қатарына САКУ-ның қару-жарақ жөніндегі кеңесі, САКУ-ның инфрақұрылым комитеті, САКУ-ның құбырлар жөніндегі комитеті, САКУ әскери комитетінің халықаралық Біріккен штабының тыл басқармасы жатады.

САКУ-ның басшылық құжаттарына сәйкес бітімгершілік топтардың қолбасшыларына әртүрлі көздерден тыл ресурстарын алу бойынша кең өкілеттіктер беріледі. Бұл ретте тылдағы қамтамасыз ету ұйымына блоктың бірнеше ОВС қолбасшылығы тартылған жағдайда, олардың біреуі Бас Қолбасшы ретінде айқындалады. Бітімгершілік операцияларды жүргізу кезінде медициналық қамтамасыз етуді медициналық күштер мен құралдарды біртұтас құрылымға біріктіру жолымен де, оларды бөлетін елге ұлттық контингенттерге медициналық көмек көрсеткені үшін жауапкершілікті жүктеу есебінен де жүзеге асыру көзделеді. Медициналық қызметтердің іс-қимылын үйлестіру мәселелерімен САКУ қолбасшылығының бірі айналысады. Әдетте, медициналық қамтамасыз етудің негізгі міндеттері (жаралылар мен зардап шеккендерді ауруханаға жатқызу және эвакуациялау, медициналық мекемелердің МТО, ветеринарлық бақылау, профилактикалық медициналық іс шаралар) операция басталғанға дейін жоспарланады [4].

Тылдық қамтамасыз ету ұйымдастыру ерекшеліктеріне әсер ететін негізгі факторларға САКУ-на кірмейтін елдердің бөлімдері мен бөлімшелерінің операцияларына қатысу, азаматтық полицияның бітімгершілік топтарының құрамында болу, сондай-ақ гуманитарлық міндеттерді орындайтын түрлі үкіметтік емес ұйымдардың өкілдері жатады.

Қазіргі уақытта ауқымды әскери іс-қимылдарды жүргізу ықтималдығының төмендеуіне және блоктың әскери контингенттерінің САКУ-на мүше мемлекеттердің қарулы күштеріндегі бітімгершілік және басқа да шектеулі көлемдегі операцияларға қатысатын әскерлерге материалдық құралдарды тікелей жеткізу мүмкіндігі зерттелуде. Атап айтқанда, АҚШ ӘК-де материалдық құралдарды тікелей жауынгерлік іс-қимылдарды жүргізетін бөлімдер мен бөлімшелерге жеткізуді көздейтін «мақсатты тылдық қамтамасыз ету» тұжырымдамасы әзірленді.

Қорытынды

Дүниежүзінің түкпір-түкпірінде соғыс өртінің шығу қаупі төніп тұр, сондықтан бейбіт өмірді сақтап қалудың жолдарын қарастыру керек.

Бүгінгі таңда соғыс өрті тұтана қалса САКУ-ның қорғану күштері қарама-қарсы жаққа төтеп беретіндей сақадай-сай жасақталған. Жаһандық

лаңкестікке қарсы тұра алатындай, қауқар қажет сол мақсатта өзге елдермен біріге отырып іс-қимыл жасау өте маңызды.

«Бейбіт өмір ғана адамдар бақытының басты шарты болып табылады. Халықтың бірлігі, татулығы ғана тәуелсіз мемлекетінің тұрақтылығына, өркендеуіне кепіл бола алады» [5].

САКҰ кикілжінді болдырмау қызметінде өзге халықаралық ұйымдармен тізе қосып белсенді роль атқарады. САКҰ-ы жер бетінде бейбіт өмірдің жаршысы, мемлекетаралық тұрақтылық пен береке - бірліктің артуына ықпал етеді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Журасова А.Ш., Б.М. Мырзабаева Халықаралық ұйымдар тарихы: Оқу құралы./ А.Ш. Журасова, Б.М. Мырзабаева. – Орал: М. Өтемисов атындағы БҚМУ, 2017. – 66 б.
2. Справочник по тыловому обеспечению НАТО. Комитет НАТО по тыловому обеспечению. – Астана, 2012. – С. 23-154.
3. Орочко С.М. Войсковой тыл: учеб.пособие / С.М. Орочко и др – 2-е изд., стереотип. – Гродно: Гр Гу, 2015. – С. 343-345.
4. Козловский Д.Я., Тыловое обеспечение объединенных вооруженных сил НАТО. – Минск: БНТУ, 2021. – С. 568-569.
5. Нұрмұхамет Қ. Бітімгершілік мәселесі Қазақстан Республикасының бейбіт саясатының жетістігі ретінде // Қоғам және дәуір. – 2020. – 4(68). – 46 б.

Аширметов Е.А.

Тыловое обеспечение стран НАТО

В статье рассматриваются направления совершенствования тылового обеспечения вооруженных сил НАТО на оперативном уровне, которые позволяют определить наиболее приемлемые тенденции развития оперативного тыла Вооруженных Сил НАТО, в условиях современной военно-политической обстановки в мире характеризующаяся сложностью и противоречивостью, под воздействием активизации процесса геостратегического переустройства мира и становления новой системы обеспечения глобальной и региональной безопасности.

Ключевые слова: материально-техническое обеспечение, эвакуация, продовольственное обеспечение

Е.А. Ashirmetov

Logistic support of NATO countries

The article discusses the directions for improving the logistics support of the NATO armed forces at the operational level, which make it possible to determine the most acceptable trends in the development of the operational logistics of the NATO Armed forces. In a rapidly changing environment, as well as the development of weapons systems, the development of logistics does not stand still.

Key words: material supply, evacuation, military weapons, medical care, fuel, ammunition

References:

1. Zhurasova, A.Sh., Myrzabayeva, M. M. (2017). Halykaralyk uymdar tarikhy: [History of international organizations]: Oku kuraly./A.Sh. Durasova, B. M. M. Myrzabayeva.- Oralis: m. atyndagy Atemisov bkmu editorialy baspa ortalygy, 66 p.
2. (2012). Enchiridion logistics PRO ILLO. [Handbook of NATO Logistics]. Logistics AUCTOR: LOREM ipsum dolor. – Astana. – P. 23-154.
3. (2015). Militum tergo: studiis. [Military rear]: Vendedor de sonhos 2^a ed est., et stereotype. – Grodno: GrSU, – P. 343-345.
4. (2021). Kozlovsky D. Ya., Morsus mihi auxilium de armati virium civitatibus foederatis lorem. [Logistics support of the united armed forces of NATO]. – Minsk: BNTU. – P. 568-569.
5. Nurmukhamet, K (2020). Bitimgerhsilik maselesi Qazaqstan Respublikasının beybit sayasatının jetistigi retinde [The problem of peasegration as achievement of creation as achievement of peaceful policy of the RK] // Qogam jane Daur. – No 4(68). - 46 p.

Аширметов Ескендір Абасұлы	полковник, С. Нұрмағамбетов атындағы Құрлық әскерлерінің Әскери институты тыл кафедрасының бастығы, Алматы, Қазақстан
Аширметов Ескендир Абасович	полковник, начальник кафедры тыла Военного института Сухопутных войск имени С. Нурмагамбетова, Алматы, Казахстан
Ashirmetov Eskendir	colonel, Head of the Department of the Rear of the S. Nurmagambetov Military Institute of Land Forces, Almaty, Kazakhstan

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР
СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ
INFORMATION ABOUT AUTHORS

Azhibay, M.E. - 2nd year student of the Kazakh National Women's Pedagogical University majoring in pedagogy and psychology, Almaty, Kazakhstan

Akgushakov, K.D. - colonel, lecturer of the Artillery Department of the S. Nurmagambetov Military Institute of Land Forces, Almaty, Kazakhstan

Alakbarov, F. - colonel, National defence university of Azerbaijan republic, Baku, Azerbaijan

Ashirmetov, E.A. - colonel, Head of the Department of the Rear of the S. Nurmagambetov Military Institute of Land Forces, Almaty, Kazakhstan

Beisenova, Zh.Zh. - candidate of psychological sciences, associate Professor Kazakh National women's teacher training university, Almaty, Kazakhstan

Yelemesov, K.K. - candidate of Technical Sciences, Associate Professor of K. I. Satpayev Kazakh National Research Technical University, Almaty, Kazakhstan

Zhanbulatov, D.M. - master of Military Affairs and Security, associate Professor-Head of the STS cycle of the Department of Communications of the Military Engineering Institute of Radio Electronics and Communications, Almaty, Kazakhstan

Kaldybayev, T.D. - 2nd year Master's student of the Faculty of Telecommunications and Space Engineering of the Almaty University of Energy and Communications named after G. Daukeev, Almaty, Kazakhstan

Li Shuying - doctor of Military Sciences, Senior Colonel, Researcher at the Institute of Military Studies of the Academy of Military Sciences, Beijing, China

Xie Xiqiang - doctor of Literary Sciences, major, Assistant Researcher at the Institute of Military Studies of the Academy of Military Sciences, Beijing, China

Nurmukhametova, K.Sh. – candidate philosophy sciences, associate professor, Military institute of the Ground Forces named after S. Nurmagambetov, Almaty, Kazakhstan

Tanysbayeva, A.S. - 1st year master's student of the specialty "Mechanical engineering and metalworking" of K.I. Satpayev Kazakh National Research Technical University, Almaty, Kazakhstan

Tusupbekova, B.S. - 2nd year doctoral student of L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Авторларға нұсқаулық

Сағадат Нұрмағамбетов атындағы Құрлық әскерлері Әскери институтының «Хабаршы» ғылыми-ақпараттық журналында материалдарды жариялау онлайн-беру және сараптамалық бағалау жүйесі Open Journal System пайдалану арқылы жүзеге асырылады. Тіркелу, қол жеткізу, материалды жіберу бөлімі арқылы жүзеге асады. Автор корреспонденция үшін қолжазбаны беру кезінде ілеспе хат ұсынуы тиіс.

Қолжазба төменде сипатталған талаптарға сәйкес рәсімделуі тиіс.

Мақаланың атауы – мақала мазмұны тақырыбына сәйкес болуы қажет. Мақаланың шрифты (14 кегль).

Аннотация – мақаланың қысқаша мазмұнын сипаттайды. Аннотация 100 сөзден құралып қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде рәсімделуі тиіс. (12 кегль).

Кілт сөздер – мәтіндік белгі сөздерінің саны бестен кем болмауы керек. Үш тілде жазылады (қазақ, орыс, ағылшын).

Кіріспе – мақаланың өзектілігіне тоқталып, үлес қосқан отандық және шетелдік ғалымдардың жұмыстарын қарастыра отырып ашады.

Зерттеу әдістері – зерттеу жүргізу барысында қолданған әдістерін көрсетеді.

Зерттеу нәтижелері – теориялық және эксперименттік нәтижелер, жаңа деректер, ғылыми жаңалықтар, ұсыныстар келтіріледі.

Қортындылау – зерттеу барысында мақаланың қортындысын шығару, алынған нәтиженің практикалық маңызын көрсету, өз тарапынан ұсыныс жасау керек.

Әдебиеттер тізімі – мәтіндегі сілтемелер олардың аталу ретімен өсуі бойынша нөмірленеді. Жарияланым туралы библиографиялық мәліметтер МЕМСТ 7.1. – 2003 «Библиографиялық жазба. Құрастырудың жалпы талаптары мен ережелері».

Мақалада электрондық ресурстарды пайдаланса интернеттегі мекен-жайы бар желілік ресурсқа сілтеме келтіріледі. Ресурсқа жүгінсе авторын, тақырыбын, қараған күнін көрсеткені дұрыс. Мақалада транслитирленген дереккөздердің болуы міндетті шарт болып табылады.

Әдебиеттер тізімі орыс тілінде және жалпы қабылданған ағылшын транслитерациясында ұсынылуы тиіс. Мұны <http://translit.ru/> немесе <https://transliteration.pro/> сайтында көрсетілген бағдарламаның көмегімен жасауға болады.

Төменгі жағында авторлар туралы мәлімет үш тілде беріледі. Аты – жөні, лауазымы, ғылыми атағы, ғылыми дәрежесі жұмыс жасайтын мекемесі, қаласын, мемлекетін және электронды почтасын жазу керек. Көп автор болса мақалаға жауапты бір ғана автордың электронды почтасын көрсетеді.

Техникалық талаптар:

- Мәтіндік редактор Microsoft Word
- Шрифты - Times New Roman – 14 кегль
- жоларалық интервал – 1,0
- шеті: жоғары, төмен, оңжағы, солжағы – 2 см
- абзацтық алу – 1 см
- Мақаланың көлемі 7 беттен аспау қажет

Руководство для авторов

Публикация материалов в научно-информационном журнале «Вестник» Военного института Сухопутных войск имени Сагадата Нурмагамбетова осуществляется с использованием Open Journal System, системы онлайн-подачи и экспертной оценки. Регистрация и доступ в разделе отправка материалов. Автор для корреспонденции обязан предоставить сопроводительное письмо при подаче рукописи.

Рукопись должна быть оформлена в соответствии с требованиями, описанными ниже.

Название статьи – должно соответствовать содержанию статьи, теме исследования. Шрифт статьи (14 кегль).

Аннотация – краткое изложение содержания научной статьи. Объем аннотации составляет 100 слов, оформляется на 3-х языках. (12 кегль).

Ключевые слова – текстовые метки, количество ключевых слов от 5, оформляется на 3-х языках (казахском, русском, английском).

Введение – изложение актуальности темы исследования с обязательным рассмотрением отечественных и зарубежных работ.

Методы исследования – описываются методы, использованные в ходе исследования.

Результаты исследования – приводятся основные теоретические и экспериментальные результаты, фактические данные, обнаруженные взаимосвязи и закономерности.

Заключение – подведение итогов работы, обоснование новизны и актуальности исследования.

Список литературы – ссылка в тексте нумеруются по возрастанию в порядке их упоминания. Список литературы оформляется строго по ГОСТ 7.1. – 2003 «Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления».

При использовании в статье источников из электронных ресурсов в списке литературы необходимо указать на сетевой ресурс с полным адресом в интернете. Желательно указывать дату обращения к ресурсу.

Список литературы должен быть представлен на русском языке и в общепринятой английской транслитерации. Это можно сделать с помощью программы, указанной на сайте <http://translit.ru/>, либо <https://transliteration.pro/bsi/> <https://transliteration.pro/bsi/>.

Ниже даются сведения об авторах на трех языке. ФИО автора(-ов), данные авторов: должность, ученое звание, ученая степень наименование учреждения, города, государства. При наличии нескольких соавторов, рекомендуется указать адрес электронной почты одного соавтора.

Технические требования

Текстовые файлы следует представлять в формате Word

- Шрифт – Times New Roman, размер – 14pt
- Междустрочный интервал – 1.0
- Поля: со всех сторон – по 2 см
- Абзац – 1 см
- Объем статьи – не должен превышать 7 страниц

Guidelines for Authors

The publication of materials in the scientific journal Bulletin of the Sagadat Nurmagambetov Military Institute of Land Forces is carried out using the Open Journal System, an online submission system and peer review. Registration and access are in the section submission of materials. The corresponding author shall be obliged to provide a cover letter when submitting a manuscript.

The manuscript must be formatted in accordance with the requirements described below.

The research paper title should correspond to its content and research topic. It is indicated in capital letters in the center of the page (*MS Word in size 14 Times New Roman*).

Abstract is a summary of the research paper content. The abstract should contain 100 words, and be written in 3 languages – kazakh, russian and english (*MS Word in size 12 Times New Roman*).

Key words. The number of key words must be at least 5, and be written in 3 languages (kazakh, russian, english).

Introduction should include consideration of domestic and foreign research and actuality of research topic.

Research methods are the research methods used during the subject consideration.

Research results reveals main theoretical and experimental results, new facts, suggestions and recommendations.

Conclusions are the summing up study results, presenting practical recommendations, as well as own proposals.

Bibliography and Transliteration. The list of literature is drawn up strictly in accordance with GOST 7.1.-2003 (<http://docs.cntd.ru/document/1200034383>) «Bibliographic record. Bibliographic description. General requirements and rules for compilation», Adopted by the Interstate Council for Standardization, Metrology and Certification (Minutes No. 12 dated July 2, 2003). Transliteration: a romanized list of used (bibliographic) literature, if there is a Cyrillic list in the list of references, transliteration must be made. You can do transliteration through the website: [and /https://transliteration.pro/bsi/](http://pro/bsi/).

After an interval Information about the Authors.

The research paper design requirements: The ICSTI code, the research paper title, the full name of the author(s), the authors data: position, academic title, academic degree, name of institution, city, state, e-mail.

Technical requirements

- Electronic files should be submitted in Microsoft Word
- Font-Times New Roman, size – 14pt
- Line spacing – 1.0
- Fields: on all sides – 2 cm
- Paragraph – 1 cm
- The volume of the article should not exceed 7 pages

«Сағадат Нұрмағамбетов атындағы Құрлық әскерлері
Әскери институтының хабаршысы» ғылыми-ақпараттық журналы
Редакциялық-баспа бөлімшесінде басып шығарылды
Жауапты редактор: К.Ш. Нурмухаметова
Техникалық редактор: А.А. Маликова

Басуға 2023.15.09. қол қойылды
Пішімі 20 x 30. Көлемі – баспа табақ.
Таралымы 250 дана.
050053, Алматы қ., Красногорская, 4.

Научно-информационный журнал
«Вестник Военного института Сухопутных войск имени Сагадата Нурмагамбетова»
Издано в типографии редакционно-издательского отделения
Ответственный редактор: К.Ш. Нурмухаметова
Технический редактор: А.А. Маликова

Издание подписано 15.09.2023.
Формат 20 x 30. Размер – печатная пластина.
Тираж 250 экз.
050053, г. Алматы, Красногорская, 4.

Scientific and informational journal «Bulletin of the Sagadat Nurmagambetov
Military Institute of Land Forces»
Published in the printing house of the editorial and publishing department
Responsible editor: K.Sh. Nurmukhametova
Technical editor: A.A. Malikova

Signed to press in 15.09.2023.
Format 20 x 30. The size of the printing plate.
Circulation is 250 pieces.
050053, Almaty, Krasnogorskaya, 4